

Instrumentos internacionales para la defensa de
los **derechos de los pueblos indígenas**

Instrumentos internacionals per a la defensa
dels **drets dels pobles indígenes**

Herri indigenen eskubideak
defentsan nazioarteko tresnak

diálogos
con los
**pueblos
indígenas**

*GENERANDO REDES, conciencia e
instrumentos para la defensa de los
derechos de los pueblos indígenas*

**Instrumentos internacionales para la defensa
de los derechos de los pueblos indígenas**

**Instrumentes internacionals per a la defensa
dels drets dels pobles indígenes**

**Herri indigenen eskubideak defentsan
nazioarteko tresnak**

Instrumentos internacionales para la defensa de los derechos de los pueblos indígenas.

Instrumentes internacionals per a la defensa dels drets dels pobles indígenes.

Herri indigenen eskubideak defentsan nazioarteko tresnak.

Mugarik Gabe

Grupo Vicente Garamendi, 5. Bajo
48006 Bilbao (Bizkaia)
www.mugarikgabe.org

ACSUD Las Segovias

Puerto Rico, 28. 2º
46006 Valencia
www.acsud.org

alterNativa Intercanvi amb Pobles Indígenes

Comte Urgell, 36 1r 4ª
08011 Barcelona
www.alternativa-ong.org

Almáciga

Cea Bermúdez, 14. 3-3
28003 Madrid
www.almaciga.org

Octubre de 2009 / 2009.ko Urrian

Diseño y maquetación / Disseny i maquetació / Diseinua eta maketazioa:

www.maquineta.com

Impresión / Impressió / Imprimaketa: Gràfiques Puresa S.A.

Depósito legal: B-38990-09

Índice / Índex / Aurkibidea

CASTELLANO

Presentación	5
Instrumentos sobre los derechos de los pueblos indígenas: Declaración de Naciones Unidas y Convenio de la Organización Internacional del Trabajo. <i>Bartolomé Clavero</i>	7
Declaración de las Naciones Unidas sobre los Derechos de los Pueblos Indígenas	25
C169. Convenio sobre pueblos indígenas y tribales en países independientes	39

CATALÁ

Presentació	55
Instrumentes sobre els Drets dels Pobles Indígenes: Declaració de Nacions Unides i Conveni de l'Organització Internacional del Treball. <i>Bartolomé Clavero</i>	57
Declaració de les Nacions Unides sobre els drets dels pobles indígenes	73
C169. Conveni sobre pobles indígenes i tribals en països independents	85

EUSKERA

Aurkezpena	101
Herri indigenen eskubideei buruzko tresnak: nazio batuen deklarazioa eta lanaren nazioarteko erakundearen hitzarmena. <i>Bartolomé Clavero</i>	103
Herri indigenen eskubideei buruzko nazio batuen adierazpena	117
C169. Herri indigena eta tribalei buruzko hitzarmena herrialde independenteetan	129

Presentación

El compromiso hacia el reconocimiento y la aplicación efectiva de los derechos de los pueblos indígenas y una concepción muy similar sobre las especificidades de la cooperación con ellos, llevaron hace ya algunos años a Mugarik Gabe, ACSUD Las Segovias País Valencià, alterNativa Intercambio con Pueblos Indígenas y Almáciga a emprender iniciativas y acciones conjuntas de cooperación, incidencia, concienciación y sensibilización en torno a los asuntos indígenas.

Una de las más recientes ha sido el proyecto “Generando redes, conciencia e instrumentos para la defensa de los derechos de los pueblos indígenas”, co-financiado por la Agencia Española de Cooperación Internacional para el Desarrollo (AECID). La propuesta fue diseñada con el objetivo de trabajar de manera coordinada con distintos grupos de actores políticos y sociales del Estado español sobre dos instrumentos fundamentales en el universo de reconocimiento de los derechos indígenas: la Declaración de las Naciones Unidas sobre los Derechos de los Pueblos Indígenas y el Convenio nº 169 de la OIT sobre pueblos indígenas y tribales en países independientes. Partiendo de acciones focalizadas en cada uno de esos grupos (miembros de la administración pública, de la academia, de los sindicatos, partidos políticos y sociedad civil), se pretende profundizar en el alcance potencial de ambos instrumentos y poner de manifiesto la necesidad de implicación por parte de aquellos que influyen, de forma más o menos directa, en la vida de los pueblos indígenas.

La Declaración sobre los Derechos de los Pueblos Indígenas, aprobada por la Asamblea General de la ONU en septiembre de 2007, es el resultado de más de dos décadas de lucha y reivindicación de los propios pueblos indígenas y refleja el compromiso de la ONU y los Estados miembros con los derechos, individuales y colectivos, de dichos pueblos. Su artículo 3 hace un reconocimiento explícito del derecho de los pueblos indígenas a la libre determinación, en consonancia con lo que establece el artículo 1 del Pacto Internacional de Derechos Civiles y Políticos y del Pacto Internacional de Derechos Económicos, Sociales y Culturales para todos los pueblos del mundo. Así mismo, la Declaración reconoce, entre otros, los derechos de estos pueblos sobre sus tierras, territorios y recursos, a la cultura, la identidad y la lengua, a la salud, la educación y el empleo, o a ser consultados por los Estados con el objeto de conseguir su consentimiento libre, previo e informado antes de la aplicación y ejecución de determinadas medidas o acciones que tengan un impacto sobre sus vidas.

El Convenio 169 fue adoptado por la OIT (Organización Internacional del Trabajo) en 1989. Hasta la fecha, ha sido ratificado por una veintena de Estados, la mayoría de ellos de América Latina. El Convenio reconoce derechos de carácter colectivo y contempla, entre otros elementos, cuestiones fundamentales para los pueblos indígenas, como los derechos sobre sus territorios, la promoción de sus culturas y valores, la educación en su propia lengua, el derecho de consulta y participación o la validez de su derecho consuetudinario. A pesar de su reducido número de adhesiones, el Convenio 169 es un instrumento clave porque ha influido en gran medida en la elaboración de normas, políticas y programas relacionados con los pueblos indígenas, tanto en el nivel internacional como en contextos nacionales. Además, porque su carácter vinculante genera obligaciones concretas para aquellos Estados que, como el español, lo han ratificado.

Contando con la valiosa introducción del Dr. Bartolomé Clavero Salvador, interesante sin duda para clarificar el significado y el alcance tanto de la Declaración como del Convenio, nos complace presentar esta publicación trilingüe, en la que hemos recogido los textos íntegros de ambos instrumentos. Tenemos la esperanza de que algún día sus contenidos puedan dejar atrás para siempre el nivel del discurso y se conviertan de una manera práctica en principios respetados por todos los actores que de algún modo se relacionan con los pueblos indígenas, independientemente de intereses particulares de carácter político o económico.

INSTRUMENTOS SOBRE LOS DERECHOS DE LOS PUEBLOS INDÍGENAS: DECLARACIÓN DE NACIONES UNIDAS Y CONVENIO DE LA ORGANIZACIÓN INTERNACIONAL DEL TRABAJO

Bartolomé Clavero*

El 13 de septiembre de 2007 el Departamento de Información Pública de las Naciones Unidas transmite una noticia que arranca de una forma verdaderamente enfática: “La Asamblea General ha prestado un apoyo abrumador a la protección de los derechos humanos de los pueblos indígenas mediante la adopción de una declaración que marca un hito y en la que desemboca cerca de un cuarto de siglo de duras negociaciones”, la Declaración sobre los Derechos de los Pueblos Indígenas. El énfasis está justificado ya sólo por dicha última razón. Es el primer instrumento de derechos humanos que se negocia punto por punto, de cabo a rabo, con el colectivo interesado, con representantes indígenas, quienes comenzaron a moverse en el seno de Naciones Unidas, una organización sustancialmente de Estados, para conseguir entre otras cosas una declaración sobre sus derechos. Tras su adopción, el discurso de congratulación de la Presidencia de la Asamblea General ya incidía en dicha idea: “Soy plenamente consciente de que la declaración es producto de más de un par de décadas de negociaciones”. Se trata sin duda de un extremo clave, pues hace que la Declaración de Naciones Unidas sobre los Derechos de los Pueblos Indígenas sea un instrumento internacional sin precedentes.

Hasta ahora las normas internacionales de derechos humanos de alcance global eran o bien declaraciones o bien tratados. Las primeras se adoptan por la Asamblea General de Naciones Unidas en desarrollo de la Declaración Universal de Derechos Humanos con su misma vocación de alcanzar una validez global. Los tratados, los de derechos humanos que se llaman ya pactos, ya convenciones, constituyen también desenvolvimientos de la Declaración Universal adoptados por la Asamblea General de Naciones Unidas con dicha misma vocación, pero con un importante añadido. Se abren a la ratificación de los Estados y se establecen mecanismos internacionales para la supervisión de su cumplimiento por parte de aquellos Estados que ratifican. Los pactos y las convenciones alcanzan así un

---

* Miembro del Foro Permanente para las Cuestiones Indígenas de la ONU y Catedrático de Historia del Derecho de la Universidad de Sevilla, (*clavero@us.es*).

doble nivel de vigencia. Como normas generales, su valor equivale al de las declaraciones. Como tratados multilaterales entre los Estados que ratifiquen cada instrumento, cobran una capacidad bastante mayor de vinculación.

Como producto de un pacto, pues esto es lo que se ha logrado con las largas y duras negociaciones entre representantes indígenas y representantes de Estados en el ámbito de Naciones Unidas, la Declaración de los Derechos de los Pueblos Indígenas no es una mera declaración. Tal se le llama, y no pacto o convención, pues no se abre a ratificaciones de Estados ni su validez se supervisa por instancias internacionales tan sólo entre aquellos Estados que procedieren a la ratificación. Su valor es general. Y cuenta con mecanismos de supervisión respecto a todos los Estados del mismo alcance general. Por esto puede decirse que es una norma que no conoce precedentes, tanto que ni siquiera se tiene un nombre apropiado para ella. Puede decirse que es una declaración de Naciones Unidas con el contenido de un pacto entre los Estados miembros de las mismas y los pueblos indígenas del mundo. Ello explica su alcance tanto en lo referente a su propio valor como en lo relativo a los derechos que contempla, tanto así en la forma como en el fondo podrá decirse.

El contenido responde en lo sustancial a las propuestas constantes de parte indígena desde que se hiciera presente en el seno de Naciones Unidas con el objetivo de lograr un reconocimiento de sus derechos. En un organismo de las mismas que ya no existe, la Subcomisión para Prevención de Discriminaciones y Protección de las Minorías, se cobró conciencia del vacío existente en el derecho internacional de los derechos humanos sobre el caso de la población indígena del mundo, esto es, de los pueblos que padecieran el colonialismo y que son anteriores a la constitución, sobre su territorio y sin su consentimiento, de Estados de cultura extraña, pueblos cuyos derechos no suelen encontrarse contemplados ni resultan en todo caso garantizados por la parte estatal de forma satisfactoria o que ni siquiera pueden, dadas dichas circunstancias, fácilmente estar asegurados. Esta constancia llevó en 1982 a que se estableciera como organismo subsidiario de dicha Subcomisión el Grupo de Trabajo sobre las *Poblaciones* Indígenas, un modesto equipo de cinco expertos y expertas, con el encargo de estudiar su situación a lo ancho del mundo, así como de impulsar la evolución de los estándares de los correspondientes derechos en el orden internacional.

Este grupo tuvo el buen sentido de recabar la asistencia de representantes indígenas, a lo que Naciones Unidas proveyó. Con la presencia indígena en aquel mero Grupo de Trabajo llegó la vindicación de constituir pueblos en pie de igualdad con el resto de los pueblos, especialmente con aquellos que tenían reconocido el derecho de libre determinación política, económica, social y cultural por los instrumentos internacionales de derechos humanos, y la propuesta de prepararse una declaración de derechos bajo tal principio, el de libre determinación. Aquí comenzaron las largas negociaciones, primero con el grupo

de expertos y luego, a partir de 1994, en la fase verdaderamente dura, con los Estados. El texto fue trabajosamente avanzando a través de diversas instancias de Naciones Unidas, las que usualmente intervienen en la preparación de las normas de derechos humanos y alguna más específica al efecto. El principio de igualdad entre los pueblos era la piedra de toque del interminable debate. Hay que valorar la novedad que implicaba el reconocimiento de la existencia de pueblos indígenas en posición además de igualdad con todos los pueblos de la humanidad para comprender el tiempo que ha tomado y el esfuerzo que ha costado todo el proceso conducente a la Declaración sobre los Derechos de los Pueblos Indígenas.

Cuando tiempo atrás, en 1948, Naciones Unidas adoptó la Declaración Universal de los Derechos Humanos, lo hizo sobre un doble supuesto implícito, el de que a los Estados había de competir la cobertura de unas garantías y el de que, a tal efecto, los mismos deberían seguir unas políticas de igualación entre la ciudadanía. No había Estado cuya población fuera homogénea y en la mayoría existían poblaciones anteriores a su propia constitución como tal, como Estado, con culturas tanto inmateriales como materiales, esto es de manejo de territorios y recursos, ajenas a aquellas que los Estados asumían e intentaban imponer. La igualdad de la ciudadanía para el disfrute en común de los derechos humanos se alegaba como base de dicha misma imposición, de una imposición que de paso permitía la apropiación del territorio y de los recursos por el Estado de turno. Una política internacional de descolonización con respeto a las fronteras coloniales para la constitución de los nuevos Estados reprodujo el problema, cuando no incluso lo agravó. En la era postcolonial, no se revisó por parte de los Estados, ni de los viejos ni de los nuevos, el paradigma de la igualdad simple de ciudadanía tan lesiva para los pueblos indígenas y, con ello, para los derechos de las personas indígenas. Ya sabemos lo que el apelativo de indígena implica.

Esa revisión es la que se emprendió a partir de los años ochenta en el Grupo de Trabajo de Naciones Unidas sobre Poblaciones Indígenas. Naciones Unidas no lo hizo propiamente, pero dio pie. Fue la presencia indígena en dicho grupo la que concibió e impulsó la revisión de un paradigma de matriz al cabo colonial. Insisto en este dato porque es el que infunde sentido y confiere alcance a la Declaración de los Derechos de los Pueblos Indígenas, una norma realmente sin precedentes. No representa un desarrollo más de la Declaración Universal de los Derechos Humanos, puesto que encierra una revisión de fondo del paradigma que la presidió.

Dicho de otra forma, la Declaración sobre los Derechos de los Pueblos Indígenas procede al rescate de la Declaración Universal para que sea realmente lo que no ha sido, universal.

La primera interesa a la segunda y así a la humanidad entera. Gracias a la Declaración sobre los Derechos de los Pueblos Indígenas, todos los seres humanos podemos por fin ser iguales en derechos y así tenerlos virtualmente garantizados por igual. Virtualmente digo porque esta Declaración es el comienzo de toda una historia, la de su puesta en práctica, más que un final, el de su elaboración.

Los primeros artículos de la Declaración Indígena proclaman el nuevo principio. Léanse y apréciense. En cuanto a derechos, las personas indígenas están en pie de igualdad con todo el resto de las personas; y lo propio se predica de los pueblos indígenas: tienen el derecho de libre determinación política, económica, social y cultural al igual que los pueblos no indígenas. No se trata de declarar derechos privativos de indígenas, sino de todo lo contrario precisamente, de establecer ese pie de igualdad en derechos para toda la humanidad. A eso viene el despliegue de derechos de la Declaración, un despliegue que ha de interpretarse como una unidad bajo unos mismos principios y no como el efecto de una mera yuxtaposición sin principios que la rijan. El principio esencial, el que confiere sentido a todo el conjunto de derechos, es la libertad tanto de las personas como de los pueblos, la libre determinación de los pueblos indígenas comprendida y en primer plano.

En cuanto a la efectividad de esto último, ha de reconocerse que la Declaración marca un límite. El derecho de libre determinación política de los pueblos indígenas no incluye la posibilidad de establecimiento de un Estado propio. Lo deja claro el parágrafo primero del artículo 46 al garantizar “la integridad territorial o la unidad política de Estados” existentes. Esto no quiere decir que tal derecho de libre determinación política se desvanezca. El mismo se garantiza en la forma de derecho a una autonomía que permita al pueblo indígena hacerse cargo de los asuntos propios en condiciones, se entiende, que no impliquen desigualdad. Y hay algo más. El derecho de libre determinación política también se concreta en el derecho del pueblo indígena a que el Estado no puede adoptar ninguna decisión ni emprender ninguna actividad que le afecte sin contar con su “consentimiento libre, previo e informado”. Ésta es una regla de aplicación constante en la Declaración.

Se reitera dicha regla porque el pueblo indígena tiene igualmente derecho a la libre determinación económica, social y cultural. El sentido general de este derecho en todas sus dimensiones se expresa por el preámbulo o exposición de motivos de la Declaración. Ahí se consigna que los pueblos indígenas han de “controla(r) los acontecimientos que los afecten a ellos y a sus tierras, territorios y recursos”, poder “mantener y reforzar sus instituciones, culturas y tradiciones”, así como “promover su desarrollo de acuerdo con sus aspiraciones y necesidades”, conforme a sus “prioridades y estrategias” según expresión ulterior de la propia Declaración.

Que todo ello ha de ser en pie de igualdad con otros pueblos, con aquellos que tienen

internacionalmente reconocido su derecho a constituir Estado, es algo en lo que insiste el propio preámbulo. La misma limitación de la libre determinación política de los pueblos indígenas no puede implicar desigualdad sustancial alguna respecto a otros pueblos. De hecho, al reconocerse internacionalmente este derecho y al haber de llevarse a la práctica internamente en forma de autonomía, los pueblos indígenas concurrirán a la formación del respectivo Estado en términos que podrán ser ahora realmente en común y sin discriminación. Ya no será un Estado extraño.

El pacto que ha conducido en Naciones Unidas a la Declaración puede decirse que ha sido entre pueblos no indígenas y pueblos indígenas con independencia de que unos y no otros constituyan Estados. Unos y otros quedan vinculados al pacto bajo la supervisión de Naciones Unidas. Repárese en el tenor del importante artículo 38. Dispone que los Estados “adoptarán las medidas apropiadas (...) para alcanzar los fines de la presente Declaración” y que habrán de hacerlo “en consulta y cooperación con los pueblos indígenas”. No hay otra si se trata en serio de un pacto. Los Estados no sólo quedan vinculados a asumir los objetivos de la Declaración, sino que quedan además obligados a proceder con tal fin contando con la libre determinación de los pueblos indígenas, con su cooperación y con su “consentimiento libre, previo e informado”.

Naciones Unidas no es sólo la parte mediadora, sino también, como institución o constelación de instituciones cuya constituyencia la forman los Estados, parte igualmente del compromiso, obligada al pacto que se suscribe con los pueblos indígenas mediante la Declaración. Quedan comprometidos todos los organismos y todas las agencias de Naciones Unidas a todos sus niveles, inclusive también por esta vía los propios Estados como miembros constituyentes de la organización internacional. Repárese en el no menos importante artículo 42. Lo cito por entero: “Las Naciones Unidas, sus órganos, incluido el Foro Permanente para las Cuestiones Indígenas, y los organismos especializados, incluso a nivel local, así como los Estados, promoverán el respeto y la plena aplicación de las disposiciones de la presente Declaración y velarán por su eficacia”. ¿Hace falta explicación para un pronunciamiento tan categórico?

Podría pensarse que es innecesario comprometer expresamente a Naciones Unidas si la norma procede de ellas mismas, de su Asamblea General, mas la realidad no viene siendo la de una automática atención a los instrumentos internacionales de derechos humanos por parte de las múltiples instituciones que hoy conforman las Naciones Unidas. Naciones Unidas está durante los últimos años empeñándose en lograr la sujeción al derecho internacional de los derechos humanos de parte de todas sus instancias, inclusive por supuesto los Estados como miembros constituyentes. Algunas de las agencias de Naciones

Unidas se inclinan a la atención de urgencias humanitarias sin la debida atención a los derechos humanos cuya misma conculcación provoca las emergencias. Otras, en busca de eficacia, tienden a acordar su acción con gobiernos de políticas no muy respetuosas con los derechos humanos y así situarse en su mismo terreno. No está por tanto de más que la Declaración dirija ante todo los imperativos de su mandato a las propias Naciones Unidas.

Como pacto que va en serio, la Declaración sobre los Derechos de los Pueblos Indígenas conoce mecanismos de supervisión de cara tanto a las mismas Naciones Unidas como también a los Estados. El valor efectivo de un instrumento de derechos humanos en buena parte lo determina la disposición de los Estados por sí mismos o por el empuje de la ciudadanía o del sector social interesado, pero en parte aún importante dicho valor depende de los mecanismos de control establecidos por las propias Naciones Unidas. Conviene que nos ocupemos a continuación de los mismos para apreciar el valor de esta concreta y singular Declaración.

Tras el 13 de septiembre de 2007, se difundió entre los Estados y en el seno de Naciones Unidas la especie de que esta Declaración, pues no es un tratado y no se somete por tanto a ratificación, carece de toda fuerza vinculante. Nada más lejos de sus propios términos, como estamos viendo. Otra cuestión es que haya resistencias y que sean fuertes, pero para esto se establecen mecanismos internacionales de supervisión.

El artículo 42 ya ha podido verse que menciona uno de dichos mecanismos, el Foro Permanente para las Cuestiones Indígenas. Se trata de un organismo compuesto por dieciséis personas, seleccionadas una mitad a propuesta de organizaciones indígenas y la otra a propuesta de los gobiernos, en calidad todos ellos de expertos o expertas independientes. Es un organismo subsidiario del Consejo Económico y Social con cometidos de asesoramiento, información y sensibilización de cara a todo el sistema de Naciones Unidas, inclusive los Estados como miembros constituyentes suyos.

El pleno del Consejo elige a los miembros de proposición gubernamental y la Presidencia del mismo es quien opta entre quienes son propuestos o propuestas por organizaciones indígenas. Para ambas mitades debe haber una representación equilibrada de las diversas macrorregiones del mundo. Pero el órgano no es representativo a ningún efecto. Según la resolución del Consejo que lo creara en el año 2000, "todos los miembros actuarán a título personal como expertos independientes en las cuestiones indígenas". Esto también significa que pueden actuar por cuenta propia bajo su responsabilidad experta. En cuanto que organismo colegiado, su actuación ha de ser por consenso, no bastando la mayoría para ningún acuerdo sustancial.

Según el mandato que recibe del Consejo Económico y Social, el Foro Permanente para las Cuestiones Indígenas ha de ocuparse, “en el contexto de atribuciones del Consejo”, de desarrollo económico y social, cultura, medio ambiente, educación, salud y derechos humanos por cuanto respecta lógicamente a indígenas. Dicho Consejo tenía a su cargo todas esas materias, pero en 2006 se ha creado el Consejo de Derechos Humanos, privando de la competencia al Económico y Social. Todos los organismos de Naciones Unidas están naturalmente sujetos a los derechos humanos, mas la promoción y supervisión respectiva compete ahora al Consejo de Derechos Humanos. En todo caso, el Foro Permanente para las Cuestiones Indígenas no ha visto reducida su competencia, sino en cambio incrementada, en virtud del citado artículo 42 de la Declaración sobre los Derechos de los Pueblos Indígenas.

Hay en Naciones Unidas otros dos mecanismos con cometidos específicos respecto a cuestiones indígenas. El Consejo de Derechos Humanos ha establecido en 2007 su propio órgano consultivo estable, el Mecanismo de Expertos sobre los Derechos de los Pueblos Indígenas, expertos o expertas entiéndase siempre por supuesto. Igual que sus respectivos consejos, el Mecanismo de Expertos radica en Ginebra mientras que el Foro Permanente lo hace en Nueva York.

El Mecanismo de Expertos se compone de cinco personas, ellos y ellas, elegidas por el Consejo especificándose que la elección ha de producirse preferentemente entre indígenas. Estos expertos y expertas han de proporcionar al Consejo de Derechos Humanos conocimiento especializado, “basado en la investigación”, sobre “los derechos humanos de los pueblos indígenas” respecto en concreto a los temas que el propio Consejo les vaya confiando. El Mecanismo de Expertos tiene también la facultad de presentar propuestas al Consejo para su eventual examen y aprobación. Esto quiere decir que podrá impulsar nuevos instrumentos de derechos humanos en desarrollo de la Declaración sobre los Derechos de los Pueblos Indígenas. Por cuanto que son expertos y expertas independientes, los miembros del Mecanismo pueden también, igual que los del Foro, actuar como tales de forma individual.

Cuando el 13 de septiembre de 2007 la Asamblea General de Naciones Unidas adopta la Declaración sobre los Derechos de los Pueblos Indígenas, el Foro Permanente existía, por lo que ha podido ser mencionado en el artículo 42, mientras que el Mecanismo de Expertos no había sido creado, por lo que no podía mencionarse. A efectos prácticos, el segundo ha asumido de forma expresa que el artículo 42 también se le dirige muy específicamente. No cabe entenderse de otro modo. Si el Consejo de Derechos Humanos le encarga al Mecanismo de Expertos que se ocupe de la investigación temática sobre “los derechos humanos de los pueblos indígenas”, este mandato no puede entenderse sino en el sentido de que se haga cargo ante todo del estudio y el desarrollo de la Declaración sobre los Derechos de los Pueblos Indígenas. Las mismas eventuales propuestas al Consejo

habrán de formularse por supuesto con base y en desarrollo de la Declaración.

Hay una tercera instancia en Naciones Unidas con mandato específico sobre cuestiones indígenas que ya existía cuando se adoptó la Declaración, pues se creó en 2001, pero que no es mencionada por la misma puesto que, al contrario que el Foro y el Mecanismo, no es de carácter permanente. Se trata del Relator Especial sobre la situación de los derechos humanos y libertades fundamentales de los indígenas, relator o relatora por supuesto. Es un órgano unipersonal que constituye lo que se llama un procedimiento especial en el ámbito de la promoción y supervisión de los derechos humanos por Naciones Unidas. En 2007, tras la adopción de la Declaración, el Consejo de Derechos Humanos decide mantener la figura del Relator Especial sobre derechos y libertades indígenas renovando además su mandato.

El Relator o Relatora Especial ha de examinar las causas que obstaculizan el ejercicio efectivo de los derechos humanos y libertades fundamentales indígenas y proponer las formas de superarlas; reunir e intercambiar información con gobiernos y con organizaciones y comunidades indígenas sobre violaciones de dichos derechos y libertades; formular propuestas no sólo para prevenir, sino también para reparar tales violaciones; informarse sobre buenas prácticas y entablar un diálogo constructivo constante con todas las partes a todos los niveles; recabar la ayuda técnica precisa para los gobiernos dispuestos a mejorar sus políticas en materia indígena.

El Relator debe prestar atención a todo el cuerpo internacional no sólo de instrumentos, sino también de recomendaciones procedentes de órganos y conferencias de Naciones Unidas. En particular, ha de promover, "cuando proceda", la Declaración sobre los Derechos de los Pueblos Indígenas. El inciso se debe a la reserva de algún Estado sobre esta mención específica de la Declaración que sólo así se hace para el caso del mandato del Relator, lo que no quita, como ya hemos visto, que el compromiso de promoverla no opere igualmente tanto para el Foro Permanente como para el Mecanismo de Expertos. A todos los efectos de cobertura de su mandato, la labor del Relator Especial principalmente se desarrolla mediante visitas oficiales sobre el terreno abriendo ese amplio abanico de intercambio de información y desarrollo de diálogo con todas las partes y principalmente con las organizaciones indígenas y los gobiernos.

El Consejo de Derechos Humanos también instruye al Relator Especial para que trabaje "en estrecha cooperación" con el Foro Permanente. Cuando se establezca al poco tiempo el Mecanismo de Expertos, se dirá lo propio. Se hace la previsión de esta cooperación al fin y al cabo entre los tres mecanismos con especial preocupación de que no se produzcan duplicaciones en el trabajo. El mantenimiento de relaciones particularmente recae en el Relator Especial, quien con tal objeto ha de asistir a las reuniones anuales de pleno tanto del Foro Permanente en Nueva York como del Mecanismo de Expertos en Ginebra.

También se dispone que el Foro Permanente deba estar representado en las sesiones del Mecanismo. Y el primero se propone invitar regularmente a las suyas a una representación del segundo. Naturalmente, los tres mecanismos han entendido que el mantenimiento de una relación sostenida a triple banda que les potencie entre sí responde a interés y responsabilidad comunes.

En común tienen estos mecanismos que, dicho en negativo, ninguno es un comité de tratados, esto es, que los tres carecen de la autoridad propia de los órganos igualmente independientes que supervisan el cumplimiento de pactos y convenciones por parte de los Estados que los ratifican, los cuales con la ratificación se obligan a rendir cuentas ante el comité respectivo. Ya sabemos que la Declaración sobre los Derechos de los Pueblos Indígenas no es una convención ni prevé por tanto la constitución de un comité con autoridad de chequeo y monitoreo. Los Estados que cooperan con Foro, Mecanismo y Relator, acudiendo a las reuniones de los dos primeros y facilitándole sus tareas al tercero, presentando informes, prestándose al intercambio y al diálogo, etcétera, lo hacen de forma voluntaria. Lo interesante resulta que es notable y creciente el número de Estados cooperativos con estos mecanismos.

La capacidad de atracción y de persuasión de Foro, Mecanismo y Relator es en consecuencia un elemento relevante, lo cual implica que estamos ante organismos cuya composición personal resulta de la máxima significación. El acierto en la elección de las personas para la formación de instituciones siempre es importante, pero en el caso de estos mecanismos resulta algo realmente decisivo. La forma de selección es entonces clave. Debe señalarse que los procedimientos previstos son desiguales, igual que por ahora los resultados. El contingente comparativamente más problemático es el de la mitad de procedencia indígena del Foro, para cuya selección se desarrolla un proceso de presentación de propuestas por parte de organizaciones indígenas, pero cuya decisión final queda en las manos exclusivas de la Presidencia del Consejo Económico y Social previas consultas de carácter no público y, con ello, de desarrollo más bien opaco.

En todo caso, esto último no parece que esté afectando seriamente a la confianza de parte indígena en dichos mecanismos que ellos mismos desde luego necesitan para poder ser eficaces. Ésta es por supuesto la clave de las claves. Está previsto que a las reuniones plenarias anuales tanto del Foro como del Mecanismo acudan representaciones indígenas, lo que efectivamente ocurre. Las sesiones del Foro en Nueva York constituyen de hecho las reuniones más concurridas de Naciones Unidas después de la Asamblea General y esto ocurre fundamentalmente por la asistencia y participación de representantes indígenas, ellas y ellos. Las mismas reuniones plenarias del Foro ofrecen ocasión para la

celebración de caucus indígenas globales o regionales sobre los puntos de la agenda para contribuir a su desarrollo. Las sesiones formales tanto del Foro como del Mecanismo no se entienden sin la concurrencia indígena. Ambos están también abiertos a la participación de representaciones de la sociedad civil, como las de organizaciones no gubernamentales dedicadas a cuestiones indígenas.

Ha habido momentos de desencuentro no siempre larvado y hasta de conflicto completamente abierto de la parte indígena con el Foro, pero esto es prueba al cabo de la vitalidad de su presencia a lo largo de unas sesiones y para el desenvolvimiento de unas tareas de interés al cabo indígena. Si este interés no presidiera, Foro, Mecanismo y Relator funcionarían sobre el vacío. Algunos intentos de deslegitimar al Foro por la debilidad relativa de su componente indígena, sea dicho en relación al procedimiento, no a las personas, y por su resistencia a convertirse en lo que no es, esto es en órgano representativo de las organizaciones indígenas, no han tenido mayor eco. El Relator viene granjeándose menos controvertidamente la confianza indígena. El Mecanismo apenas está todavía comenzando a trabajar. Su composición de hecho indígena se ha ganado de antemano un buen margen de confianza. El Relator actual también lo es.

¿Suplen la cooperación estatal y la confianza indígena la autoridad de la que estos mecanismos en principio carecen al no ser la Declaración una convención ni consiguientemente ninguno de ellos un comité de tratado? ¿Puede decirse que la Declaración sobre los Derechos de los Pueblos Indígenas está con todo más cerca de lo que sea una convención que de lo que es una simple declaración? Cabría, pero conviene que se evite la confusión. Es algo distinto de lo uno y de lo otro. Y su autoridad efectiva depende de factores no asegurados, como el de la cooperación de los Estados, el de la confianza de parte indígena e incluso el de la entidad de las personas que forman las instituciones respectivas, el Foro, el Mecanismo y la Relatoría.

Antes del 13 de septiembre de 2007, con anterioridad a la Declaración sobre los Derechos de los Pueblos Indígenas, no había ninguna norma internacional global sobre este objeto, el de los derechos de los pueblos indígenas. No la había que hubiera seguido los cauces de Naciones Unidas para la adopción de normas de desarrollo de la Declaración Universal de los Derechos Humanos. Sin embargo, había y hay un instrumento internacional que se ocupa de derechos de los pueblos indígenas, un instrumento producido por unos cauces distintos a los de las normas de derechos humanos y que ha estado incluso durante algunos años supliendo la inexistencia de una norma de derechos humanos de las personas, comunidades y pueblos indígenas.

Es el Convenio de la Organización Internacional del Trabajo sobre Pueblos Indígenas y

Tribales en Países Independientes, de 1989, el que suele conocerse como Convenio 169 por el número de serie en la sucesión de convenios, esto es de tratados, promovidos por dicha organización. Como su nombre indica, la misma es la agencia especializada de Naciones Unidas para la materia laboral. Normalmente los organismos de la gran constelación institucional que es hoy las Naciones Unidas se atienden a la materia de su competencia, pero el Convenio 169, como su nombre también acusa, no se reduce en absoluto a tratar de derechos laborales. Se ocupa de bastantes más aspectos jurídicamente sensibles para los pueblos, comunidades y personas indígenas.

Esto tiene una historia que procede de tiempo ha, de unos tiempos incluso anteriores a Naciones Unidas pues la Organización Internacional del Trabajo existe desde los años veinte del siglo pasado y desde temprano se preocupó de la posición de vulnerabilidad no sólo laboral de la población indígena en las colonias. Arrastrando estas preocupaciones, la Organización Internacional del Trabajo se incorporó al sistema de Naciones Unidas cuando éste se creó en 1945. En estos tiempos de Naciones Unidas, en 1957, la Organización Internacional del Trabajo ya adopta un primer convenio en materia indígena, el Convenio sobre Poblaciones Indígenas y Tribales, Convenio 107, que no contemplaba derechos de los pueblos indígenas, sino tan sólo garantías transitorias de derechos de las respectivas comunidades y personas en tanto que no se produjera su asimilación a la población predominante en el respectivo Estado.

Se habrá reconocido este rasgo definitorio del Convenio 107. Responde al paradigma de la igualdad simple dentro de cada Estado originalmente propio de la Declaración Universal de los Derechos Humanos y así incondicionalmente adoptado por la primera norma internacional sobre derechos indígenas, no exactamente sobre derechos de los pueblos indígenas. Es un paradigma que ya sabemos hasta qué punto resulta por sí mismo lesivo para los propios derechos indígenas. Durante los años ochenta del siglo pasado, cuando arrancan los trabajos del Grupo de Trabajo sobre Poblaciones Indígenas poniendo en cuestión el referido paradigma en lo que afecta a indígenas, en la Organización Internacional del Trabajo también se plantea la reforma del Convenio 107, lo cual finalmente conduce a la elaboración de un nuevo convenio, el 169. Y el cambio de convenio realmente produce un cambio de paradigma.

Todo un simbolismo ya se encierra en el cambio de un nombre en el título: ya no Poblaciones Indígenas, sino Pueblos Indígenas. Cierto es que en su primer artículo, un artículo definitorio del sujeto de unos derechos, se puntualiza que “la utilización del término *pueblos* en este Convenio no deberá interpretarse en el sentido de que tenga implicación alguna en lo que atañe a los derechos que pueda conferirse a dicho término en el derecho internacional”, lo que sustancialmente está denegando el derecho de libre determinación. Sin embargo, con la sola denominación de pueblos se vence una tendencia muy arraigada en Naciones Unidas de entender que sólo hay poblaciones indígenas destinadas a fundirse

con el pueblo predominante en el Estado.

La sola denominación de pueblos ya distingue por el reconocimiento de una entidad dotada con el derecho a reproducirse y así no disolverse en cualquier otra. Y en efecto los derechos que se contemplan en el Convenio 169 son ante todo derechos de pueblos y no sólo de comunidades y personas. Se comienza definiendo lo que sea un pueblo indígena para algo más que para denegársele la libre determinación pues se hace para garantizársele derechos. Y la definición es bien gráfica. Pueblos indígenas son para el Convenio 169 los que, manteniendo alguna característica distintiva, descienden de poblaciones anteriores al colonialismo o a la constitución del Estado en suerte. Algo crucial enseguida se añade: que tengan además conciencia de su identidad indígena. La autoidentificación es un elemento básico de la condición de indígena.

Esto último es lo que ha conducido a algo que pudiera de entrada extrañar como sea que en la Declaración sobre la Declaración de los Pueblos Indígenas no se defina para nada la condición de indígena. Las voces indígenas en el Grupo de Trabajo sobre Poblaciones Indígenas se negaron en redondo a que nadie definiera al indígena sino el propio indígena. Nadie: ni Naciones Unidas, ni Estados, ni expertos y expertas, ni organizaciones no gubernamentales, ni iglesias, nadie. Ya no estamos en los tiempos de la descolonización que todavía eran coloniales respecto a la identificación de los pueblos. La autoidentificación justamente se entiende como una primera manifestación del propio derecho a la libre determinación, el derecho que el Convenio 169 no reconoce y que la Declaración sobre los Derechos de los Pueblos Indígenas proclama.

Como reconoce derechos de los pueblos indígenas y como una laguna al respecto ha existido en el derecho de los derechos humanos, el Convenio 169 ha venido durante algunos años colmando el vacío y operando así como si fuera la norma de derechos humanos de los pueblos, las comunidades y las personas indígenas, bien que, en cuanto que tratado, sólo se aplica en principio a aquellos Estados que lo tienen ratificado. Son hasta el momento (septiembre de 2009) veinte; por orden cronológico de ratificación, Noruega, México, Colombia, Bolivia, Costa Rica, Paraguay, Perú, Honduras, Dinamarca, Guatemala, Países Bajos, Fiji, Ecuador, Argentina, Venezuela, Dominica, Brasil, España, Nepal y Chile. Obsérvese que prevalecen los Estados latinoamericanos entre los que encierran pueblos indígenas dentro de sus fronteras. El Convenio 169 puede también ratificarse por otros Estados a los efectos de conducción de la política exterior sobre todo en el ámbito de la cooperación.

Conviene señalar lo de la prevalencia latinoamericana pues el Convenio 169, más allá de que vincule a los Estados signatarios, está convirtiéndose en derecho interamericano,

derecho internacional regional al menos por Latinoamérica. La jurisprudencia de la Corte Interamericana de Derechos Humanos viene últimamente interpretando que los derechos de los pueblos indígenas contemplados en el Convenio 169 vinculan no sólo por la ratificación, sino también porque tales derechos les corresponden a dichos pueblos por título propio, ya sea tradicional o consuetudinario, sin necesidad de que el Estado o las normas constitucionales los reconozcan. El reconocimiento respondería a que los derechos existen y no la viceversa, no que los derechos existan porque sean objeto de reconocimiento. Con esto, la Corte Interamericana de Derechos Humanos hace valer derechos contemplados en el Convenio 169 incluso frente a Estados que no lo tienen ratificado. Con ello, al menos por América, este Convenio también, igual que hemos dicho de los tratados de derechos humanos, puede funcionar a un doble nivel, esto es, como norma general además de como norma particular entre los Estados que ratifican.

En el segundo caso entran en funcionamiento los mecanismos específicos de control por parte de la Organización Internacional del Trabajo. La Organización Internacional del Trabajo cuenta en efecto con sus propios mecanismos de supervisión del cumplimiento de los convenios por los Estados signatarios. El más sistemático es el del Comité de Expertos en Aplicación de Convenios y Recomendaciones, de todos los convenios, inclusive el 169. Pueden ser hasta veinte quienes forman el Comité. Son actualmente diecisiete, ninguno experto o experta en cuestiones indígenas. Ni hay previsión de que representantes indígenas puedan concurrir para el discernimiento de asuntos de su interés. En todo caso, en la Organización Internacional del Trabajo existe una dependencia especial dedicada al Convenio 169 que presta buena asistencia al Comité de Expertos para dictaminar sobre cuestiones referentes a su cumplimiento entre los Estados que lo han ratificado. Y el Comité tiene autoridad para incoar a los gobiernos a que respondan a sus informes.

El Convenio 107, con su paradigma nada respetuoso para con los derechos indígenas, sigue vigente entre los Estados que lo ratificaron y no han procedido en cambio a la ratificación del 169. Son, por orden alfabético, Angola, Bangladesh, Bélgica (cuando todavía era el Congo colonia suya), Cuba, República Dominicana, Egipto, El Salvador, Ghana, Guinea-Bissau, Haití, India. Irak, Malawi, Pakistán, Panamá, Portugal (cuando todavía tenía como colonias a Mozambique, Angola y otros territorios africanos más alguno asiático), Siria y Túnez. Ya no se encuentra la Organización Internacional del Trabajo con el problema de que quisiera aplicarse a colonias el Convenio 107, con su paradigma asimilacionista, pero tiene el de que se intente hacer lo propio con pueblos indígenas. Para evitarlo, trata de interpretar el Convenio 107 a la luz del Convenio 169, lo que resulta tan laudable como forzado. En todo caso, es otra vía a través de la cual pueda el Convenio 169 alcanzar algún valor más allá del ámbito de los Estados signatarios. El mismo no se recluye entre las fronteras de veinte Estados.

Queda por considerar la relación entre la Declaración de Naciones Unidas sobre los Derechos de los Pueblos Indígenas y el Convenio de la Organización Internacional del Trabajo sobre Pueblos Indígenas y Tribales en Países Independientes. La una como norma general de derechos humanos, el otro como tratado multilateral entre Estados y los dos versando sobre derechos de los pueblos indígenas, pueden y deben ambos ser complementarios por supuesto. La cuestión es la de cómo, esto es no sólo de qué forma, sino también bajo qué principios, puede y debe darse la complementariedad.

Los principios los marca por supuesto la Declaración. Principio constituye ahora ante todo el derecho de libre determinación que se ejerce mediante la autonomía y se despliega en toda la serie de derechos que la Declaración consigna. Todo esto ya está marcando el estándar mínimo del derecho internacional en lo que respecta a los pueblos indígenas. En lo que afecta al Convenio 169, su denegación a los pueblos indígenas de los derechos correspondientes a otros pueblos según el orden internacional y así en concreto del derecho de libre determinación queda automáticamente cancelada. A efectos prácticos, ningún Estado signatario del Convenio 169 puede enarbolar su primer artículo para pretender desconocer derechos de pueblos indígenas. Lo hay que lo está intentando, pero sin base jurídica internacional que pueda respaldarle. La Organización Internacional del Trabajo, aunque en principio ha parecido abrigar dudas, habrá de hacer suyo tal entendimiento de invalidación de parte del Convenio 169 o, dicho tal vez mejor, de interpretación completa del mismo a la luz y a las resultas del valor vinculante de la Declaración.

El propio Convenio marca esta pauta. Repárese en su artículo 35, en su previsión de que el mismo no podrá “menoscabar los derechos y las ventajas garantizados a los pueblos interesados en virtud de otros convenios y recomendaciones, instrumentos internacionales, tratados, o leyes, laudos, costumbres o acuerdos nacionales”, tanto anteriores como venideros por supuesto. Aquí entra, como instrumento internacional, la Declaración de Naciones Unidas sobre los Derechos de los Pueblos Indígenas. El Convenio 169 nunca podrá legítimamente enarbolarse frente a ninguna de sus disposiciones, frente a ninguno de los derechos que en ella se registran. Muy al contrario, el Convenio debe interpretarse conforme a la Declaración. En otro caso, habría una norma de una agencia especializada de Naciones Unidas negando un derecho tan fundamental como el de libre determinación de los pueblos indígenas al tiempo que una norma de derechos humanos de las instancias nucleares de Naciones Unidas lo estaría reconociendo y desarrollando.

Clave del Convenio 169, pues constituye garantía del conjunto de los derechos que registra, es la obligación de los Estados signatarios de consultar a los pueblos indígenas en cuantas cuestiones les afecten en correspondencia por supuesto con el derecho de los pueblos a ser consultados. Derecho es en sentido estricto, por lo que no puede quedar

al criterio y arbitrio del Estado. El artículo sexto del Convenio define condiciones. Las consultas han de realizarse “de buena fe”, “mediante procedimientos apropiados y en particular a través de sus instituciones representativas”, las de los pueblos indígenas, “de una manera apropiada a las circunstancias (y) con la finalidad de llegar a un acuerdo o lograr el consentimiento acerca de las medidas propuestas”. Sobre esto último la Declaración procede a una puntualización decisiva: para toda actuación que afecte a pueblos indígenas lo que ha de alcanzar de esta parte es “consentimiento libre, previo e informado”. Es regla que la Declaración reitera a cada oportunidad. Pues se trata de un derecho, obliga a todos, no sólo a Estados, sino también a empresas transnacionales, organizaciones no gubernamentales y a cualesquier agentes políticos, civiles, religiosos, económicos o de cualquier carácter.

En suma, con todo esto, la consulta conforme al Convenio habrá de atenerse ahora a los requerimientos más exigentes de la Declaración. No cabe ya aplicarse el Convenio sin tenerse a la vista la Declaración. Entre uno y otro, este par de instrumentos componen el actual derecho internacional de los derechos de los pueblos indígenas. No cabe a estas alturas entender el primero sin la segunda.

La Declaración es una norma internacional de derechos humanos y el Convenio es un tratado multilateral entre Estados, pero el Convenio 169 no tiene por qué reducirse ahora estricta y completamente a esto segundo. Ha sido durante un tiempo, supliendo un verdadero vacío, una norma de derechos humanos y tal cosa imprime carácter. No sólo en los Estados que tienen ratificado el Convenio, bastantes organizaciones indígenas a lo ancho del mundo lo consideran como un instrumento valioso y útil. No puede decirse de todas, pues las hay que lo rechazaron desde un primer momento por su negativa a reconocer el derecho de libre determinación.

Porque la laguna ya haya sido colmada por la Declaración, no tiene por qué perder el Convenio su valor añadido. La Organización Internacional del Trabajo ha incluso reforzado ahora su política de promoción del Convenio 169, lo que puede no sólo abrir caminos a la efectividad emparejada de la Declaración, sino también ir comprometiendo a Estados en una práctica como la de la consulta que constituye buena garantía para los derechos ahora más cumplidamente registrados en la Declaración.

La Declaración prevalece por supuesto. Es una norma de derechos humanos, los de los pueblos indígenas, que viene no sólo a reconocerlos, sino también a ofrecer reparación por todas las violaciones cometidas contra ellos no solamente a su vez en tiempos más abiertamente coloniales, sino también durante cerca de seis de décadas de vigencia de un derecho internacional de derechos humanos que seguía solapadamente manteniendo el paradigma colonialista.

Ahora por fin, gracias a la Declaración de Naciones Unidas sobre los Derechos de los

Pueblos Indígenas, la humanidad se encuentra en el umbral de un derecho internacional que ya no discrimine de raíz entre personas y pueblos según el lado que les hubiera tocado en la larga historia de los colonialismos, no sólo por supuesto del principal de ellos, el europeo. El colonialismo no concluyó con la descolonización. En este contexto cobra pleno valor la Declaración fundamentalmente para los pueblos indígenas por supuesto, pero también para todo el resto de la humanidad.

No he hablado particularizadamente de los derechos que se contienen en esta pareja de instrumentos, la Declaración de Naciones Unidas sobre los Derechos de los Pueblos Indígenas y el Convenio de la Organización Internacional del Trabajo sobre Pueblos Indígenas y Tribales en Países Independientes, pero para eso se tienen los textos y unos textos que, por ser de derechos humanos o por interesarles, hacen el esfuerzo de resultar lo más inteligible que cabe en estas lides de la producción de normas y además tan sólo, oficialmente, en algunas contadas lenguas más difundidas. Quien haya leído esta introducción puede perfectamente leer, con mayor provecho, la Declaración y el Convenio. No me caben dudas. Este prólogo sólo es para animar.

Quizás, si no es la primera vez que el lector o la lectora entra en contacto o se adentra por el texto de estas normas internacionales habiéndose dejado guiar con anterioridad por otras manos, mi introducción haya chocado con ideas que ya se tuvieran formadas acerca de una entidad sustantiva inferior y un valor normativo circunscrito de estos instrumentos de derecho internacional. Si es así, lo mejor que puedo hacer es remitirme a la lectura de los textos mismos dejando en suspenso cualesquier ideas, incluso las que yo haya podido ofrecer en estos prolegómenos. Los textos son suficientemente expresivos de su valor y su entidad. Léanse con detenimiento y reflexión. Se apreciarán las novedades de fondo y los contenidos de alcance.

Cuando una norma cual la Declaración sobre los Derechos de los Pueblos Indígenas trae novedad tan trascendente como la de posibilidad del pie de igualdad en el seno de la humanidad, quienes gozan de reconocimiento como especialistas suelen comportarse de una manera bastante extraña. No miran lo pasado a la luz de lo nuevo sino que ven la novedad a la sombra de lo sabido. Entonces dictaminan que, por ejemplo, pues se presenta como declaración y así carece del valor de un tratado, la Declaración de los Derechos de los Pueblos Indígenas es un instrumento no vinculante. ¿Es que no la han leído? La leen, pero con las anteojeras de sus prejuicios caducos.

No entretengo más a las lectoras y lectores a quienes imagino ya con ansiedad por volver o por acudir a estos instrumentos. Sólo me resta desearles buena lectura y el acierto para extraer provecho en beneficio no sólo propio. No nos quedemos en la satisfacción de

contemplar cómo la lógica de los derechos humanos puede por fin apuntar a un futuro sin discriminaciones enquistadas en el seno de la humanidad. Muchos y muchas, millones de personas, siguen sufriendo discriminación por el detalle de ser, por ejemplo, indígenas, miembros de esos pueblos que guardan alguna línea de continuidad con tiempos anteriores al padecimiento de colonialismo arcaico o de Estados modernos constituidos sobre sus territorios igualmente sin su consentimiento.

DECLARACIÓN DE LAS NACIONES UNIDAS SOBRE LOS DERECHOS DE LOS PUEBLOS INDÍGENAS

La Asamblea General,

Guiada por los propósitos y principios de la Carta de las Naciones Unidas y la buena fe en el cumplimiento de las obligaciones contraídas por los Estados de conformidad con la Carta,

Afirmando que los pueblos indígenas son iguales a todos los demás pueblos y reconociendo al mismo tiempo el derecho de todos los pueblos a ser diferentes, a considerarse a sí mismos diferentes y a ser respetados como tales,

Afirmando también que todos los pueblos contribuyen a la diversidad y riqueza de las civilizaciones y culturas, que constituyen el patrimonio común de la humanidad,

Afirmando además que todas las doctrinas, políticas y prácticas basadas en la superioridad de determinados pueblos o personas o que la propugnan aduciendo razones de origen nacional o diferencias raciales, religiosas, étnicas o culturales son racistas, científicamente falsas, jurídicamente inválidas, moralmente condenables y socialmente injustas,

Reafirmando que, en el ejercicio de sus derechos, los pueblos indígenas deben estar libres de toda forma de discriminación,

Preocupada por el hecho de que los pueblos indígenas hayan sufrido injusticias históricas como resultado, entre otras cosas, de la colonización y enajenación de sus tierras, territorios y recursos, lo que les ha impedido ejercer, en particular, su derecho al desarrollo de conformidad con sus propias necesidades e intereses,

Consciente de la urgente necesidad de respetar y promover los derechos intrínsecos de los pueblos indígenas, que derivan de sus estructuras políticas, económicas y sociales y de sus culturas, de sus tradiciones espirituales, de su historia y de su filosofía, especialmente los derechos a sus tierras, territorios y recursos,

Consciente también de la urgente necesidad de respetar y promover los derechos de los pueblos indígenas afirmados en tratados, acuerdos y otros arreglos constructivos con los Estados,

Celebrando que los pueblos indígenas se estén organizando para promover su desarrollo político, económico, social y cultural y para poner fin a todas las formas de discriminación y opresión dondequiera que ocurran,

Convencida de que el control por los pueblos indígenas de los acontecimientos que los afecten a ellos y a sus tierras, territorios y recursos les permitirá mantener y reforzar sus instituciones, culturas y tradiciones y promover su desarrollo de acuerdo con sus aspiraciones y necesidades,

Considerando que el respeto de los conocimientos, las culturas y las prácticas tradicionales indígenas contribuye al desarrollo sostenible y equitativo y a la ordenación adecuada del medio ambiente,

Destacando la contribución de la desmilitarización de las tierras y territorios de los pueblos indígenas a la paz, el progreso y el desarrollo económicos y sociales, la comprensión y las relaciones de amistad entre las naciones y los pueblos del mundo,

Reconociendo en particular el derecho de las familias y comunidades indígenas a seguir compartiendo la responsabilidad por la crianza, la formación, la educación y el bienestar de sus hijos, en observancia de los derechos del niño,

Considerando que los derechos afirmados en los tratados, acuerdos y otros arreglos constructivos entre los Estados y los pueblos indígenas son, en algunas situaciones, asuntos de preocupación, interés y responsabilidad internacional, y tienen carácter internacional,

Considerando también que los tratados, acuerdos y demás arreglos constructivos, y las relaciones que éstos representan, sirven de base para el fortalecimiento de la asociación entre los pueblos indígenas y los Estados,

Reconociendo que la Carta de las Naciones Unidas, el Pacto Internacional de Derechos Económicos, Sociales y Culturales y el Pacto Internacional de Derechos Civiles y Políticos, así como la Declaración y el Programa de Acción de Viena afirman la importancia fundamental del derecho de todos los pueblos a la libre determinación, en virtud del cual éstos determinan libremente su condición política y persiguen libremente su desarrollo económico, social y cultural,

Teniendo presente que nada de lo contenido en la presente Declaración podrá utilizarse para negar a ningún pueblo su derecho a la libre determinación, ejercido de conformidad con el derecho internacional,

Convencida de que el reconocimiento de los derechos de los pueblos indígenas en la presente Declaración fomentará relaciones armoniosas y de cooperación entre los Estados y los pueblos indígenas, basadas en los principios de la justicia, la democracia, el respeto

de los derechos humanos, la no discriminación y la buena fe,

Alentando a los Estados a que cumplan y apliquen eficazmente todas sus obligaciones para con los pueblos indígenas dimanantes de los instrumentos internacionales, en particular las relativas a los derechos humanos, en consulta y cooperación con los pueblos interesados,

Subrayando que corresponde a las Naciones Unidas desempeñar un papel importante y continuo de promoción y protección de los derechos de los pueblos indígenas,

Considerando que la presente Declaración constituye un nuevo paso importante hacia el reconocimiento, la promoción y la protección de los derechos y las libertades de los pueblos indígenas y en el desarrollo de actividades pertinentes del sistema de las Naciones Unidas en esta esfera,

Reconociendo y reafirmando que las personas indígenas tienen derecho sin discriminación a todos los derechos humanos reconocidos en el derecho internacional, y que los pueblos indígenas poseen derechos colectivos que son indispensables para su existencia, bienestar y desarrollo integral como pueblos,

Reconociendo que la situación de los pueblos indígenas varía según las regiones y los países y que se debe tener en cuenta la significación de las particularidades nacionales y regionales y de las diversas tradiciones históricas y culturales,

Proclama solemnemente la Declaración de las Naciones Unidas sobre los derechos de los pueblos indígenas, cuyo texto figura a continuación, como ideal común que debe perseguirse en un espíritu de solidaridad y respeto mutuo:

Artículo 1

Los indígenas tienen derecho, como pueblos o como personas, al disfrute pleno de todos los derechos humanos y las libertades fundamentales reconocidos por la Carta de las Naciones Unidas, la Declaración Universal de Derechos Humanos y la normativa internacional de los derechos humanos.

Artículo 2

Los pueblos y las personas indígenas son libres e iguales a todos los demás pueblos y personas y tienen derecho a no ser objeto de ningún tipo de discriminación en el ejercicio de sus derechos, en particular la fundada en su origen o identidad indígenas.

Artículo 3

Los pueblos indígenas tienen derecho a la libre determinación. En virtud de ese derecho determinan libremente su condición política y persiguen libremente su desarrollo

económico, social y cultural.

Artículo 4

Los pueblos indígenas, en ejercicio de su derecho de libre determinación, tienen derecho a la autonomía o al autogobierno en las cuestiones relacionadas con sus asuntos internos y locales, así como a disponer de los medios para financiar sus funciones autónomas.

Artículo 5

Los pueblos indígenas tienen derecho a conservar y reforzar sus propias instituciones políticas, jurídicas, económicas, sociales y culturales, manteniendo a la vez su derecho a participar plenamente, si lo desean, en la vida política, económica, social y cultural del Estado.

Artículo 6

Toda persona indígena tiene derecho a una nacionalidad.

Artículo 7

1. Las personas indígenas tienen derecho a la vida, la integridad física y mental, la libertad y la seguridad de la persona.
2. Los pueblos indígenas tienen el derecho colectivo de vivir en libertad, paz y seguridad como pueblos distintos y no serán sometidos a ningún acto de genocidio ni a ningún otro acto de violencia, incluido el traslado forzado de niños del grupo a otro grupo.

Artículo 8

1. Los pueblos y las personas indígenas tienen derecho a no sufrir la asimilación forzada o la destrucción de su cultura.
2. Los Estados establecerán mecanismos eficaces para la prevención y el resarcimiento de:
  - a) Todo acto que tenga por objeto o consecuencia privar a los pueblos y las personas indígenas de su integridad como pueblos distintos o de sus valores culturales o su identidad étnica;
  - b) Todo acto que tenga por objeto o consecuencia enajenarles sus tierras, territorios o recursos;
  - c) Toda forma de traslado forzado de población que tenga por objeto o consecuencia la violación o el menoscabo de cualquiera de sus derechos;
  - d) Toda forma de asimilación o integración forzada;

e) Toda forma de propaganda que tenga como fin promover o incitar a la discriminación racial o étnica dirigida contra ellos.

Artículo 9

Los pueblos y las personas indígenas tienen derecho a pertenecer a una comunidad o nación indígena, de conformidad con las tradiciones y costumbres de la comunidad o nación de que se trate. No puede resultar ninguna discriminación de ningún tipo del ejercicio de ese derecho.

Artículo 10

Los pueblos indígenas no serán desplazados por la fuerza de sus tierras o territorios. No se procederá a ningún traslado sin el consentimiento libre, previo e informado de los pueblos indígenas interesados, ni sin un acuerdo previo sobre una indemnización justa y equitativa y, siempre que sea posible, la opción del regreso.

Artículo 11

1. Los pueblos indígenas tienen derecho a practicar y revitalizar sus tradiciones y costumbres culturales. Ello incluye el derecho a mantener, proteger y desarrollar las manifestaciones pasadas, presentes y futuras de sus culturas, como lugares arqueológicos e históricos, utensilios, diseños, ceremonias, tecnologías, artes visuales e interpretativas y literaturas.

2. Los Estados proporcionarán reparación por medio de mecanismos eficaces, que podrán incluir la restitución, establecidos conjuntamente con los pueblos indígenas, respecto de los bienes culturales, intelectuales, religiosos y espirituales de que hayan sido privados sin su consentimiento libre, previo e informado o en violación de sus leyes, tradiciones y costumbres.

Artículo 12

1. Los pueblos indígenas tienen derecho a manifestar, practicar, desarrollar y enseñar sus tradiciones, costumbres y ceremonias espirituales y religiosas; a mantener y proteger sus lugares religiosos y culturales y a acceder a ellos privadamente; a utilizar y controlar sus objetos de culto, y a obtener la repatriación de sus restos humanos.

2. Los Estados procurarán facilitar el acceso y/o la repatriación de objetos de culto y de restos humanos que posean mediante mecanismos justos, transparentes y eficaces establecidos conjuntamente con los pueblos indígenas interesados.

Artículo 13

1. Los pueblos indígenas tienen derecho a revitalizar, utilizar, fomentar y transmitir a las generaciones futuras sus historias, idiomas, tradiciones orales, filosofías, sistemas de escritura y literaturas, y a atribuir nombres a sus comunidades, lugares y personas y

mantenerlos.

2. Los Estados adoptarán medidas eficaces para garantizar la protección de ese derecho y también para asegurar que los pueblos indígenas puedan entender y hacerse entender en las actuaciones políticas, jurídicas y administrativas, proporcionando para ello, cuando sea necesario, servicios de interpretación u otros medios adecuados.

Artículo 14

1. Los pueblos indígenas tienen derecho a establecer y controlar sus sistemas e instituciones docentes que impartan educación en sus propios idiomas, en consonancia con sus métodos culturales de enseñanza y aprendizaje.

2. Las personas indígenas, en particular los niños indígenas, tienen derecho a todos los niveles y formas de educación del Estado sin discriminación.

3. Los Estados adoptarán medidas eficaces, junto con los pueblos indígenas, para que las personas indígenas, en particular los niños, incluidos los que viven fuera de sus comunidades, tengan acceso, cuando sea posible, a la educación en su propia cultura y en su propio idioma.

Artículo 15

1. Los pueblos indígenas tienen derecho a que la dignidad y diversidad de sus culturas, tradiciones, historias y aspiraciones queden debidamente reflejadas en la educación pública y los medios de información públicos.

2. Los Estados adoptarán medidas eficaces, en consulta y cooperación con los pueblos indígenas interesados, para combatir los prejuicios y eliminar la discriminación y promover la tolerancia, la comprensión y las buenas relaciones entre los pueblos indígenas y todos los demás sectores de la sociedad.

Artículo 16

1. Los pueblos indígenas tienen derecho a establecer sus propios medios de información en sus propios idiomas y a acceder a todos los demás medios de información no indígenas sin discriminación alguna.

2. Los Estados adoptarán medidas eficaces para asegurar que los medios de información públicos reflejen debidamente la diversidad cultural indígena. Los Estados, sin perjuicio de la obligación de asegurar plenamente la libertad de expresión, deberán alentar a los medios de comunicación privados a reflejar debidamente la diversidad cultural indígena.

Artículo 17

1. Las personas y los pueblos indígenas tienen derecho a disfrutar plenamente de todos

los derechos establecidos en el derecho laboral internacional y nacional aplicable.

2. Los Estados, en consulta y cooperación con los pueblos indígenas, tomarán medidas específicas para proteger a los niños indígenas contra la explotación económica y contra todo trabajo que pueda resultar peligroso o interferir en la educación del niño, o que pueda ser perjudicial para la salud o el desarrollo físico, mental, espiritual, moral o social del niño, teniendo en cuenta su especial vulnerabilidad y la importancia de la educación para el pleno ejercicio de sus derechos.

3. Las personas indígenas tienen derecho a no ser sometidas a condiciones discriminatorias de trabajo, entre otras cosas, empleo o salario.

Artículo 18

Los pueblos indígenas tienen derecho a participar en la adopción de decisiones en las cuestiones que afecten a sus derechos, por conducto de representantes elegidos por ellos de conformidad con sus propios procedimientos, así como a mantener y desarrollar sus propias instituciones de adopción de decisiones.

Artículo 19

Los Estados celebrarán consultas y cooperarán de buena fe con los pueblos indígenas interesados por medio de sus instituciones representativas antes de adoptar y aplicar medidas legislativas o administrativas que los afecten, a fin de obtener su consentimiento libre, previo e informado.

Artículo 20

1. Los pueblos indígenas tienen derecho a mantener y desarrollar sus sistemas o instituciones políticos, económicos y sociales, a que se les asegure el disfrute de sus propios medios de subsistencia y desarrollo y a dedicarse libremente a todas sus actividades económicas tradicionales y de otro tipo.

2. Los pueblos indígenas desposeídos de sus medios de subsistencia y desarrollo tienen derecho a una reparación justa y equitativa.

Artículo 21

1. Los pueblos indígenas tienen derecho, sin discriminación alguna, al mejoramiento de sus condiciones económicas y sociales, entre otras esferas, en la educación, el empleo, la capacitación y el readiestramiento profesionales, la vivienda, el saneamiento, la salud y la seguridad social.

2. Los Estados adoptarán medidas eficaces y, cuando proceda, medidas especiales para asegurar el mejoramiento continuo de sus condiciones económicas y sociales. Se prestará particular atención a los derechos y necesidades especiales de los ancianos, las mujeres,

los jóvenes, los niños y las personas con discapacidad indígenas.

Artículo 22

1. Se prestará particular atención a los derechos y necesidades especiales de los ancianos, las mujeres, los jóvenes, los niños y las personas con discapacidad indígenas en la aplicación de la presente Declaración.

2. Los Estados adoptarán medidas, junto con los pueblos indígenas, para asegurar que las mujeres y los niños indígenas gocen de protección y garantías plenas contra todas las formas de violencia y discriminación.

Artículo 23

Los pueblos indígenas tienen derecho a determinar y a elaborar prioridades y estrategias para el ejercicio de su derecho al desarrollo. En particular, los pueblos indígenas tienen derecho a participar activamente en la elaboración y determinación de los programas de salud, vivienda y demás programas económicos y sociales que les conciernen y, en lo posible, a administrar esos programas mediante sus propias instituciones.

Artículo 24

1. Los pueblos indígenas tienen derecho a sus propias medicinas tradicionales y a mantener sus prácticas de salud, incluida la conservación de sus plantas medicinales, animales y minerales de interés vital. Las personas indígenas también tienen derecho de acceso, sin discriminación alguna, a todos los servicios sociales y de salud.

2. Las personas indígenas tienen derecho a disfrutar por igual del nivel más alto posible de salud física y mental. Los Estados tomarán las medidas que sean necesarias para lograr progresivamente la plena realización de este derecho.

Artículo 25

Los pueblos indígenas tienen derecho a mantener y fortalecer su propia relación espiritual con las tierras, territorios, aguas, mares costeros y otros recursos que tradicionalmente han poseído u ocupado y utilizado de otra forma y a asumir las responsabilidades que a ese respecto les incumben para con las generaciones venideras.

Artículo 26

1. Los pueblos indígenas tienen derecho a las tierras, territorios y recursos que tradicionalmente han poseído, ocupado o de otra forma utilizado o adquirido.

2. Los pueblos indígenas tienen derecho a poseer, utilizar, desarrollar y controlar las tierras, territorios y recursos que poseen en razón de la propiedad tradicional u otra forma tradicional de ocupación o utilización, así como aquellos que hayan adquirido de otra forma.

3. Los Estados asegurarán el reconocimiento y protección jurídicos de esas tierras, territorios y recursos. Dicho reconocimiento respetará debidamente las costumbres, las tradiciones y los sistemas de tenencia de la tierra de los pueblos indígenas de que se trate.

Artículo 27

Los Estados establecerán y aplicarán, conjuntamente con los pueblos indígenas interesados, un proceso equitativo, independiente, imparcial, abierto y transparente, en el que se reconozcan debidamente las leyes, tradiciones, costumbres y sistemas de tenencia de la tierra de los pueblos indígenas, para reconocer y adjudicar los derechos de los pueblos indígenas en relación con sus tierras, territorios y recursos, comprendidos aquellos que tradicionalmente han poseído u ocupado o utilizado de otra forma. Los pueblos indígenas tendrán derecho a participar en este proceso.

Artículo 28

1. Los pueblos indígenas tienen derecho a la reparación, por medios que pueden incluir la restitución o, cuando ello no sea posible, una indemnización justa, imparcial y equitativa, por las tierras, los territorios y los recursos que tradicionalmente hayan poseído u ocupado o utilizado de otra forma y que hayan sido confiscados, tomados, ocupados, utilizados o dañados sin su consentimiento libre, previo e informado.

2. Salvo que los pueblos interesados hayan convenido libremente en otra cosa, la indemnización consistirá en tierras, territorios y recursos de igual calidad, extensión y condición jurídica o en una indemnización monetaria u otra reparación adecuada.

Artículo 29

1. Los pueblos indígenas tienen derecho a la conservación y protección del medio ambiente y de la capacidad productiva de sus tierras o territorios y recursos. Los Estados deberán establecer y ejecutar programas de asistencia a los pueblos indígenas para asegurar esa conservación y protección, sin discriminación alguna.

2. Los Estados adoptarán medidas eficaces para garantizar que no se almacenen ni eliminen materiales peligrosos en las tierras o territorios de los pueblos indígenas sin su consentimiento libre, previo e informado.

3. Los Estados también adoptarán medidas eficaces para garantizar, según sea necesario, que se apliquen debidamente programas de control, mantenimiento y restablecimiento de la salud de los pueblos indígenas afectados por esos materiales, programas que serán elaborados y ejecutados por esos pueblos.

Artículo 30

1. No se desarrollarán actividades militares en las tierras o territorios de los pueblos

indígenas, a menos que lo justifique una razón de interés público pertinente o que se haya acordado libremente con los pueblos indígenas interesados, o que éstos lo hayan solicitado.

2. Los Estados celebrarán consultas eficaces con los pueblos indígenas interesados, por los procedimientos apropiados y en particular por medio de sus instituciones representativas, antes de utilizar sus tierras o territorios para actividades militares.

Artículo 31

1. Los pueblos indígenas tienen derecho a mantener, controlar, proteger y desarrollar su patrimonio cultural, sus conocimientos tradicionales, sus expresiones culturales tradicionales y las manifestaciones de sus ciencias, tecnologías y culturas, comprendidos los recursos humanos y genéticos, las semillas, las medicinas, el conocimiento de las propiedades de la fauna y la flora, las tradiciones orales, las literaturas, los diseños, los deportes y juegos tradicionales, y las artes visuales e interpretativas. También tienen derecho a mantener, controlar, proteger y desarrollar su propiedad intelectual de dicho patrimonio cultural, sus conocimientos tradicionales y sus expresiones culturales tradicionales.

2. Conjuntamente con los pueblos indígenas, los Estados adoptarán medidas eficaces para reconocer y proteger el ejercicio de estos derechos.

Artículo 32

1. Los pueblos indígenas tienen derecho a determinar y elaborar las prioridades y estrategias para el desarrollo o la utilización de sus tierras o territorios y otros recursos.

2. Los Estados celebrarán consultas y cooperarán de buena fe con los pueblos indígenas interesados por conducto de sus propias instituciones representativas a fin de obtener su consentimiento libre e informado antes de aprobar cualquier proyecto que afecte a sus tierras o territorios y otros recursos, particularmente en relación con el desarrollo, la utilización o la explotación de recursos minerales, hídricos o de otro tipo.

3. Los Estados establecerán mecanismos eficaces para la reparación justa y equitativa por esas actividades, y se adoptarán medidas adecuadas para mitigar las consecuencias nocivas de orden ambiental, económico, social, cultural o espiritual.

Artículo 33

1. Los pueblos indígenas tienen derecho a determinar su propia identidad o pertenencia conforme a sus costumbres y tradiciones. Ello no menoscaba el derecho de las personas indígenas a obtener la ciudadanía de los Estados en que viven.

2. Los pueblos indígenas tienen derecho a determinar las estructuras y a elegir la composición de sus instituciones de conformidad con sus propios procedimientos.

Artículo 34

Los pueblos indígenas tienen derecho a promover, desarrollar y mantener sus estructuras institucionales y sus propias costumbres, espiritualidad, tradiciones, procedimientos, prácticas y, cuando existan, costumbres o sistemas jurídicos, de conformidad con las normas internacionales de derechos humanos.

Artículo 35

Los pueblos indígenas tienen derecho a determinar las responsabilidades de los individuos para con sus comunidades.

Artículo 36

1. Los pueblos indígenas, en particular los que están divididos por fronteras internacionales, tienen derecho a mantener y desarrollar los contactos, las relaciones y la cooperación, incluidas las actividades de carácter espiritual, cultural, político, económico y social, con sus propios miembros así como con otros pueblos a través de las fronteras.

2. Los Estados, en consulta y cooperación con los pueblos indígenas, adoptarán medidas eficaces para facilitar el ejercicio y garantizar la aplicación de este derecho.

Artículo 37

1. Los pueblos indígenas tienen derecho a que los tratados, acuerdos y otros arreglos constructivos concertados con los Estados o sus sucesores sean reconocidos, observados y aplicados y a que los Estados acaten y respeten esos tratados, acuerdos y otros arreglos constructivos.

2. Nada de lo señalado en la presente Declaración se interpretará en el sentido de que menoscaba o suprime los derechos de los pueblos indígenas que figuren en tratados, acuerdos y otros arreglos constructivos.

Artículo 38

Los Estados, en consulta y cooperación con los pueblos indígenas, adoptarán las medidas apropiadas, incluidas medidas legislativas, para alcanzar los fines de la presente Declaración.

Artículo 39

Los pueblos indígenas tienen derecho a la asistencia financiera y técnica de los Estados y por conducto de la cooperación internacional para el disfrute de los derechos enunciados en la presente Declaración.

Artículo 40

Los pueblos indígenas tienen derecho a procedimientos equitativos y justos para el

arreglo de controversias con los Estados u otras partes, y a una pronta decisión sobre esas controversias, así como a una reparación efectiva de toda lesión de sus derechos individuales y colectivos. En esas decisiones se tendrán debidamente en consideración las costumbres, las tradiciones, las normas y los sistemas jurídicos de los pueblos indígenas interesados y las normas internacionales de derechos humanos.

Artículo 41

Los órganos y organismos especializados del sistema de las Naciones Unidas y otras organizaciones intergubernamentales contribuirán a la plena realización de las disposiciones de la presente Declaración mediante la movilización, entre otras cosas, de la cooperación financiera y la asistencia técnica. Se establecerán los medios de asegurar la participación de los pueblos indígenas en relación con los asuntos que les conciernan.

Artículo 42

Las Naciones Unidas, sus órganos, incluido el Foro Permanente para las Cuestiones Indígenas, y los organismos especializados, en particular a nivel local, así como los Estados, promoverán el respeto y la plena aplicación de las disposiciones de la presente Declaración y velarán por la eficacia de la presente Declaración.

Artículo 43

Los derechos reconocidos en la presente Declaración constituyen las normas mínimas para la supervivencia, la dignidad y el bienestar de los pueblos indígenas del mundo.

Artículo 44

Todos los derechos y las libertades reconocidos en la presente Declaración se garantizan por igual al hombre y a la mujer indígenas.

Artículo 45

Nada de lo contenido en la presente Declaración se interpretará en el sentido de que menoscaba o suprime los derechos que los pueblos indígenas tienen en la actualidad o puedan adquirir en el futuro.

Artículo 46

1. Nada de lo señalado en la presente Declaración se interpretará en el sentido de que confiere a un Estado, pueblo, grupo o persona derecho alguno a participar en una actividad o realizar un acto contrarios a la Carta de las Naciones Unidas, ni se entenderá en el sentido de que autoriza o fomenta acción alguna encaminada a quebrantar o menoscabar, total o parcialmente, la integridad territorial o la unidad política de Estados soberanos e independientes.

2. En el ejercicio de los derechos enunciados en la presente Declaración, se respetarán

los derechos humanos y las libertades fundamentales de todos. El ejercicio de los derechos establecidos en la presente Declaración estará sujeto exclusivamente a las limitaciones determinadas por la ley y con arreglo a las obligaciones internacionales en materia de derechos humanos. Esas limitaciones no serán discriminatorias y serán sólo las estrictamente necesarias para garantizar el reconocimiento y respeto debidos a los derechos y las libertades de los demás y para satisfacer las justas y más apremiantes necesidades de una sociedad democrática.

3. Las disposiciones enunciadas en la presente Declaración se interpretarán con arreglo a los principios de la justicia, la democracia, el respeto de los derechos humanos, la igualdad, la no discriminación, la buena administración pública y la buena fe.

C169. CONVENIO SOBRE PUEBLOS INDÍGENAS Y TRIBALES EN PAÍSES INDEPENDIENTES

La Conferencia General de la Organización Internacional del Trabajo:

Convocada en Ginebra por el Consejo de Administración de la Oficina Internacional del Trabajo, y congregada en dicha ciudad el 7 junio 1989, en su septuagésima sexta reunión;

Observando las normas internacionales enunciadas en el Convenio y en la Recomendación sobre poblaciones indígenas y tribales, 1957;

Recordando los términos de la Declaración Universal de Derechos Humanos, del Pacto Internacional de Derechos Económicos, Sociales y Culturales, del Pacto Internacional de Derechos Civiles y Políticos, y de los numerosos instrumentos internacionales sobre la prevención de la discriminación;

Considerando que la evolución del derecho internacional desde 1957 y los cambios sobrevenidos en la situación de los pueblos indígenas y tribales en todas las regiones del mundo hacen aconsejable adoptar nuevas normas internacionales en la materia, a fin de eliminar la orientación hacia la asimilación de las normas anteriores;

Reconociendo las aspiraciones de esos pueblos a asumir el control de sus propias instituciones y formas de vida y de su desarrollo económico y a mantener y fortalecer sus identidades, lenguas y religiones, dentro del marco de los Estados en que viven;

Observando que en muchas partes del mundo esos pueblos no pueden gozar de los derechos humanos fundamentales en el mismo grado que el resto de la población de los Estados en que viven y que sus leyes, valores, costumbres y perspectivas han sufrido a menudo una erosión;

Recordando la particular contribución de los pueblos indígenas y tribales a la diversidad cultural, a la armonía social y ecológica de la humanidad y a la cooperación y comprensión internacionales;

Observando que las disposiciones que siguen han sido establecidas con la colaboración de las Naciones Unidas, de la Organización de las Naciones Unidas para la Agricultura y

la Alimentación, de la Organización de las Naciones Unidas para la Educación, la Ciencia y la Cultura y de la Organización Mundial de la Salud, así como del Instituto Indigenista Interamericano, a los niveles apropiados y en sus esferas respectivas, y que se tiene el propósito de continuar esa colaboración a fin de promover y asegurar la aplicación de estas disposiciones;

Después de haber decidido adoptar diversas proposiciones sobre la revisión parcial del Convenio sobre poblaciones indígenas y tribales, 1957 (núm. 107), cuestión que constituye el cuarto punto del orden del día de la reunión, y

Después de haber decidido que dichas proposiciones revistan la forma de un convenio internacional que revise el Convenio sobre poblaciones indígenas y tribales, 1957,

adopta, con fecha veintisiete de junio de mil novecientos ochenta y nueve, el siguiente Convenio, que podrá ser citado como el Convenio sobre pueblos indígenas y tribales, 1989:

Parte I. Política General

Artículo 1

1. El presente Convenio se aplica:

a) a los pueblos tribales en países independientes, cuyas condiciones sociales, culturales y económicas les distingan de otros sectores de la colectividad nacional, y que estén regidos total o parcialmente por sus propias costumbres o tradiciones o por una legislación especial;

b) a los pueblos en países independientes, considerados indígenas por el hecho de descender de poblaciones que habitaban en el país o en una región geográfica a la que pertenece el país en la época de la conquista o la colonización o del establecimiento de las actuales fronteras estatales y que, cualquiera que sea su situación jurídica, conservan todas sus propias instituciones sociales, económicas, culturales y políticas, o parte de ellas.

2. La conciencia de su identidad indígena o tribal deberá considerarse un criterio fundamental para determinar los grupos a los que se aplican las disposiciones del presente Convenio.

3. La utilización del término pueblos en este Convenio no deberá interpretarse en el sentido de que tenga implicación alguna en lo que atañe a los derechos que pueda conferirse a dicho término en el derecho internacional.

Artículo 2

1. Los gobiernos deberán asumir la responsabilidad de desarrollar, con la participación de los pueblos interesados, una acción coordinada y sistemática con miras a proteger los derechos de esos pueblos y a garantizar el respeto de su integridad.

2. Esta acción deberá incluir medidas:

a) que aseguren a los miembros de dichos pueblos gozar, en pie de igualdad, de los derechos y oportunidades que la legislación nacional otorga a los demás miembros de la población;

b) que promuevan la plena efectividad de los derechos sociales, económicos y culturales de esos pueblos, respetando su identidad social y cultural, sus costumbres y tradiciones, y sus instituciones;

c) que ayuden a los miembros de los pueblos interesados a eliminar las diferencias socioeconómicas que puedan existir entre los miembros indígenas y los demás miembros de la comunidad nacional, de una manera compatible con sus aspiraciones y formas de vida.

Artículo 3

1. Los pueblos indígenas y tribales deberán gozar plenamente de los derechos humanos y libertades fundamentales, sin obstáculos ni discriminación. Las disposiciones de este Convenio se aplicarán sin discriminación a los hombres y mujeres de esos pueblos.

2. No deberá emplearse ninguna forma de fuerza o de coerción que viole los derechos humanos y las libertades fundamentales de los pueblos interesados, incluidos los derechos contenidos en el presente Convenio.

Artículo 4

1. Deberán adoptarse las medidas especiales que se precisen para salvaguardar las personas, las instituciones, los bienes, el trabajo, las culturas y el medio ambiente de los pueblos interesados.

2. Tales medidas especiales no deberán ser contrarias a los deseos expresados libremente por los pueblos interesados.

3. El goce sin discriminación de los derechos generales de ciudadanía no deberá sufrir menoscabo alguno como consecuencia de tales medidas especiales.

Artículo 5

Al aplicar las disposiciones del presente Convenio:

- a) deberán reconocerse y protegerse los valores y prácticas sociales, culturales, religiosos y espirituales propios de dichos pueblos y deberá tomarse debidamente en consideración la índole de los problemas que se les plantean tanto colectiva como individualmente;
- b) deberá respetarse la integridad de los valores, prácticas e instituciones de esos pueblos;
- c) deberán adoptarse, con la participación y cooperación de los pueblos interesados, medidas encaminadas a allanar las dificultades que experimenten dichos pueblos al afrontar nuevas condiciones de vida y de trabajo.

Artículo 6

1. Al aplicar las disposiciones del presente Convenio, los gobiernos deberán:

- a) consultar a los pueblos interesados, mediante procedimientos apropiados y en particular a través de sus instituciones representativas, cada vez que se prevean medidas legislativas o administrativas susceptibles de afectarles directamente;
- b) establecer los medios a través de los cuales los pueblos interesados puedan participar libremente, por lo menos en la misma medida que otros sectores de la población, y a todos los niveles en la adopción de decisiones en instituciones electivas y organismos administrativos y de otra índole responsables de políticas y programas que les conciernan;
- c) establecer los medios para el pleno desarrollo de las instituciones e iniciativas de esos pueblos, y en los casos apropiados proporcionar los recursos necesarios para este fin.

2. Las consultas llevadas a cabo en aplicación de este Convenio deberán efectuarse de buena fe y de una manera apropiada a las circunstancias, con la finalidad de llegar a un acuerdo o lograr el consentimiento acerca de las medidas propuestas.

Artículo 7

1. Los pueblos interesados deberán tener el derecho de decidir sus propias prioridades en lo que atañe al proceso de desarrollo, en la medida en que éste afecte a sus vidas, creencias, instituciones y bienestar espiritual y a las tierras que ocupan o utilizan de alguna manera, y de controlar, en la medida de lo posible, su propio desarrollo económico, social y cultural. Además, dichos pueblos deberán participar en la formulación, aplicación y evaluación de los planes y programas de desarrollo nacional y regional susceptibles de afectarles directamente.

2. El mejoramiento de las condiciones de vida y de trabajo y del nivel de salud y educación de los pueblos interesados, con su participación y cooperación, deberá ser prioritario en

los planes de desarrollo económico global de las regiones donde habitan. Los proyectos especiales de desarrollo para estas regiones deberán también elaborarse de modo que promuevan dicho mejoramiento.

3. Los gobiernos deberán velar por que, siempre que haya lugar, se efectúen estudios, en cooperación con los pueblos interesados, a fin de evaluar la incidencia social, espiritual y cultural y sobre el medio ambiente que las actividades de desarrollo previstas puedan tener sobre esos pueblos. Los resultados de estos estudios deberán ser considerados como criterios fundamentales para la ejecución de las actividades mencionadas.

4. Los gobiernos deberán tomar medidas, en cooperación con los pueblos interesados, para proteger y preservar el medio ambiente de los territorios que habitan.

Artículo 8

1. Al aplicar la legislación nacional a los pueblos interesados deberán tomarse debidamente en consideración sus costumbres o su derecho consuetudinario.

2. Dichos pueblos deberán tener el derecho de conservar sus costumbres e instituciones propias, siempre que éstas no sean incompatibles con los derechos fundamentales definidos por el sistema jurídico nacional ni con los derechos humanos internacionalmente reconocidos. Siempre que sea necesario, deberán establecerse procedimientos para solucionar los conflictos que puedan surgir en la aplicación de este principio.

3. La aplicación de los párrafos 1 y 2 de este artículo no deberá impedir a los miembros de dichos pueblos ejercer los derechos reconocidos a todos los ciudadanos del país y asumir las obligaciones correspondientes.

Artículo 9

1. En la medida en que ello sea compatible con el sistema jurídico nacional y con los derechos humanos internacionalmente reconocidos, deberán respetarse los métodos a los que los pueblos interesados recurren tradicionalmente para la represión de los delitos cometidos por sus miembros.

2. Las autoridades y los tribunales llamados a pronunciarse sobre cuestiones penales deberán tener en cuenta las costumbres de dichos pueblos en la materia.

Artículo 10

1. Cuando se impongan sanciones penales previstas por la legislación general a miembros de dichos pueblos deberán tenerse en cuenta sus características económicas, sociales y culturales.

2. Deberá darse la preferencia a tipos de sanción distintos del encarcelamiento.

Artículo 11

La ley deberá prohibir y sancionar la imposición a miembros de los pueblos interesados de servicios personales obligatorios de cualquier índole, remunerados o no, excepto en los casos previstos por la ley para todos los ciudadanos.

Artículo 12

Los pueblos interesados deberán tener protección contra la violación de sus derechos, y poder iniciar procedimientos legales, sea personalmente o bien por conducto de sus organismos representativos, para asegurar el respeto efectivo de tales derechos. Deberán tomarse medidas para garantizar que los miembros de dichos pueblos puedan comprender y hacerse comprender en procedimientos legales, facilitándoles, si fuere necesario, intérpretes u otros medios eficaces.

Parte II. Tierras

Artículo 13

1. Al aplicar las disposiciones de esta parte del Convenio, los gobiernos deberán respetar la importancia especial que para las culturas y valores espirituales de los pueblos interesados reviste su relación con las tierras o territorios, o con ambos, según los casos, que ocupan o utilizan de alguna otra manera, y en particular los aspectos colectivos de esa relación.

2. La utilización del término tierras en los artículos 15 y 16 deberá incluir el concepto de territorios, lo que cubre la totalidad del hábitat de las regiones que los pueblos interesados ocupan o utilizan de alguna otra manera.

Artículo 14

1. Deberá reconocerse a los pueblos interesados el derecho de propiedad y de posesión sobre las tierras que tradicionalmente ocupan. Además, en los casos apropiados, deberán tomarse medidas para salvaguardar el derecho de los pueblos interesados a utilizar tierras que no estén exclusivamente ocupadas por ellos, pero a las que hayan tenido tradicionalmente acceso para sus actividades tradicionales y de subsistencia. A este respecto, deberá prestarse particular atención a la situación de los pueblos nómadas y de los agricultores itinerantes.

2. Los gobiernos deberán tomar las medidas que sean necesarias para determinar las tierras que los pueblos interesados ocupan tradicionalmente y garantizar la protección efectiva de sus derechos de propiedad y posesión.

3. Deberán instituirse procedimientos adecuados en el marco del sistema jurídico nacional para solucionar las reivindicaciones de tierras formuladas por los pueblos interesados.

Artículo 15

1. Los derechos de los pueblos interesados a los recursos naturales existentes en sus tierras deberán protegerse especialmente. Estos derechos comprenden el derecho de esos pueblos a participar en la utilización, administración y conservación de dichos recursos.

2. En caso de que pertenezca al Estado la propiedad de los minerales o de los recursos del subsuelo, o tenga derechos sobre otros recursos existentes en las tierras, los gobiernos deberán establecer o mantener procedimientos con miras a consultar a los pueblos interesados, a fin de determinar si los intereses de esos pueblos serían perjudicados, y en qué medida, antes de emprender o autorizar cualquier programa de prospección o explotación de los recursos existentes en sus tierras. Los pueblos interesados deberán participar siempre que sea posible en los beneficios que reporten tales actividades, y percibir una indemnización equitativa por cualquier daño que puedan sufrir como resultado de esas actividades.

Artículo 16

1. A reserva de lo dispuesto en los párrafos siguientes de este artículo, los pueblos interesados no deberán ser trasladados de las tierras que ocupan.

2. Cuando excepcionalmente el traslado y la reubicación de esos pueblos se consideren necesarios, sólo deberán efectuarse con su consentimiento, dado libremente y con pleno conocimiento de causa. Cuando no pueda obtenerse su consentimiento, el traslado y la reubicación sólo deberá tener lugar al término de procedimientos adecuados establecidos por la legislación nacional, incluidas encuestas públicas, cuando haya lugar, en que los pueblos interesados tengan la posibilidad de estar efectivamente representados.

3. Siempre que sea posible, estos pueblos deberán tener el derecho de regresar a sus tierras tradicionales en cuanto dejen de existir la causas que motivaron su traslado y reubicación.

4. Cuando el retorno no sea posible, tal como se determine por acuerdo o, en ausencia de tales acuerdos, por medio de procedimientos adecuados, dichos pueblos deberán recibir, en todos los casos posibles, tierras cuya calidad y cuyo estatuto jurídico sean por lo menos iguales a los de las tierras que ocupaban anteriormente, y que les permitan subvenir a sus necesidades y garantizar su desarrollo futuro. Cuando los pueblos interesados prefieran recibir una indemnización en dinero o en especie, deberá concedérseles dicha indemnización, con las garantías apropiadas.

5. Deberá indemnizarse plenamente a las personas trasladadas y reubicadas por cualquier pérdida o daño que hayan sufrido como consecuencia de su desplazamiento.

Artículo 17

1. Deberán respetarse las modalidades de transmisión de los derechos sobre la tierra entre los miembros de los pueblos interesados establecidas por dichos pueblos.
2. Deberá consultarse a los pueblos interesados siempre que se considere su capacidad de enajenar sus tierras o de transmitir de otra forma sus derechos sobre estas tierras fuera de su comunidad.
3. Deberá impedirse que personas extrañas a esos pueblos puedan aprovecharse de las costumbres de esos pueblos o de su desconocimiento de las leyes por parte de sus miembros para arrogarse la propiedad, la posesión o el uso de las tierras pertenecientes a ellos.

Artículo 18

La ley deberá prever sanciones apropiadas contra toda intrusión no autorizada en las tierras de los pueblos interesados o todo uso no autorizado de las mismas por personas ajenas a ellos, y los gobiernos deberán tomar medidas para impedir tales infracciones.

Artículo 19

Los programas agrarios nacionales deberán garantizar a los pueblos interesados condiciones equivalentes a las que disfruten otros sectores de la población, a los efectos de:

- a) la asignación de tierras adicionales a dichos pueblos cuando las tierras de que dispongan sean insuficientes para garantizarles los elementos de una existencia normal o para hacer frente a su posible crecimiento numérico;
- b) el otorgamiento de los medios necesarios para el desarrollo de las tierras que dichos pueblos ya poseen.

Parte III. Contratación y Condiciones de Empleo

Artículo 20

1. Los gobiernos deberán adoptar, en el marco de su legislación nacional y en cooperación con los pueblos interesados, medidas especiales para garantizar a los trabajadores pertenecientes a esos pueblos una protección eficaz en materia de contratación y condiciones de empleo, en la medida en que no estén protegidos eficazmente por la legislación aplicable a los trabajadores en general.
2. Los gobiernos deberán hacer cuanto esté en su poder por evitar cualquier discriminación entre los trabajadores pertenecientes a los pueblos interesados y los demás trabajadores, especialmente en lo relativo a:

- a) acceso al empleo, incluidos los empleos calificados y las medidas de promoción y de ascenso;
- b) remuneración igual por trabajo de igual valor;
- c) asistencia médica y social, seguridad e higiene en el trabajo, todas las prestaciones de seguridad social y demás prestaciones derivadas del empleo, así como la vivienda;
- d) derecho de asociación, derecho a dedicarse libremente a todas las actividades sindicales para fines lícitos, y derecho a concluir convenios colectivos con empleadores o con organizaciones de empleadores.

3. Las medidas adoptadas deberán en particular garantizar que:

- a) los trabajadores pertenecientes a los pueblos interesados, incluidos los trabajadores estacionales, eventuales y migrantes empleados en la agricultura o en otras actividades, así como los empleados por contratistas de mano de obra, gocen de la protección que confieren la legislación y la práctica nacionales a otros trabajadores de estas categorías en los mismos sectores, y sean plenamente informados de sus derechos con arreglo a la legislación laboral y de los recursos de que disponen;
- b) los trabajadores pertenecientes a estos pueblos no estén sometidos a condiciones de trabajo peligrosas para su salud, en particular como consecuencia de su exposición a plaguicidas o a otras sustancias tóxicas;
- c) los trabajadores pertenecientes a estos pueblos no estén sujetos a sistemas de contratación coercitivos, incluidas todas las formas de servidumbre por deudas;
- d) los trabajadores pertenecientes a estos pueblos gocen de igualdad de oportunidades y de trato para hombres y mujeres en el empleo y de protección contra el hostigamiento sexual.

4. Deberá prestarse especial atención a la creación de servicios adecuados de inspección del trabajo en las regiones donde ejerzan actividades asalariadas trabajadores pertenecientes a los pueblos interesados, a fin de garantizar el cumplimiento de las disposiciones de esta parte del presente Convenio.

Parte IV. Formación Profesional, Artesanía e Industrias Rurales

Artículo 21

Los miembros de los pueblos interesados deberán poder disponer de medios de formación profesional por lo menos iguales a los de los demás ciudadanos.

Artículo 22

1. Deberán tomarse medidas para promover la participación voluntaria de miembros de los pueblos interesados en programas de formación profesional de aplicación general.
2. Cuando los programas de formación profesional de aplicación general existentes no respondan a las necesidades especiales de los pueblos interesados, los gobiernos deberán asegurar, con la participación de dichos pueblos, que se pongan a su disposición programas y medios especiales de formación.
3. Estos programas especiales de formación deberán basarse en el entorno económico, las condiciones sociales y culturales y las necesidades concretas de los pueblos interesados. Todo estudio a este respecto deberá realizarse en cooperación con esos pueblos, los cuales deberán ser consultados sobre la organización y el funcionamiento de tales programas. Cuando sea posible, esos pueblos deberán asumir progresivamente la responsabilidad de la organización y el funcionamiento de tales programas especiales de formación, si así lo deciden.

Artículo 23

1. La artesanía, las industrias rurales y comunitarias y las actividades tradicionales y relacionadas con la economía de subsistencia de los pueblos interesados, como la caza, la pesca, la caza con trampas y la recolección, deberán reconocerse como factores importantes del mantenimiento de su cultura y de su autosuficiencia y desarrollo económicos. Con la participación de esos pueblos, y siempre que haya lugar, los gobiernos deberán velar por que se fortalezcan y fomenten dichas actividades.
2. A petición de los pueblos interesados, deberá facilitárseles, cuando sea posible, una asistencia técnica y financiera apropiada que tenga en cuenta las técnicas tradicionales y las características culturales de esos pueblos y la importancia de un desarrollo sostenido y equitativo.

Parte V. Seguridad Social y Salud

Artículo 24

Los regímenes de seguridad social deberán extenderse progresivamente a los pueblos interesados y aplicárseles sin discriminación alguna.

Artículo 25

1. Los gobiernos deberán velar por que se pongan a disposición de los pueblos interesados servicios de salud adecuados o proporcionar a dichos pueblos los medios que les permitan organizar y prestar tales servicios bajo su propia responsabilidad y control, a fin de que

puedan gozar del máximo nivel posible de salud física y mental.

2. Los servicios de salud deberán organizarse, en la medida de lo posible, a nivel comunitario. Estos servicios deberán planearse y administrarse en cooperación con los pueblos interesados y tener en cuenta sus condiciones económicas, geográficas, sociales y culturales, así como sus métodos de prevención, prácticas curativas y medicamentos tradicionales.

3. El sistema de asistencia sanitaria deberá dar la preferencia a la formación y al empleo de personal sanitario de la comunidad local y centrarse en los cuidados primarios de salud, manteniendo al mismo tiempo estrechos vínculos con los demás niveles de asistencia sanitaria.

4. La prestación de tales servicios de salud deberá coordinarse con las demás medidas sociales, económicas y culturales que se tomen en el país.

Parte VI. Educación y Medios de Comunicación

Artículo 26

Deberán adoptarse medidas para garantizar a los miembros de los pueblos interesados la posibilidad de adquirir una educación a todos los niveles, por lo menos en pie de igualdad con el resto de la comunidad nacional.

Artículo 27

1. Los programas y los servicios de educación destinados a los pueblos interesados deberán desarrollarse y aplicarse en cooperación con éstos a fin de responder a sus necesidades particulares, y deberán abarcar su historia, sus conocimientos y técnicas, sus sistemas de valores y todas sus demás aspiraciones sociales, económicas y culturales.

2. La autoridad competente deberá asegurar la formación de miembros de estos pueblos y su participación en la formulación y ejecución de programas de educación, con miras a transferir progresivamente a dichos pueblos la responsabilidad de la realización de esos programas, cuando haya lugar.

3. Además, los gobiernos deberán reconocer el derecho de esos pueblos a crear sus propias instituciones y medios de educación, siempre que tales instituciones satisfagan las normas mínimas establecidas por la autoridad competente en consulta con esos pueblos. Deberán facilitárseles recursos apropiados con tal fin.

Artículo 28

1. Siempre que sea viable, deberá enseñarse a los niños de los pueblos interesados a leer

y a escribir en su propia lengua indígena o en la lengua que más comúnmente se hable en el grupo a que pertenezcan. Cuando ello no sea viable, las autoridades competentes deberán celebrar consultas con esos pueblos con miras a la adopción de medidas que permitan alcanzar este objetivo.

2. Deberán tomarse medidas adecuadas para asegurar que esos pueblos tengan la oportunidad de llegar a dominar la lengua nacional o una de las lenguas oficiales del país.

3. Deberán adoptarse disposiciones para preservar las lenguas indígenas de los pueblos interesados y promover el desarrollo y la práctica de las mismas.

Artículo 29

Un objetivo de la educación de los niños de los pueblos interesados deberá ser impartirles conocimientos generales y aptitudes que les ayuden a participar plenamente y en pie de igualdad en la vida de su propia comunidad y en la de la comunidad nacional.

Artículo 30

1. Los gobiernos deberán adoptar medidas acordes a las tradiciones y culturas de los pueblos interesados, a fin de darles a conocer sus derechos y obligaciones, especialmente en lo que atañe al trabajo, a las posibilidades económicas, a las cuestiones de educación y salud, a los servicios sociales y a los derechos dimanantes del presente Convenio.

2. A tal fin, deberá recurrirse, si fuere necesario, a traducciones escritas y a la utilización de los medios de comunicación de masas en las lenguas de dichos pueblos.

Artículo 31

Deberán adoptarse medidas de carácter educativo en todos los sectores de la comunidad nacional, y especialmente en los que estén en contacto más directo con los pueblos interesados, con objeto de eliminar los prejuicios que pudieran tener con respecto a esos pueblos. A tal fin, deberán hacerse esfuerzos por asegurar que los libros de historia y demás material didáctico ofrezcan una descripción equitativa, exacta e instructiva de las sociedades y culturas de los pueblos interesados.

Parte VII. Contactos y Cooperación a Través de las Fronteras

Artículo 32

Los gobiernos deberán tomar medidas apropiadas, incluso por medio de acuerdos internacionales, para facilitar los contactos y la cooperación entre pueblos indígenas y tribales a través de las fronteras, incluidas las actividades en las esferas económica, social, cultural, espiritual y del medio ambiente.

Parte VIII. Administración

Artículo 33

1. La autoridad gubernamental responsable de las cuestiones que abarca el presente Convenio deberá asegurarse de que existen instituciones u otros mecanismos apropiados para administrar los programas que afecten a los pueblos interesados, y de que tales instituciones o mecanismos disponen de los medios necesarios para el cabal desempeño de sus funciones.

2. Tales programas deberán incluir:

a) la planificación, coordinación, ejecución y evaluación, en cooperación con los pueblos interesados, de las medidas previstas en el presente Convenio;

b) la proposición de medidas legislativas y de otra índole a las autoridades competentes y el control de la aplicación de las medidas adoptadas en cooperación con los pueblos interesados.

Parte IX. Disposiciones Generales

Artículo 34

La naturaleza y el alcance de las medidas que se adopten para dar efecto al presente Convenio deberán determinarse con flexibilidad, teniendo en cuenta las condiciones propias de cada país.

Artículo 35

La aplicación de las disposiciones del presente Convenio no deberá menoscabar los derechos y las ventajas garantizados a los pueblos interesados en virtud de otros convenios y recomendaciones, instrumentos internacionales, tratados, o leyes, laudos, costumbres o acuerdos nacionales.

Parte X. Disposiciones Finales

Artículo 36

Este Convenio revisa el Convenio sobre poblaciones indígenas y tribales, 1957.

Artículo 37

Las ratificaciones formales del presente Convenio serán comunicadas, para su registro, al Director General de la Oficina Internacional del Trabajo.

Artículo 38

1. Este Convenio obligará únicamente a aquellos Miembros de la Organización Internacional del Trabajo cuyas ratificaciones haya registrado el Director General.
2. Entrará en vigor doce meses después de la fecha en que las ratificaciones de dos Miembros hayan sido registradas por el Director General.
3. Desde dicho momento, este Convenio entrará en vigor, para cada Miembro, doce meses después de la fecha en que haya sido registrada su ratificación.

Artículo 39

1. Todo Miembro que haya ratificado este Convenio podrá denunciarlo a la expiración de un período de diez años, a partir de la fecha en que se haya puesto inicialmente en vigor, mediante un acta comunicada, para su registro, al Director General de la Oficina Internacional del Trabajo. La denuncia no surtirá efecto hasta un año después de la fecha en que se haya registrado.
2. Todo Miembro que haya ratificado este Convenio y que, en el plazo de un año después de la expiración del período de diez años mencionado en el párrafo precedente, no haga uso del derecho de denuncia previsto en este artículo quedará obligado durante un nuevo período de diez años, y en lo sucesivo podrá denunciar este Convenio a la expiración de cada período de diez años, en las condiciones previstas en este artículo.

Artículo 40

1. El Director General de la Oficina Internacional del Trabajo notificará a todos los Miembros de la Organización Internacional del Trabajo el registro de cuantas ratificaciones, declaraciones y denuncias le comuniquen los Miembros de la Organización.
2. Al notificar a los Miembros de la Organización el registro de la segunda ratificación que le haya sido comunicada, el Director General llamará la atención de los Miembros de la Organización sobre la fecha en que entrará en vigor el presente Convenio.

Artículo 41

El Director General de la Oficina Internacional del Trabajo comunicará al Secretario General de las Naciones Unidas, a los efectos del registro y de conformidad con el artículo 102 de la Carta de las Naciones Unidas, una información completa sobre todas las ratificaciones, declaraciones y actas de denuncia que haya registrado de acuerdo con los artículos precedentes.

Artículo 42

Cada vez que lo estime necesario, el Consejo de Administración de la Oficina Internacional del Trabajo presentará a la Conferencia una memoria sobre la aplicación del Convenio, y considerará la conveniencia de incluir en el orden del día de la Conferencia la cuestión de su revisión total o parcial.

Artículo 43

1. En caso de que la Conferencia adopte un nuevo convenio que implique una revisión total o parcial del presente, y a menos que el nuevo convenio contenga disposiciones en contrario:

a) la ratificación, por un Miembro, del nuevo convenio revisor implicará, ipso jure, la denuncia inmediata de este Convenio, no obstante las disposiciones contenidas en el artículo 39, siempre que el nuevo convenio revisor haya entrado en vigor;

b) a partir de la fecha en que entre en vigor el nuevo convenio revisor, el presente Convenio cesará de estar abierto a la ratificación por los Miembros.

2. Este Convenio continuará en vigor en todo caso, en su forma y contenido actuales, para los Miembros que lo hayan ratificado y no ratifiquen el convenio revisor.

Artículo 44

Las versiones inglesa y francesa del texto de este Convenio son igualmente auténticas.

Presentació

El compromís vers el reconeixement i l'aplicació efectiva dels drets dels pobles indígenes i una concepció molt similar sobre les especificitats de la cooperació amb aquests col·lectius, van fer que, ja fa alguns anys, Mugarik Gabe, ACSUD Las Segovias País Valencià, alterNativa Intercanvi amb Pobles Indígenes i Almáciga emprenguessin iniciatives i accions conjuntes de cooperació, incidència, conscienciació i sensibilització relacionades amb els assumptes indígenes.

Una de les iniciatives de treball conjunt més recents ha estat el projecte Generant xarxes, consciència i instruments per a la defensa dels drets dels pobles indígenes, cofinançat per l'Agència Espanyola de Cooperació Internacional per al Desenvolupament. La proposta va ser dissenyada amb l'objectiu de treballar d'una manera coordinada amb diferents grups d'actors polítics i socials de l'estat espanyol sobre dos instruments fonamentals en l'univers de reconeixement dels drets indígenes: la Declaració de les Nacions Unides sobre els Drets dels Pobles Indígenes i el Conveni núm. 169 de l'OIT sobre pobles indígenes i tribals en països independents. A partir d'accions focalitzades en cada un d'aquests grups (membres de l'Administració pública, de l'acadèmia, dels sindicats, partits polítics i societat civil), es pretén aprofundir en l'abast potencial d'ambdós instruments i posar de manifest la necessitat d'implicació per part d'aquells que influeixen, d'una manera més o menys directa, en la vida dels pobles indígenes.

La Declaració sobre els Drets dels Pobles Indígenes, aprovada per l'Assemblea General de l'ONU el mes de setembre de 2007, és el resultat de més de dues dècades de lluita i reivindicació dels mateixos pobles indígenes i reflecteix el compromís de l'ONU i els estats membres amb els drets, individuals i col·lectius, dels esmentats pobles. L'article 3 d'aquesta declaració reconeix explícitament el dret dels pobles indígenes a la lliure determinació, d'acord amb el que estableix l'article 1 del Pacte Internacional de Drets Civils i Polítics i del Pacte Internacional de Drets Econòmics, Socials i Culturals per a tots els pobles del món. Així mateix, la Declaració reconeix, entre d'altres, els drets d'aquests pobles sobre les seves terres, territoris i recursos, a la cultura, la identitat i la llengua, a la salut, l'educació i el treball, i a ser consultats pels estats per tal d'aconseguir el seu consentiment lliure, previ i informat abans d'aplicar i executar determinades mesures o accions que tinguin un impacte sobre les seves vides.

El Conveni 169 va ser adoptat per l'OIT (Organització Internacional del Treball) el 1989. Fins avui, ha estat ratificat per una vintena d'estats, la majoria dels quals són d'Amèrica Llatina. El Conveni reconeix drets de caràcter col·lectiu i recull, entre altres elements, qüestions fonamentals per als pobles indígenes, com els drets sobre els seus territoris, la promoció de les seves cultures i valors, l'educació a la seva pròpia llengua, el dret de consulta i participació o la validesa del seu dret consuetudinari. Malgrat el reduït nombre d'adhesions, el Conveni 169 és un instrument clau perquè ha influït abastament en l'elaboració de normes, polítiques i programes relacionats amb els pobles indígenes, tant internacionalment com en contextos nacionals. A més, perquè el seu caràcter vinculant genera obligacions concretes per a aquells estats que, com l'espanyol, l'han ratificat.

Comptant amb la valuosa introducció del Dr. Bartolomé Clavero Salvador, interessant sens dubte per aclarir el significat i l'abast tant de la Declaració com del Conveni, ens complau presentar aquesta publicació trilingüe, en la qual hem recollit els textos íntegres d'ambdós instruments. Tenim l'esperança que algun dia els seus continguts puguin deixar enrere per sempre el nivell del discurs i es converteixin d'una manera pràctica en principis respectats per tots els actors que d'una manera o d'una altra es relacionen amb els pobles indígenes, independentment d'interessos particulars de caràcter polític o econòmic.

INSTRUMENTS SOBRE ELS DRETS DELS POBLES INDÍGENES: DECLARACIÓ DE NACIONS UNIDES I CONVENI DE L'ORGANITZACIÓ INTERNACIONAL DEL TREBALL

Bartolomé Clavero*

El 13 de setembre de 2007 el Departament d'Informació Pública de les Nacions Unides transmet una notícia que comença d'una manera veritablement empàtica: "L'Assemblea General ha prestat un suport aclaparador a la protecció dels drets humans dels pobles indígenes mitjançant l'adopció d'una declaració que marca una fita i la qual arriba després de prop d'un quart de segle de dures negociacions", la Declaració sobre els Drets dels Pobles Indígenes. Amb la darrera raó n'hi ha prou per justificar l'èmfasi. Es tracta del primer instrument de drets humans que es negocia punt per punt, fil per randa, amb el col·lectiu interessat, amb representants indígenes, els quals es començaren a moure en el si de Nacions Unides, una organització essencialment d'Estats, per aconseguir entre altres coses una declaració sobre els seus drets. Rere l'adopció de la declaració, el discurs de congratulació de la Presidència de l'Assemblea General ja ressaltava la idea: "Sóc plenament conscient que la declaració és el producte de més de dues dècades de negociació". Es tracta, sense cap mena de dubte, d'un aspecte clau, ja que fa de la Declaració de Nacions Unides sobre els Drets dels Pobles Indígenes un instrument internacional sense precedents.

Fins avui, les normes internacionals de drets humans d'abast mundial eren o bé declaracions o bé tractats. Les primeres les adopta l'Assemblea General de Nacions Unides en desenvolupament de la Declaració Universal de Drets Humans, també amb vocació d'assolir validesa mundial. Els tractats, els de drets humans, a voltes anomenats pactes i a voltes anomenats convencions, constitueixen també desenvolupaments de la Declaració Universal adoptats, també amb vocació de validesa mundial, per l'Assemblea General de Nacions Unides, però amb un afegit significatiu: estan oberts a la ratificació dels Estats i es disposa de mecanismes internacionals per supervisar-ne el compliment per part dels Estats que els ratifiquen. Així, els pactes i les convencions adquireixen un nivell doble de vigència. Com a normes generals, tenen un valor equivalent al de les declaracions. Com a tractats multilaterals entre els Estats que ratifiquin cada instrument, adquireixen una capacitat de vinculació notablement superior.

---

* Membre del Forum Permanent per a les Qüestions Indígenes de l'ONU i Catedràtic d'Història del Dret de la Universitat de Sevilla, (*clavero@us.es*).

Com a resultat d'un pacte, ja que a això s'ha arribat amb les llargues i dures negociacions entre representants indígenes i representants d'Estats en l'àmbit de Nacions Unides, la Declaració dels Drets dels Pobles Indígenes és quelcom més que una declaració. Pel sol fet de la seva denominació -ni pacte ni convenció-, no se sotmet a les ratificacions d'Estats ni la seva validesa depèn de la supervisió d'instàncies internacionals només entre els Estats que el ratifiquin. És de valor general. I compta amb mecanismes de supervisió del mateix abast general per a tots els Estats. És, per tant, una norma sense precedents, fins al punt que ni tan sols disposa d'un nom adequat. Es pot dir que és una declaració de Nacions Unides amb el contingut d'un pacte entre els Estats membres que les integren i els pobles indígenes del món. D'aquí ve el seu abast, tant pel que fa al seu valor com pel que fa als drets que contempla; és a dir, podríem dir que tant en la forma com en el fons.

En allò substancial, el contingut obeeix a la constant formulació de propostes per part indígena des que es féu present en el si de Nacions Unides amb l'objectiu d'assolir el reconeixement dels seus drets. Dins d'un organisme de Nacions Unides ja inexistent, la Subcomissió per a la Prevenció de Discriminacions i Protecció de les Minories, es prengué consciència del buit que hi havia entre el dret internacional dels drets humans en relació amb el cas de la població indígena del món. És a dir, dels pobles que patiren el colonialisme i que eren anteriors a la constitució, sobre el seu territori i sense el seu consentiment, d'Estats de cultura estranya. Són pobles els drets dels quals no se solen contemplar i que en cap cas la part estatal garanteix de manera satisfactòria, o que ni tan sols, ateses tals circumstàncies, poden ésser assegurats amb facilitat. Tal constatació portà a què el 1982 s'establís, com a organisme subsidiari de la Subcomissió esmentada, el Grup de Treball sobre les poblacions indígenes, un modest equip format per cinc experts i expertes, encarregat d'estudiar la situació de les poblacions indígenes de tot el món i de promoure l'evolució dels estàndards dels drets corresponents en l'ordre internacional.

El grup va tenir l'encert de reclamar l'assistència de representants indígenes, a la qual cosa Nacions Unides va proveir. Amb la presència indígena en aquell simple Grup de Treball va arribar la reivindicació de constituir pobles en peu d'igualtat amb la resta dels pobles, especialment amb aquells que tenien reconegut el dret de la lliure determinació política, econòmica, social i cultural en els instruments internacionals de drets humans, i la proposta que es preparés una declaració de drets a l'empara d'aquell principi, el de lliure determinació. A partir d'aleshores s'iniciaren les llargues negociacions, primer amb el grup d'experts i més tard, a partir del 1994, en la fase veritablement difícil, amb els Estats. Amb feines i treballs, el text va anar avançant a través de diverses instàncies de Nacions Unides, de les instàncies que normalment prenen part en l'elaboració de les normes de drets humans i també d'alguna més específicament adreçada a aquesta finalitat. El principi d'igualtat entre els pobles era la pedra de toc d'un debat inacabable. Comprendre el temps i l'esforç que ha requerit tot el procés que ha portat a la Declaració sobre els Drets dels Pobles Indígenes, requereix tenir present la novetat que representava el fet de

reconèixer que els pobles indígenes existien i que a més estaven en peu d'igualtat amb tots els pobles de la humanitat.

Quan ja fa temps, el 1948, Nacions Unides va adoptar la Declaració Universal dels Drets Humans, ho va fer sobre un doble supòsit implícit: el de que als Estats els havia de correspondre la cobertura d'unes garanties i el de que, amb aquesta finalitat, també els Estats havien de seguir unes polítiques d'igualació entre la ciutadania. No hi havia un sol estat amb una població homogènia i en la majoria existien poblacions anteriors a la constitució en Estat, amb cultures tant immaterials com materials. És a dir, cultures de gestió de territoris i de recursos, alienes a aquelles que els Estats assumien i pretenien imposar. La igualtat de la ciutadania per al gaudi en comú dels drets humans s'al·legava com a fonament de tal imposició, d'una imposició que de passada permetia que l'Estat en qüestió s'apropiés del territori i dels recursos. Una política internacional de descolonització respecte de les fronteres colonials per a la constitució dels nous Estats va reproduir el problema si no el va agreujar. En l'era postcolonial, cap Estat, ni els vells ni els nous, va revisar el paradigma de la igualtat simple de la ciutadania, tan perjudicial per als pobles indígenes i, en conseqüència, per als drets de les persones indígenes. Són prou sabudes les implicacions de l'apel·latiu indígena.

Aquesta revisió és la que s'emprengué a partir dels anys vuitanta en el Grup de Treball de Nacions Unides sobre Poblacions Indígenes. No ho va fer ben bé Nacions Unides, però donà peu a què es fes. Va ser la presència indígena en el grup la que concebé i promogué la revisió d'un paradigma de matriu en la part colonial. Insisteixo en aquesta dada perquè és la que infon sentit i confereix abast a la Declaració dels Drets dels Pobles Indígenes, una norma realment sense precedents. No es tracta d'un desenvolupament més de la Declaració Universal dels Drets Humans, ja que conté una revisió de fons del paradigma que la va presidir.

Dit altrament, la Declaració sobre els Drets dels Pobles Indígenes recupera la Declaració Universal, per tal que sigui veritablement el que no ha estat: universal. La primera interessa a la segona i així al conjunt de la humanitat. Finalment, gràcies a la Declaració sobre els Drets dels Pobles Indígenes, el conjunt dels éssers humans podem ésser iguals en drets i així tenir-los virtualment garantits, tots per igual. Dic virtualment perquè aquesta Declaració marca l'inici de tota una història, de la seva posada en pràctica, més que d'un final, el de la seva elaboració.

Els primers articles de la Declaració Indígena proclamen el nou principi. Llegeixin-los i apreciiïn-lo. Quant a drets, les persones indígenes estan en peu d'igualtat amb la resta de persones i el mateix es predica dels pobles indígenes: tenen el dret de lliure determinació

política, econòmica, social i cultural igual que el tenen els pobles no indígenes. No es tracta de declarar drets privatis d'indígenes, sinó que es tracta justament del contrari: d'establir aquest peu d'igualtat en drets per a tota la humanitat. A això s'adreça el desplegament de drets de la Declaració, un desplegament que cal interpretar com a una unitat sota uns mateixos principis i no com a l'efecte d'una simple juxtaposició de principis que la regeixin. El principi essencial, el que atorga sentit a tot el conjunt de drets, és la llibertat tant de les persones com dels pobles, on s'inclou, i en un primer nivell, la lliure determinació dels pobles.

Tanmateix, pel que fa a l'efectivitat d'aquest darrer, val a dir que la Declaració marca un límit. El dret de lliure determinació política dels pobles indígenes no inclou la possibilitat que estableixin un Estat propi. Ho fa ben palès el paràgraf primer de l'article 46 quan garanteix "la integritat territorial o la unitat política dels Estats" existents. Això no vol dir que el dret de lliure determinació política s'esvaeixi. Es garanteix com a forma de dret a una autonomia que permeti al poble indígena assumir els afers propis en condicions, és clar, que no impliquin desigualtat. I encara hi ha alguna cosa més. El dret de lliure determinació política també es concreta en el dret del poble indígena a què l'Estat no pugui adoptar cap decisió ni emprendre cap activitat que l'afecti sense comptar amb el seu "consentiment lliure, previ i informat". En la Declaració aquesta regla és d'aplicació constant.

I es reitera perquè el poble indígena té igualment dret a la lliure determinació econòmica, social i cultural. El sentit d'aquest dret en totes les seves dimensions el conté el preàmbul o exposició de motius de la Declaració. En aquest text es consigna que els pobles indígenes han de "controla(r) els esdeveniments que els afectin a ells i a les seves terres, territoris i recursos", han de poder "mantenir i reforçar les seves institucions, cultures i tradicions", i també han de "promoure el seu desenvolupament d'acord amb les seves aspiracions i necessitats", d'acord amb les seves "prioritats i estratègies", segons s'expressa més endavant en la Declaració mateixa.

El preàmbul insisteix en què tot això ha de ser en peu d'igualtat amb altres pobles, amb aquells que gaudeixen del reconeixement internacional del seu dret a constituir un Estat. La mateixa limitació de la lliure determinació política dels pobles indígenes no pot comportar cap mena de desigualtat substancial respecte d'altres pobles. De fet, amb el reconeixement internacional del dret i amb el requisit d'haver-se de dur a la pràctica internament en forma d'autonomia, els pobles indígenes concorreran a la formació de l'Estat respecte en termes que ara podran ser realment en comú i sense discriminació. Ja no serà un Estat estrany.

Del pacte que des de Nacions Unides ha portat a la Declaració es pot dir que ha estat entre pobles no indígenes i pobles indígenes, independentment de què els uns i no els altres constitueixin Estats. Tots romanen vinculats al pacte sota la supervisió de Nacions Unides. Fixem-nos en el tenor del rellevant article 38. Disposa que els Estats “adoptaran les mesures necessàries (...) per assolir els objectius d’aquesta Declaració” i que ho faran “en consulta i en cooperació amb els pobles indígenes”. Si de debò es tracta d’un pacte, no pot ésser d’altra manera. Els Estats no només romanen vinculats a assumir els objectius de la Declaració, sinó que també romanen obligats a actuar amb aquesta finalitat comptant amb la lliure determinació dels pobles indígenes, amb la seva cooperació i amb el seu “consentiment lliure, previ i informat”.

Nacions Unides no fa només de part medidora, sinó que també és la institució o constel·lació d’institucions l’àmbit d’actuació de les quals és format pels Estats, parteix també del compromís, i està obligada al pacte que se subscriu amb els pobles indígenes per mitjà de la Declaració. Hi estan compromesos tots els organismes i totes les agències de Nacions Unides, de qualsevol nivell, amb inclusió també per aquesta via dels Estats mateixos com a membres constituents de l’organització internacional. Fixem-nos en el no menys important article 42, que reproduceix sencer: “Les Nacions Unides, els seus òrgans, entre els quals el Fòrum Permanent per a les Qüestions Indígenes, i els organismes especialitzats, fins i tot els d’àmbit local, així com els Estats, promouran el respecte i l’aplicació plena de les disposicions d’aquesta Declaració i vetllaran per la seva eficàcia”. Cal alguna explicació per a pronunciament tan categòric?

Hom podria pensar que el compromís exprés de Nacions Unides és innecessari quan justament la norma ve d’aquest organisme, de la seva Assemblea General, però la realitat present no sol ser la d’una atenció automàtica als instruments internacionals de drets humans per part de les múltiples institucions que avui conformen Nacions Unides. Durant els darrers anys Nacions Unides s’ha centrat en assolir que totes les seves instàncies, inclosos evidentment els Estats com a membres constituents, se sotmetin al dret internacional dels drets humans. Algunes de les agències de Nacions Unides tendeixen a atendre urgències humanitàries sense haver atès degudament els drets humans la conculcació dels quals és causa de les emergències. Altres, cercant eficàcia, tendeixen a acordar la seva acció amb governs de polítiques no gaire respectuoses amb els drets humans i així se situen en el seu mateix terreny. No és innecessari, per tant, que la Declaració adreci els imperatius del seu mandat sobretot a les Nacions Unides mateixa.

Com a pacte adoptat seriosament, la Declaració sobre els Drets dels Pobles Indígenes disposa de mecanismes de supervisió adreçats tant a les Nacions Unides com als Estats. El valor real d’un instrument de drets humans ve determinat en gran part per la disposició

dels Estats per ells mateixos o empesos per la ciutadania o pel sector social interessat, però en gran mesura aquest valor depèn encara dels mecanismes de control establerts per les Nacions Unides. Convé que ens fixem tot seguit en aquests mecanismes de control per tal d'apreciar el valor d'aquesta Declaració tan concreta i singular.

Després del 13 de setembre del 2007, es va difondre entre els Estats i en el si de Nacions Unides la idea que aquesta Declaració, en no ésser un tractat i en no estar per tant sotmesa a ratificació, manca de tota força vinculant. Com es pot veure, res s'allunya més dels termes de la Declaració. Un altre tema és que hi hagi resistències i que tals resistències siguin fortes, però per a això hi ha mecanismes internacionals de supervisió.

Com s'ha vist, l'article 42 n'esmenta un, el Fòrum Permanent per a les Qüestions Indígenes. Es tracta d'un organisme format per setze persones, totes elles en qualitat d'experts o expertes independents i de les quals una meitat la seleccionen les organitzacions indígenes i l'altra els governs. És un organisme subsidiari del Consell Econòmic i Social amb missions d'assessorament, d'informació i de sensibilització per a tot el sistema de Nacions Unides, en el qual s'inclouen els Estats com a membres constituents seus.

El ple del Consell elegeix els membres de proposta governamental i la Presidència del Consell decideix entre les persones proposades per les organitzacions indígenes. Per a ambdues meitats cal una representació equilibrada de les diverses macroregions del món. Però l'òrgan no és representatiu a cap efecte. Segons el Consell que el creà l'any 2000, "tots els membres actuaran a títol personal com a experts independents en les qüestions indígenes". Vol dir també que poden actuar per compte propi atenint-se a la seva responsabilitat experta. Com a òrgan col·legiat, ha d'actuar per consens i no n'hi ha prou amb la majoria per a cap acord substancial.

Segons el mandat que rep del Consell Econòmic i Social, el Fòrum Permanent per a les Qüestions Indígenes s'ha d'encarregar, "en el context d'atribucions del Consell", del desenvolupament econòmic i social, de la cultura, del medi ambient, de l'educació, de la salut i dels drets humans, en allò que té a veure, lògicament, amb indígenes. El Consell tenia a càrrec seu totes aquestes matèries, fins que el 2006 es va crear el Consell de Drets Humans i el Consell Econòmic i Social va deixar de tenir-hi competència. Naturalment, tots els organismes de Nacions Unides estan subjectes als drets humans, però ara la promoció i supervisió corresponent són competència del Consell de Drets Humans. Sigui com sigui, el Fòrum Permanent per a les Qüestions Indígenes no ha vist la seva competència reduïda, sinó que, en virtut de l'article 42 de la Declaració sobre els Drets Humans dels Pobles Indígenes, l'ha vista ampliada.

Hi ha a Nacions Unides dos altres mecanismes amb finalitats específiques en relació amb les qüestions indígenes. El Consell de Drets Humans va establir el 2007 un òrgan consultiu estable propi, el Mecanisme d'Experts sobre els Drets dels Pobles Indígenes. Experts o expertes, és clar. Igual que els consells respectius, el Mecanisme d'Experts té la seu a Ginebra, mentre que el Fòrum Permanent la té a Nova York.

El Mecanisme d'Experts està format per cinc persones, homes i dones, elegides pel Consell i s'especifica que és preferible que l'elecció tingui lloc entre persones indígenes. Els experts i expertes han d'aportar al Consell de Drets Humans coneixement especialitzat, "basat en la investigació", sobre "els drets humans dels pobles indígenes", concretament sobre els temes que el Consell els vagi assignant. El Mecanisme d'Experts també té la facultat de formular propostes al Consell perquè, si escau, les examini i les aprovi. Això vol dir que podrà promoure nous instruments de drets humans en desenvolupament de la Declaració sobre els Drets dels Pobles Indígenes. Atesa la seva condició d'experts i d'expertes independents, els membres del Mecanisme també poden, igual que els membres del Fòrum, actuar com a tals de manera individual.

Quan el 13 de setembre de 2007 l'Assemblea General de Nacions Unides adoptà la Declaració sobre els Drets dels Pobles Indígenes, el Fòrum Permanent existia, motiu pel qual l'article 42 en pot fer esment, mentre que el Mecanisme d'Experts no havia estat creat i, per tant, no en fa esment. A efectes pràctics, el segon ha assumit de forma expressa que l'article 42 va adreçat a ell d'una manera molt específica. No es pot entendre d'altra manera. Si el Consell de Drets Humans encarrega al Mecanisme d'Experts que assumeixi la investigació temàtica sobre "els drets humans dels pobles indígenes", l'única manera d'entendre el mandat és en el sentit que s'ha d'encarregar sobretot de l'estudi i del desenvolupament de la Declaració sobre els Drets dels Pobles Indígenes. Les mateixes propostes que es puguin adreçar al Consell s'hauran de formular, és clar, basades en la Declaració i en desenvolupament d'aquesta.

Hi ha una tercera instància dins de Nacions Unides amb mandat específic sobre qüestions indígenes que ja existia en el moment d'adoptar la Declaració, ja que es va crear el 2001, però la Declaració no l'esmenta ja que, al contrari que el Fòrum i el Mecanisme, no és de caràcter permanent. Es tracta del Relator Especial sobre la situació dels drets humans i llibertats fonamentals dels indígenes. Relator o relatora, és clar. És un òrgan unipersonal que constitueix allò que s'anomena un procediment especial en l'àmbit de la promoció i de la supervisió dels drets humans per Nacions Unides. El 2007, un cop adoptada la Declaració, el Consell de Drets Humans decidí mantenir la figura del Relator Especial sobre drets i llibertats indígenes i en renovà el mandat.

El Relator o Relatora Especial ha d'examinar les causes que obstaculitzen l'exercici efectiu dels drets humans i de les llibertats fonamentals indígenes i ha de proposar les formes

per superar-les; aplegar i intercanviar informació amb governs i amb organitzacions i comunitats indígenes sobre violacions de tals drets i llibertats; formular propostes per a la prevenció i per a la reparació de tals violacions; informar-se sobre bones pràctiques i iniciar un diàleg constructiu constant amb totes les parts i a tots els nivells; obtenir l'assistència tècnica necessària per als governs disposats a millorar les seves polítiques en matèria indígena.

El Relator també ha de parar atenció a tot el cos internacional, no només d'instruments sinó també de recomanacions procedents d'òrgans i de conferències de Nacions Unides. Concretament, ha de promoure, "quan escaigui", la Declaració sobre els Drets dels Pobles Indígenes. L'incís té causa en la reserva d'algun Estat sobre aquest esment específic de la Declaració que només es fa per al cas del Mandat del Relator, la qual cosa no impedeix, com ja hem vist, que el compromís de promoure-la no funcioni igualment tant per al Fòrum Permanent com per al Mecanisme d'Experts. A tots els efectes de realització del seu mandat, la tasca del Relator Especial es fa sobretot mitjançant visites oficials sobre el terreny, obrint l'ampli ventall d'intercanvi d'informació i de desenvolupament de diàleg amb totes les parts i sobretot amb les organitzacions indígenes i els governs.

El Consell de Drets Humans també instrueix el Relator Especial per tal que treballi "en col·laboració estreta" amb el Fòrum Permanent. Quan després d'un temps breu s'estableixi el Mecanisme d'Experts, es dirà el mateix. L'operació entre els tres mecanismes, al cap i a la fi, es preveu amb especial preocupació per evitar duplicacions en el treball. El manteniment de relacions recau especialment en el Relator Especial, qui, amb aquesta finalitat, ha d'assistir a les reunions anuals de ple tant del Fòrum Permanent a Nova York com del Mecanisme d'Experts a Ginebra. També es disposa que el Fòrum Permanent ha d'estar representat en les sessions del mecanisme. I el primer es proposa convidar regularment a les seves sessions una representació del segon. Naturalment, els tres mecanismes han entès que el manteniment d'una relació sostinguda a tres bandes que els potencii entre ells respon a interès i responsabilitat comuns.

Dit en termes de negació, aquests mecanismes comparteixen el fet que cap és un comitè de tractats. És a dir, que tots tres manquen de l'autoritat pròpia dels òrgans igualment independents supervisors del compliment de pactes i convencions per part dels Estats que els ratifiquen, els quals amb la ratificació s'obliguen a rendir comptes davant del comitè respectiu. Ja sabem que la Declaració sobre els Drets dels Pobles Indígenes no és una convenció ni preveu, per tant, la constitució d'un comitè amb autoritat de revisió i control. Els Estats que cooperen amb Fòrum, Mecanisme i Relator, assistint a les reunions dels dos primers i facilitant les tasques al tercer, presentant informes, oferint-se per a l'intercanvi i per al diàleg, etcètera, ho fan de manera voluntària. Allò interessant és veure com n'és de

significatiu i com creix el nombre d'Estats que cooperen amb aquests mecanismes.

La capacitat d'atracció i de persuasió de Fòrum, Mecanisme i Relator és, per tant, un element rellevant, la qual cosa implica que ens trobem davant de mecanismes amb una composició personal altament significativa. L'encert en la tria de les persones per a la formació d'institucions sempre és important, però en el cas d'aquests mecanismes esdevé decisiu. El model de selecció, per tant, és clau. Cal assenyalar que els procediments previstos són desiguals, com també ho són, ara per ara, els resultats. El contingent comparativament més problemàtic és el de la meitat de procedència indígena del Fòrum, per a la selecció del qual es realitza un procés de presentació de propostes per part d'organitzacions indígenes, però la decisió final queda en mans exclusivament de la Presidència del Consell Econòmic i Social, prèvies consultes de caràcter no públic i, per tant, d'un desenvolupament més aviat poc transparent.

El que s'acaba de dir, però, no sembla que estigui afectant seriosament la confiança de la part indígena en aquests mecanismes que ells mateixos, evidentment, necessiten per poder ésser eficaços. Aquesta és, és clar, la clau de les claus. Està previst que a les reunions plenàries anuals, tant del Fòrum com del Mecanisme, hi assisteixin representacions indígenes i realment és així. Les sessions del Fòrum a Nova York constitueixen de fet les reunions més concorregudes de Nacions Unides després de l'Assemblea General i això es deu fonamentalment a l'assistència i a la participació de representants indígenes, tant dones com homes. Les reunions plenàries del Fòrum ofereixen ocasió per a la celebració de caucus indígenes globals o regionals sobre els punts de l'agenda per contribuir al seu desenvolupament. Les sessions formals, tant del Fòrum com del Mecanisme, no s'entenen sense presència indígena. Ambdós estan oberts a la participació de representacions de la societat civil i també de les organitzacions no governamentals que es dediquen a qüestions indígenes.

Hi ha hagut moments de desavinença no sempre latents i fins i tot de conflicte del tot visible de la part indígena amb el Fòrum, però això és prova al cap i a la fi de la vitalitat de la seva presència durant unes sessions i del desenvolupament d'unes tasques d'interès en el sector indígena. Si tal interès no predominés, Fòrum, Mecanisme i Relator funcionarien sobre el buit. Alguns intents per privar de legitimitat el Fòrum per la feblesa relativa del seu component indígena no han tingut gaire ressò. Els intents tenen a veure amb el procediment, no amb les persones, i són per la seva reticència a esdevenir allò que no és, un òrgan representatiu de les organitzacions indígenes. El Relator es va guanyant amb menys controvèrsia la confiança indígena. El Mecanisme tot just ha començat a treballar. La seva composició de fet indígena ja compta per endavant amb un bon marge de confiança. El Relator actual també ho és.

Supleixen la cooperació estatal i la confiança indígena l'autoritat de què aquests mecanismes en principi manquen pel fet que la Declaració no és una convenció ni, per

tant, cap dels mecanismes és un comitè de treball? Es pot dir que la Declaració sobre els Drets dels Pobles Indígenes és, malgrat tot, més a prop del que és una convenció que del que és una simple declaració? Potser sí, però cal evitar la confusió. És quelcom diferent d'una cosa i de l'altra. I la seva autoritat real depèn de factors no garantits, com el de la cooperació dels Estats, el de la confiança de part indígena i fins i tot el de l'entitat de les persones que formen les institucions respectives: el Fòrum, el Mecanisme i la Relatoria.

Abans del 13 de setembre del 2007, abans de la Declaració sobre els Drets dels Pobles Indígenes, no hi havia cap norma internacional global sobre aquest objecte, el dels drets dels pobles indígenes. No hi havia cap norma que hagués seguit les vies de Nacions Unides per a l'adopció de normes de desenvolupament de la Declaració Universal dels Drets Humans. Tanmateix, hi havia i hi ha un instrument internacional que tracta dels drets dels pobles indígenes, un instrument produït per unes vies diferents de les de les normes de drets humans i que fins i tot durant alguns anys ha estat cobrint la inexistència d'una norma de drets humans de les persones, comunitats i pobles indígenes.

És el Conveni de l'Organització Internacional del Treball sobre Pobles Indígenes i Tribals en Països Independents, de 1989, sovint conegut com a Conveni 169 pel número de sèrie en la successió de convenis, és a dir, de tractats, promoguts per aquesta organització. Pel nom es pot veure que és l'agència especialitzada de Nacions Unides per a la matèria laboral. Normalment els organismes de la gran constel·lació institucional que avui és Nacions Unides s'atenen a la matèria en què són competents, però el Conveni 169, com es reflecteix en el seu nom, no es limita de cap manera a tractar sobre els drets laborals. Tracta sobre força aspectes més, jurídicament sensibles per als pobles, comunitats i persones indígenes.

Tal fet té una història que ja ve de fa temps, fins i tot d'abans de Nacions Unides, ja que l'Organització Internacional del Treball existeix des dels anys vint del segle passat i ben aviat es va preocupar per la posició de vulnerabilitat, no només la laboral, de la població indígena a les colònies. Amb el ròssec d'aquestes preocupacions, l'Organització Internacional del Treball es va incorporar al sistema de Nacions Unides quan aquest es va crear al 1945. En aquesta època de Nacions Unides, el 1957, l'Organització Internacional del Treball ja adopta un primer conveni en matèria indígena, el Conveni sobre Poblacions Indígenes i Tribals, el Conveni 107, que no contemplava els drets dels pobles indígenes, sinó només garanties transitòries de drets de les comunitats respectives i de persones mentre no esdevinguessin assimilades a la població predominant en l'Estat respectiu.

Aquest tret característic del Conveni 107 es deu haver reconegut. Respon al paradigma de la igualtat simple dins de cada Estat, originalment propi de la Declaració Universal

dels Drets Humans i així incondicionalment adoptat per la primera norma internacional sobre drets indígenes, no exactament sobre drets dels pobles indígenes. És un paradigma que ja sabem fins a quin punt és de per si mateix lesiu per als drets indígenes. Durant els anys vuitanta del segle passat, quan es posen en marxa les tasques del Grup de Treball sobre Poblacions Indígenes que qüestionen el paradigma esmentat en allò que afecta els indígenes, en l'Organització Internacional del Treball es planteja també la reforma del Conveni 107, la qual cosa acaba portant a l'elaboració d'un nou conveni, el 169. I amb el canvi de conveni es produeix un canvi de paradigma.

El canvi d'un nom en el títol ja implica de per si tot un simbolisme: ja no Poblacions Indígenes, sinó Pobles Indígenes. És cert que en el seu primer article, un article definitori del subjecte d'uns drets, es puntualitza que "la utilització del terme *pobles* en aquest Conveni no s'haurà d'interpretar en el sentit que tingui cap mena d'implicació en allò que fa als drets que es pugui conferir al terme en el dret internacional", amb la qual cosa es denega de manera substancial el dret a la lliure determinació. Tanmateix, amb el sol ús de la denominació de pobles es venç una tendència molt arrelada a Nacions Unides d'entendre que només hi ha *poblacions* indígenes que han d'acabar fonent-se amb el poble predominant en l'Estat.

El sol fet de parlar de pobles ja distingeix pel reconeixement d'una entitat dotada amb el dret a reproduir-se i així a no dissoldre's en una altra entitat. I, certament, els drets que es contemplen en el Conveni 169 són sobretot drets de pobles i no només de comunitats i de persones. Es parteix de definir el que és un poble indígena per a alguna cosa més que per negar-li la lliure determinació: també es fa per garantir-li drets. I la definició és prou gràfica. Pobles indígenes són per al Conveni 169 els que, mantenint algun tret distintiu, procedeixen de poblacions anteriors al colonialisme o a la constitució de l'Estat de què es tracti. Immediatament s'hi afegeix un element cabdal: que tinguin a més consciència de la seva identitat indígena. L'autoidentificació és un element bàsic de la condició d'indígena.

El darrer element és el que ha portat a quelcom que de primer podria semblar estrany, i és que en la Declaració sobre la Declaració dels Drets Indígenes no es defineix per a res la condició d'indígena. Les veus indígenes en el Grup de Treball sobre Poblacions Indígenes van rebutjar de ple que no fos l'indígena mateix qui definís l'indígena. Ningú: ni Nacions Unides, ni Estats, ni experts i expertes, ni organitzacions no governamentals, ni esglésies. Ningú. Ja han passat els temps de la descolonització que encara eren colonials pel que fa a la identificació dels pobles. L'autoidentificació justament s'entén com una primera manifestació del dret de la lliure determinació, el dret que el Conveni 169 no reconeix i que la Declaració sobre els Drets dels Pobles Indígenes proclama.

Atès que reconeix drets dels pobles indígenes i atès també que hi ha hagut un buit en aquest camp dins del dret dels drets humans, el Conveni 169, durant alguns anys, ha omplert el buit i ha operat com si fos la norma de drets humans dels pobles, de les comunitats i de les persones indígenes, per bé que, com a tractat, només s'aplica en principi als Estats que l'han ratificat. Fins al moment (setembre de 2009) són vint; per ordre cronològic de ratificació, Noruega, Mèxic, Colòmbia, Bolívia, Costa Rica, Paraguai, Perú, Hondures, Dinamarca, Guatemala, Països Baixos, Fiji, Equador, Argentina, Veneçuela, Dominica, Brasil, Espanya, Nepal i Xile. Vegin com predominen els llatinoamericans entre els Estats amb pobles indígenes dins de les seves fronteres. El Conveni 169 també el poden ratificar altres Estats per tal de dirigir la política exterior sobretot en el terreny de la cooperació.

És interessant remarcar la qüestió de la predominança llatinoamericana, ja que el Conveni 169, més enllà d'allò que vinculi els estats signataris, està esdevenint dret interamericà, dret internacional regional si més no per Llatinoamèrica. La jurisprudència de la Cort Interamericana de Drets Humans darrerament ha estat interpretant que els drets dels pobles indígenes contemplats en el Conveni 169 vinculen no només per la ratificació, sinó també perquè tals drets corresponen a aquests pobles per títol propi, ja sigui tradicional o consuetudinari, sense necessitat de reconeixement estatal o de les normes constitucionals. El reconeixement es produeix perquè els drets existeixen i no a la inversa. És a dir, l'existència dels drets es deu a què són reconeguts. Així, la Cort Interamericana de Drets Humans fa valer drets contemplats en el Conveni 169 fins i tot enfront d'Estats que no el tenen ratificat. Amb això, si més no per Amèrica, també aquest Conveni, igual que ho hem dit dels tractats de drets humans, pot funcionar a un nivell doble. És a dir, com a norma general a més de com a norma particular entre els Estats que ratifiquen.

En el segon cas entren en funcionament els mecanismes específics de control per part de l'Organització Internacional del Treball. L'Organització Internacional del Treball compta, efectivament, amb mecanismes propis de supervisió del compliment dels convenis pels Estats signataris. El més sistemàtic és el del Comitè d'Experts en Aplicació de Convenis i Recomanacions, de tots els convenis, inclòs el 169. Poden ésser fins a vint els membres que integren el Comitè. Actualment són disset i cap és expert o experta en qüestions indígenes. Ni es preveu que representants indígenes puguin concórrer per al tractament d'afers que són del seu interès. En tot cas, en l'Organització Internacional del Treball existeix una dependència especial per al Conveni 169 que presta assistència al Comitè d'Experts per dictaminar sobre qüestions referents al compliment del Conveni entre els Estats que l'han ratificat. I el Comitè té autoritat per requerir als governs que responguin als seus informes.

El Conveni 107, amb el seu paradigma gens respectuós envers els drets indígenes, segueix vigent entre els Estats que el varen ratificar i que, en canvi, no han ratificat el Conveni 169. Són, per ordre alfabètic, Angola, Bangladesh, Bèlgica (quan encara el Congo era colònia seva), Cuba, República Dominicana, Egipte, El Salvador, Ghana, Guinea-Bissau, Haití, Índia, Iraq, Malawi, Pakistan, Panamà, Portugal (quan encara tenia com a colònies Moçambic, Angola i altres territoris africans més algun d'asiàtic), Síria i Tunis. L'Organització Internacional del Treball ja no s'enfronta al problema de què es vulgui aplicar a les colònies el Conveni 107, amb el seu paradigma assimilacionista, però sí al problema que s'intenta fer el mateix amb pobles indígenes. Per evitar-ho, tracta d'interpretar el Conveni 107 en vista del Conveni 169, la qual cosa resulta tan lloable com forçada. En qualsevol cas, és una altra via a través de la qual el Conveni 169 pot assolir algun valor que transcendeixi l'àmbit dels Estats signataris. No queda reclòs dins de les fronteres de vint Estats.

Resta per considerar la relació entre la Declaració de Nacions Unides sobre els Drets dels Pobles Indígenes i el Conveni de l'Organització Internacional del Treball sobre Pobles Indígenes i Tribals en Països Independents. L'una com a norma general de drets humans, l'altre com a tractat multilateral entre Estats, i tots dos tractant sobre drets dels pobles indígenes, poden i, evidentment, s'han de complementar. La qüestió és com. És a dir, no només de quina manera sinó també a l'empara de quins principis pot i s'ha de produir la complementarietat.

Els principis, és clar, els marca la Declaració. També constitueix un principi, sobretot en l'actualitat, el dret a la lliure determinació, que es du a terme mitjançant l'autonomia i que es desplega en tota la sèrie de drets consignats en la Declaració. Tot això ja determina l'estàndard mínim del dret internacional en allò que té a veure amb els pobles indígenes. En relació amb el Conveni 169, la seva denegació als pobles indígenes dels drets que l'ordre internacional reconeix per a altres pobles, concretament el dret de lliure determinació, queda automàticament cancel·lada. A la pràctica, cap Estat signatari del Conveni 169 es pot emparar en el seu primer article per pretendre desconèixer drets de pobles indígenes. N'hi ha que ho estan intentant, però sense base jurídica internacional que li pugui donar suport. L'Organització Internacional del Treball, encara que en principi ha semblat mostrar-se dubtosa, haurà d'assumir l'acord d'invalidació de part del Conveni 169 o, encara millor dit, d'interpretació completa del mateix en vista i com a conseqüència del valor vinculant de la Declaració.

El Conveni mateix marca aquesta pauta. Fixem-nos en el seu article 35, en la seva previsió de què no podrà "menyscar els drets i els avantatges garantits als pobles interessats en virtut d'altres convenis i recomanacions, instruments internacionals, tractats, o lleis,

laudes, costums o acords nacionals”, tant els anteriors com els que hagin de venir, és clar. Aquí entra, com a instrument internacional, la Declaració de Nacions Unides sobre els Drets dels Pobles Indígenes. El Conveni 169 mai es podrà esgrimir legítimament enfront de cap de les seves disposicions, enfront de cap dels drets que s’inscriuen en la Declaració. Ben al contrari, el Conveni s’ha d’interpretar d’acord amb la Declaració. Altrament, hi hauria una norma d’una agència especialitzada de Nacions Unides negant un dret tan fonamental com el de lliure determinació dels pobles indígenes, alhora que una norma de drets humans de les instàncies centrals de Nacions Unides l’estaria reconeixent i desenvolupant.

Clau del Conveni 169, ja que constitueix garantia del conjunt dels drets que registra, és l’obligació dels Estats signataris de consultar els pobles indígenes en totes les qüestions que els afectin; en correspondència, evidentment, amb el dret dels pobles a ésser consultats. Atès que es tracta de Dret en sentit estricte, no pot quedar al criteri i arbitri de l’Estat. L’article sisè del Conveni estableix condicions. Les consultes s’han de realitzar “de bona fe”, “mitjançant procediments adequats i en particular a través de les seves institucions representatives”, les dels pobles indígenes, “d’una manera adequada a les circumstàncies (i) amb la finalitat d’arribar a un acord o d’obtenir el consentiment sobre les mesures proposades”. Sobre això darrer la Declaració fa una puntualització decisiva: per a tota actuació que afecti pobles indígenes cal aconseguir d’aquesta part el “consentiment lliure, previ i informat”. És una regla que la Declaració reitera en cada oportunitat. Ja que es tracta d’un dret, obliga a tots, no només a Estats, sinó també a empreses transnacionals, organitzacions no governamentals i qualssevol agents polítics, civils, religiosos, econòmics o de qualsevol naturalesa.

En resum, amb tot això, la consulta segons el Conveni s’haurà d’atenir ara als requeriments més exigents de la Declaració. Entre un i altra, aquest parell d’instruments componen el dret internacional actual dels drets dels pobles indígenes. No és possible a hores d’ara concebre el primer sense la segona.

La Declaració és una norma internacional de drets humans i el Conveni és un tractat multilateral entre Estats, però el Conveni 169 no té ara per què limitar-se estrictament i completa a això segon. Ha estat durant un temps, omplint un buit autèntic, una norma de drets humans i tal cosa marca caràcter. No només en els Estats que tenen ratificat el Conveni, sinó que també força organitzacions indígenes d’arreu del món el consideren un instrument valuós i útil. No es pot dir de totes, doncs n’hi ha que el van rebutjar des d’un primer moment per la seva negativa a reconèixer el dret a la lliure determinació.

El fet que el buit ja hagi estat resolt per la Declaració, no té per què fer perdre al Conveni el seu valor afegit. L’Organització Internacional del Treball ara fins i tot ha reforçat la seva política de promoció del Conveni 169, la qual cosa pot no només obrir camins a l’efectivitat

igualada de la Declaració, sinó també anar compromentent els Estats en una pràctica com la de la consulta, que constitueix bona garantia per als drets ara més degudament inscrits en la Declaració.

La Declaració preval, és clar. És una norma de drets humans, dels drets humans dels pobles indígenes, que els reconeix i a més ofereix reparació per totes les violacions comeses contra aquests no només en temps més obertament colonials, sinó també durant prop de sis dècades de vigència d'un dret internacional de drets humans que seguia mantenint de manera encoberta el paradigma colonialista.

Avui, finalment, gràcies a la Declaració de Nacions Unides sobre els Drets dels Pobles Indígenes, la humanitat és a les portes d'un dret internacional que ja no discrimini d'arrel entre persones i pobles segons el bàndol que els hagués correspost en la llarga història dels colonialismes, i no només en relació amb el més important de tots, l'europeu. El colonialisme no va concloure amb la descolonització. En aquest context, la Declaració adquireix un valor total sobretot per als pobles indígenes, però també per a tota la resta de la humanitat.

No m'he referit de manera particular als drets continguts en aquest parell d'instruments, la Declaració de Nacions Unides sobre els Drets dels Pobles Indígenes i el Conveni de l'Organització Internacional del Treball sobre Pobles Indígenes i Tribals en Països independents, però per a això disposem de textos, d'uns textos que, per ser de drets humans o per interessar-los, s'esforcen per resultar el més intel·ligible possible en aquestes pugnes de la producció de normes i a més només, oficialment, en algunes poques llengües de major difusió. Qui hagi llegit aquesta introducció pot llegir perfectament, i amb més profit, la Declaració i el Conveni. No en tinc cap mena de dubte. Aquest pròleg és només per animar.

Potser, si no és la primera vegada que el lector o la lectora entra en contacte o s'endinsa en el text d'aquestes normes internacionals i ja s'havia deixat guiar abans per altres mans, la meua introducció hagi topat amb idees que ja tingués formades sobre una entitat substantiva inferior i un valor normatiu circumscrit d'aquests instruments de dret internacional. Si és així, el millor que puc fer és remetre'm a la lectura dels textos mateixos deixant en suspens qualsevol idea, fins i tot les que jo hagi pogut oferir en aquests prolegòmens. Els textos són prou expressius del seu valor i de la seva entitat. Llegeixin-los amb deteniment i reflexió. N'apreciaran les novetats de fons i els continguts d'abast.

Quan una norma com la Declaració sobre els Drets dels Pobles Indígenes comporta una novetat tan transcendent com la possibilitar el peu d'igualtat en el si de la humanitat, els

qui gaudeixen de reconeixement com a especialistes se solen comportar d'una manera força estranya. No miren el passat en vista del que és nou, sinó que veuen la novetat d'acord amb allò ja sabut. Aleshores, per exemple, dictaminen que ja que es presenta com a declaració i, per tant, manca del valor d'un tractat, la Declaració dels Drets dels Pobles Indígenes és un instrument no vinculant. És que no se l'han llegida? Sí, però amb les ulleres dels seus prejudicis caducs.

No entretinc més els lectors i lectores, als quals ja imagino amb ansietat per tornar o per anar a aquests instruments. Només vull acabar desitjant-los una bona lectura i encert per treure'n profit en benefici no exclusivament propi. No ens quedem en la satisfacció de contemplar com finalment la lògica dels drets humans pot apuntar vers un futur sense discriminacions enquistades en el si de la humanitat. Molts i moltes, milions de persones, segueixen patint discriminació pel fet de ser, per exemple, indígenes, membres d'aquells pobles que conserven alguna línia de continuïtat amb temps anteriors al patiment del colonialisme arcaic o d'Estats moderns constituïts sobre els seus territoris igualment sense el seu consentiment.

DECLARACIÓ DE LES NACIONS UNIDES SOBRE ELS DRETS DELS POBLES INDÍGENES

L'Assemblea General,

guiada pels propòsits i principis de la Carta de les Nacions Unides i la bona fe en el compliment de les obligacions concretes pels estats de conformitat amb la Carta,

que afirma que els pobles indígenes són iguals a tots els altres pobles i reconeix alhora el dret de tots els pobles a ser diferents, a considerar-se a si mateixos diferents i a ser respectats com a tals,

afirma també que tots els pobles contribueixen a la diversitat i riquesa de les civilitzacions i cultures, que constitueixen el patrimoni comú de la humanitat,

afirma a més que totes les doctrines, polítiques i pràctiques basades en la superioritat de determinats pobles o persones o que la propugnen adduint raons d'origen nacional o diferències racials, religioses, ètniques o culturals són racistes, científicament falses, jurídicament invàlides, moralment condemnables i socialment injustes,

reafirma que, en l'exercici dels seus drets, els pobles indígenes han de ser lliures de tot tipus de discriminació,

preocupada pel fet que els pobles indígenes hagin sofert injustícies històriques com a resultat, entre altres coses, de la colonització i alienació de les seves terres, territoris i recursos, la qual cosa els ha impedit exercir, en particular, el seu dret al desenvolupament, de conformitat amb les seves necessitats i interessos,

conscient de la necessitat urgent de respectar i promoure els drets intrínsecs dels pobles indígenes, que deriven de les seves estructures polítiques, econòmiques i socials i de les seves cultures, de les seves tradicions espirituals, de la seva història i de la seva filosofia, especialment els drets a les seves terres, territoris i recursos,

conscient també de la necessitat urgent de respectar i promoure els drets dels pobles indígenes recollits en tractats, acords i en altres acords constructius amb els estats,

es congratula del fet que els pobles indígenes s'estiguin organitzant per promoure el

seu desenvolupament polític, econòmic, social i cultural i per posar fi a tots els tipus de discriminació i opressió allà on succeeixin,

convençuda que si els pobles indígenes controlen els esdeveniments que els afecten a ells i també les seves terres, territoris i recursos, això els permetrà mantenir i reforçar les seves institucions, cultures i tradicions i promoure el seu desenvolupament d'acord amb les seves aspiracions i necessitats,

considerat que el respecte dels coneixements, les cultures i les pràctiques tradicionals indígenes contribueix al desenvolupament sostenible i equitatiu i a l'ordenació adequada del medi ambient,

destaca la desmilitarització de les terres i territoris dels pobles indígenes a la pau, al progrés i al desenvolupament econòmics i socials, a la comprensió i a les relacions d'amistat entre les nacions i els pobles del món,

reconeix en particular el dret de les famílies i comunitats indígenes a continuar compartint la responsabilitat per la criança, la formació, l'educació i el benestar dels seus fills, d'acord amb el que recullen els drets de la infància,

considera que els drets que recullen els tractats, els acords i altres acords constructius entre els estats i els pobles indígenes són, en algunes situacions, assumptes de preocupació, interès i responsabilitat internacional, i tenen caràcter internacional,

considera també que els tractats, els acords i altres acords constructius, i les relacions que aquests documents representen, serveixen de base per enfortir l'associació entre els pobles indígenes i els estats,

reconeix que la Carta de les Nacions Unides, el Pacte Internacional de Drets Econòmics, Socials i Culturals i el Pacte Internacional de Drets Civils i Polítics, i també la Declaració i el Programa d'Acció de Viena afirmen la importància fonamental del dret de tots els pobles a la lliure determinació, en virtut de la qual aquests pobles determinen lliurement la seva condició política i persegueixen lliurement el seu desenvolupament econòmic, social i cultural,

considera que el contingut d'aquesta declaració no podrà utilitzar-se per negar a cap poble el seu dret a la lliure determinació, exercit de conformitat amb el dret internacional,

convençuda que el reconeixement dels drets dels pobles indígenes en aquesta declaració fomentarà relacions d'harmonia i de cooperació entre els estats i els pobles indígenes, basades en els principis de la justícia, la democràcia, el respecte dels drets humans, la no - discriminació i la bona fe,

encoratja els estats a complir i aplicar eficaçment totes les seves obligacions envers els pobles indígenes que deriven dels instruments internacionals, en particular les que fan referència als drets humans, consultant i cooperant amb els pobles interessats,

remarca que correspon a les Nacions Unides exercir un paper important i continu de promoció i protecció dels drets dels pobles indígenes,

considera que aquesta declaració constitueix un nou pas important cap al reconeixement, la promoció i la protecció dels drets i les llibertats dels pobles indígenes i també per al desenvolupament d'activitats pertinents del sistema de les Nacions Unides en aquesta esfera,

reconeix i reafirma que les persones indígenes tenen dret sense discriminació a tots els drets humans reconeguts en el dret internacional, i que els pobles indígenes tenen drets col·lectius que són indispensables per a la seva existència, benestar i desenvolupament integral com a pobles,

reconeix que la situació dels pobles indígenes canvia segons les regions i els països i que s'ha de tenir en compte la significació de les particularitats nacionals i regionals i de les diverses tradicions històriques i culturals, per la qual cosa

proclama solemnement la Declaració de les Nacions Unides sobre els drets dels pobles indígenes, text que figura a continuació, com a ideal comú que s'ha de perseguir en un esperit de solidaritat i respecte mutu:

Article 1

Els indígenes tenen dret, com a pobles o com a persones, a gaudir plenament de tots els drets humans i les llibertats fonamentals reconeguts a la Carta de les Nacions Unides, a la Declaració Universal de Drets Humans i a la Normativa internacional dels drets humans.

Article 2

Els pobles i les persones indígenes són lliures i iguals a tots els altres pobles i persones i tenen dret a no ser objecte de cap tipus de discriminació en l'exercici dels seus drets, en particular la que es basa en el seu origen o identitat indígenes.

Article 3

Els pobles indígenes tenen dret a la lliure determinació. En virtut d'aquest dret determinen lliurement la seva condició política i persegueixen lliurement el seu desenvolupament econòmic, social i cultural.

Article 4

Els pobles indígenes, en exercici del seu dret de lliure determinació, tenen dret a l'autonomia

o a l'autogovern en les qüestions relacionades amb els seus assumptes interns i locals, i també a disposar dels mitjans per finançar les seves funcions autònomes.

Article 5

Els pobles indígenes tenen dret a conservar i reforçar les seves institucions polítiques, jurídiques, econòmiques, socials i culturals, i a mantenir alhora el seu dret a participar plenament, si ho desitgen, en la vida política, econòmica, social i cultural de l'Estat.

Article 6

Tota persona indígena té dret a una nacionalitat.

Article 7

1. Les persones indígenes tenen dret a la vida, la integritat física i mental, la llibertat i la seguretat de la persona.
2. Els pobles indígenes tenen el dret col·lectiu de viure en llibertat, pau i seguretat com a pobles diferents i no seran sotmesos a cap acte de genocidi ni a cap altre acte de violència, incloent-hi el trasllat obligat d'infants del grup a un altre grup.

Article 8

1. Els pobles i les persones indígenes tenen dret a no sofrir l'assimilació forçada o la destrucció de la seva cultura.
2. Els estats establiran mecanismes eficaços per a la prevenció i el rescabament de:
  - a) Tot acte que tingui per objecte o conseqüència privar els pobles i les persones indígenes de la seva integritat com a pobles diferents o dels seus valors culturals o la seva identitat ètnica;
  - b) Tot acte que tingui per objecte o conseqüència desposseir-los de les seves terres, territoris o recursos;
  - c) Tot tipus de trasllat forçat de població que tingui per objecte o conseqüència la violació o el menyscabament de qualsevol dels seus drets;
  - d) Tot tipus d'assimilació o integració forçada;
  - e) Tot tipus de propaganda que tingui com a finalitat promoure o incitar la discriminació racial o ètnica dirigida contra aquests pobles.

Article 9

Els pobles i les persones indígenes tenen dret a pertànyer a una comunitat o nació indígena, de conformitat amb les tradicions i costums de la comunitat o nació que a la

qual pertanyen. No hi pot haver cap discriminació de cap tipus en l'exercici d'aquest dret.

Article 10

Els pobles indígenes no seran desplaçats per la força de les seves terres o territoris. No es procedirà a cap trasllat sense el consentiment lliure, previ i informat dels pobles indígenes interessats, ni sense un acord previ sobre una indemnització justa i equitativa i, sempre que sigui possible, l'opció del retorn.

Article 11

1. Els pobles indígenes tenen dret a practicar i revitalitzar les seves tradicions i costums culturals. Això inclou el dret a mantenir, protegir i desenvolupar les manifestacions passades, presents i futures de les seves cultures, com indrets arqueològics i històrics, estris, dissenys, cerimònies, tecnologies, arts visuals i interpretatives i literàries.

2. Els estats proporcionaran reparació per mitjà de mecanismes eficaços, que podran incloure la restitució, establerts conjuntament amb els pobles indígenes, respecte dels béns culturals, intel·lectuals, religiosos i espirituals dels quals hagin estat privats sense el seu consentiment lliure, previ i informat o en violació de les seves lleis, tradicions i costums.

Article 12

1. Els pobles indígenes tenen dret a manifestar, practicar, desenvolupar i ensenyar les seves tradicions, costums i cerimònies espirituals i religioses; a mantenir i protegir els seus indrets religiosos i culturals i a accedir-hi privadament; a utilitzar i controlar els seus objectes de culte, i a obtenir la repatriació de les seves restes humanes.

2. Els estats procuraran facilitar l'accés i/o la repatriació d'objectes de culte i de restes humanes que posseïxin mitjançant mecanismes justos, transparents i eficaços establerts conjuntament amb els pobles indígenes interessats.

Article 13

1. Els pobles indígenes tenen dret a revitalitzar, utilitzar, fomentar i transmetre a les generacions futures les seves històries, idiomes, tradicions orals, filosofies, sistemes d'escriptura i literatures, i a atribuir noms a les seves comunitats, indrets i persones i mantenir-los.

2. Els estats adoptaran mesures eficaces per garantir la protecció d'aquest dret i també per assegurar que els pobles indígenes puguin entendre i fer-se entendre en les intervencions polítiques, jurídiques i administratives, per la qual cosa els facilitaran, quan sigui necessari, serveis d'interpretació o altres mitjans adequats.

Article 14

1. Els pobles indígenes tenen dret a establir i controlar els seus sistemes i institucions docents que imparteixin educació en els seus idiomes, d'acord amb els seus mètodes culturals d'ensenyament i aprenentatge.
2. Les persones indígenes, en particular els infants indígenes, tenen dret a accedir tots els nivells i formes d'educació de l'Estat sense discriminació.
3. Els estats adoptaran mesures eficaces, juntament amb els pobles indígenes, perquè les persones indígenes, en particular els infants, incloent-hi els que viuen fora de les seves comunitats, tinguin accés, quan sigui possible, a l'educació en la seva cultura i en el seu idioma.

Article 15

1. Els pobles indígenes tenen dret al fet que la dignitat i diversitat de les seves cultures, tradicions, històries i aspiracions quedin degudament reflectides en l'educació pública i als mitjans d'informació públics.
2. Els estats adoptaran mesures eficaces, consultant i cooperant amb els pobles indígenes interessats, per combatre els prejudicis i eliminar la discriminació i promoure la tolerància, la comprensió i les bones relacions entre els pobles indígenes i tots els altres sectors de la societat.

Article 16

1. Els pobles indígenes tenen dret a establir els seus propis mitjans d'informació en els seus idiomes i a accedir a tots els altres mitjans d'informació no indígenes sense cap discriminació.
2. Els estats adoptaran mesures eficaces per assegurar que els mitjans d'informació públics reflecteixin degudament la diversitat cultural indígena. Els estats, sense perjudici de l'obligació d'assegurar plenament la llibertat d'expressió, hauran d'encoratjar els mitjans de comunicació privats a reflectir degudament la diversitat cultural indígena.

Article 17

1. Les persones i els pobles indígenes tenen dret a gaudir plenament de tots els drets establerts en el dret laboral internacional i nacional aplicable.
2. Els estats, consultant i cooperant amb els pobles indígenes, prendran mesures específiques per protegir els infants indígenes contra l'explotació econòmica i contra tot treball que pugui resultar perillós o interferir en l'educació de l'infant, o que pugui ser perjudicial per a la salut o el desenvolupament físic, mental, espiritual, moral o social de l'infant, tenint en compte la seva especial vulnerabilitat i la importància de l'educació per al ple exercici dels seus drets.

3. Les persones indígenes tenen dret a no ser sotmeses a condicions discriminatòries de treball, entre altres coses, ocupació o salari.

Article 18

Els pobles indígenes tenen dret a participar en l'adopció de decisions en les qüestions que afectin els seus drets, mitjançant els representants que ells mateixos hagin elegit de conformitat amb els seus procediments, i també a mantenir i desenvolupar les seves institucions per prendre decisions.

Article 19

Els estats faran consultes i cooperaran de bona fe amb els pobles indígenes interessats per mitjà de les seves institucions representatives abans d'adoptar i aplicar mesures legislatives o administratives que els afectin, a fi d'obtenir el seu consentiment lliure, previ i informat.

Article 20

1. Els pobles indígenes tenen dret a mantenir i desenvolupar els seus sistemes o institucions polítics, econòmics i socials, que se'ls assegurin el gaudi dels seus mitjans de subsistència i desenvolupament i a dedicar-se lliurement a totes les seves activitats econòmiques tradicionals i d'altres tipus.

2. Els pobles indígenes desposseïts dels seus mitjans de subsistència i desenvolupament tenen dret a una reparació justa i equitativa.

Article 21

1. Els pobles indígenes tenen dret, sense cap discriminació, a la millora de les seves condicions econòmiques i socials, entre les quals hi ha: l'educació, l'ocupació, la capacitat i la formació professional, l'habitatge, el sanejament, la salut i la seguretat social.

2. Els estats adoptaran mesures eficaces i, quan sigui necessari, mesures especials per assegurar la millora contínua de les seves condicions econòmiques i socials. Es prestarà particular atenció als drets i necessitats especials dels ancians, les dones, els joves, els infants i les persones amb discapacitat. indígenes.

Article 22

1. Es prestarà particular atenció als drets i necessitats especials dels ancians, les dones, els joves, els infants i les persones amb discapacitat d'acord amb l'aplicació d'aquesta declaració.

2. Els estats adoptaran mesures, juntament amb els pobles indígenes, per assegurar que les dones i els infants indígenes gaudeixin de protecció i garanties plenes contra totes les

formes de violència i discriminació.

Article 23

Els pobles indígenes tenen dret a determinar i a elaborar prioritats i estratègies per exercir el seu dret al desenvolupament. En particular, els pobles indígenes tenen dret a participar activament en l'elaboració i determinació dels programes de salut, habitatge i altres programes econòmics i socials que els afectin i, sempre que sigui possible, a administrar aquests programes mitjançant les seves institucions.

Article 24

1. Els pobles indígenes tenen dret a les seves medecines tradicionals i a mantenir les seves pràctiques de salut, incloent-hi la conservació de les seves plantes medicinals, animals i minerals d'interès vital. Les persones indígenes també tenen dret d'accés, sense cap discriminació, a tots els serveis socials i de salut.

2. Les persones indígenes tenen dret a gaudir per igual del nivell més alt possible de salut física i mental. Els estats prendran les mesures que siguin necessàries per aconseguir progressivament la plena aplicació d'aquest dret.

Article 25

Els pobles indígenes tenen dret a mantenir i enfortir la seva relació espiritual amb les terres, territoris, aigües, mars costaners i altres recursos que tradicionalment han posseït o ocupat i utilitzat d'una altra manera i a assumir les responsabilitats que en aquest aspecte tenen envers les generacions futures.

Article 26

1. Els pobles indígenes tenen dret a les terres, territoris i recursos que tradicionalment han posseït, ocupat o d'una altra forma utilitzat o adquirit.

2. Els pobles indígenes tenen dret a posseir, utilitzar, desenvolupar i controlar les terres, territoris i recursos que posseeixen a raó de la propietat tradicional o d'una altra manera tradicional d'ocupació o utilització, i també a aquells que hagin adquirit d'una altra manera.

3. Els estats asseguraran el reconeixement i la protecció jurídica d'aquestes terres, territoris i recursos. L'esmentat reconeixement respectarà degudament els costums, les tradicions i els sistemes de tinença de la terra dels pobles indígenes corresponents.

Article 27

Els estats establiran i aplicaran, conjuntament amb els pobles indígenes interessats, un procés equitatiu, independent, imparcial, obert i transparent, en el qual es reconeixin

degudament les lleis, tradicions, costums i sistemes de tinença de la terra dels pobles indígenes, per reconèixer i adjudicar els drets dels pobles indígenes pel que fa a les seves terres, territoris i recursos, incloent-hi els que tradicionalment n'han posseït o ocupat o utilitzat d'una altra manera. Els pobles indígenes tindran dret a participar en aquest procés.

Article 28

1. Els pobles indígenes tenen dret a la restitució per mitjans que poden incloure la restitució o, quan això no sigui possible, una indemnització justa, imparcial i equitativa, per les terres, els territoris i els recursos que tradicionalment hagin posseït o ocupat o utilitzat d'una altra manera i que hagin estat confiscats, presos, ocupats, utilitzats o danyats sense el seu consentiment lliure, previ i informat.

2. Llevat que els pobles interessats hagin convingut lliurement una altra cosa, la indemnització consistirà en terres, territoris i recursos de la mateixa qualitat, extensió i condició jurídica o en una indemnització monetària o una altra reparació adequada.

Article 29

1. Els pobles indígenes tenen dret a la conservació i protecció del medi ambient i de la capacitat productiva de les seves terres o territoris i recursos. Els estats hauran d'establir i executar programes d'assistència als pobles indígenes per assegurar aquesta conservació i protecció, sense cap discriminació.

2. Els estats adoptaran mesures eficaces per garantir que no s'emmagatzemin ni eliminin materials perillosos a les terres o territoris dels pobles indígenes sense el seu consentiment lliure, previ i informat.

3. Els estats també adoptaran mesures eficaces per garantir, quan sigui necessari, que s'apliquin degudament programes de control, manteniment i restabliment de la salut dels pobles indígenes afectats per aquests materials, programes que elaboraran i aplicaran aquests pobles.

Article 30

1. No es desenvoluparan activitats militars a les terres o territoris dels pobles indígenes, llevat que ho justifiqui una raó d'interès públic pertinent o que s'hagi acordat lliurement amb els pobles indígenes interessats, o que ells mateixos ho hagin sol·licitat.

2. Els estats faran consultes eficaces amb els pobles indígenes interessats, amb els procediments apropiats i en particular per mitjà de les seves institucions representatives, abans d'utilitzar les seves terres o territoris per a activitats militars.

Article 31

1. Els pobles indígenes tenen dret a mantenir, controlar, protegir i desenvolupar el seu patrimoni cultural, els seus coneixements tradicionals, les seves expressions culturals tradicionals i les manifestacions de les seves ciències, tecnologies i cultures, compresos els recursos humans i genètics, les llavors, les medicines, el coneixement de les propietats de la fauna i la flora, les tradicions orals, la literatura, els dissenys, els esports i els jocs tradicionals, i les arts visuals i interpretatives. També tenen dret a mantenir, controlar, protegir i desenvolupar la seva propietat intel·lectual de l'esmentat patrimoni cultural, els seus coneixements tradicionals i les seves expressions culturals tradicionals.

2. Conjuntament amb els pobles indígenes, els estats adoptaran mesures eficaces per reconèixer i protegir l'exercici d'aquests drets.

Article 32

1. Els pobles indígenes tenen dret a determinar i elaborar les prioritats i les estratègies per al desenvolupament o la utilització de les seves terres o territoris i altres recursos.

2. Els estats faran consultes i cooperaran de bona fe amb els pobles indígenes interessats per mitjà de les seves institucions representatives a fi d'obtenir el seu consentiment lliure i informat abans d'aprovar qualsevol projecte que afecti les seves terres o territoris i altres recursos, particularment si estan relacionats el desenvolupament, la utilització o l'explotació de recursos minerals, hídrics o d'un altre tipus.

3. Els estats establiran mecanismes eficaços per a la reparació justa i equitativa per aquestes activitats, i adoptaran mesures adequades per disminuir les conseqüències nocives d'ordre ambiental, econòmic, social, cultural o espiritual.

Article 33

1. Els pobles indígenes tenen dret a determinar la seva identitat o pertinença d'acord amb els seus costums i tradicions. Això no menyscaba el dret de les persones indígenes a obtenir la ciutadania dels estats on viuen.

2. Els pobles indígenes tenen dret a determinar les estructures i a elegir la composició de les seves institucions de conformitat amb els seus procediments.

Article 34

Els pobles indígenes tenen dret a promoure, desenvolupar i mantenir les seves estructures institucionals i els seus costums, espiritualitat, tradicions, procediments, pràctics i, quan en tinguin, costums o sistemes jurídics, de conformitat amb les normes internacionals de drets humans.

Article 35

Els pobles indígenes tenen dret a determinar les responsabilitats dels individus envers les seves comunitats.

Article 36

1. Els pobles indígenes, en particular els que estan dividits per fronteres internacionals, tenen dret a mantenir i desenvolupar els contactes, les relacions i la cooperació, incloent-hi les activitats de caràcter espiritual, cultural, polític, econòmic i social, amb els seus membres i també amb altres pobles a través de les fronteres.

2. Els estats, consultant i cooperant amb els pobles indígenes, adoptaran mesures eficaces per facilitar l'exercici i garantir l'aplicació d'aquest dret.

Article 37

1. Els pobles indígenes tenen dret a els tractats, acords i altres acords constructius concertats amb els estats o els seus successors siguin reconeguts, observats i aplicats i a que els Estats compleixin i respectin aquests tractats, acords i altres acords constructius.

2. Res del que s'assenyala en la present Declaració no s'interpretarà en el sentit que menysté o suprimeix els drets dels pobles indígenes que figurin en tractats, acords i altres acords constructius.

Article 38

Els estats, en consulta i cooperació amb els pobles indígenes, adoptaran les mesures apropiades, incloent-hi les mesures legislatives, per assolir els objectius d'aquesta declaració.

Article 39

Els pobles indígenes tenen dret a l'assistència financera i tècnica dels estats i per mitjà de la cooperació internacional a gaudir dels drets que conté aquesta declaració.

Article 40

Els pobles indígenes tenen dret a procediments equitatius i justos per resoldre controvèrsies amb els estats o amb altres parts, i a una ràpida decisió sobre aquestes controvèrsies, també a una reparació efectiva de tota lesió dels seus drets individuals i col·lectius. En aquestes decisions es tindran en consideració els costums, les tradicions, les normes i els sistemes jurídics dels pobles indígenes interessats i les normes internacionals de drets humans.

Article 41

Els òrgans i els organismes especialitzats del sistema de les Nacions Unides i altres

organitzacions intergovernamentals contribuiran a la plena aplicació de les disposicions d'aquesta declaració mitjançant la mobilització, entre altres coses, de la cooperació financera i l'assistència tècnica. S'establiran els mitjans per assegurar la participació dels pobles indígenes en els assumptes que els concerneixin.

Article 42

Les Nacions Unides, els seus òrgans, incloent-hi el Fòrum Permanent per a les Qüestions Indígenes, i els organismes especialitzats, sobretot els locals, i també els estats, promouran el respecte i la plena aplicació de les disposicions del contingut d'aquesta declaració i vetllaran perquè sigui eficaç.

Article 43

Els drets reconeguts en aquesta declaració constitueixen les normes mínimes per a la supervivència, la dignitat i el benestar dels pobles indígenes del món.

Article 44

Tots els drets i les llibertats reconeguts en aquesta declaració es garanteixen tant a l'home com a la dona indígenes.

Article 45

Res del que coté la present Declaració no s'interpretarà en el sentit que menyscaba o suprimeix els drets que els pobles indígenes tenen actualment o puguin adquirir en el futur.

Article 46

1. Res del que es troba assenyalat en la present Declaració no s'interpretaran en el sentit que confereixen a un estat, poble, grup o persona cap dret a participar en una activitat o fer un acte contrari a la Carta de les Nacions Unides, ni s'entendrà en el sentit que autoritza o fomenta cap acció encaminada a trencar o menyscar, de manera total o parcial, la integritat territorial o la unitat política d'estats sobirans i independents.

2. En l'exercici dels drets enunciats en aquesta declaració, es respectaran els drets humans i les llibertats fonamentals de tothom. L'exercici dels drets establerts en aquesta declaració estarà subjecte exclusivament a les limitacions determinades per la llei i d'acord amb les obligacions internacionals en matèria de drets humans. Aquestes limitacions no seran discriminatòries i seran només les estrictament necessàries per garantir el reconeixement i el respecte als drets i les llibertats dels altres i per satisfer les justes i més urgents necessitats d'una societat democràtica.

3. Les disposicions recollides en aquesta declaració s'interpretaran d'acord amb els principis de la justícia, la democràcia, el respecte dels drets humans, la igualtat, la no-discriminació, la bona administració pública i la bona fe.

C169. CONVENI SOBRE POBLES INDÍGENES I TRIBALS EN PAÏSOS INDEPENDENTS

La Conferència General de l'Organització Internacional del Treball:

Convocada a Ginebra pel Consell d'Administració de l'Oficina Internacional del Treball, i reunida en aquesta ciutat el 7 juny de 1989, en la seva setanta-sisena reunió;

Observant les normes internacionals enunciades en el Conveni i en la Recomanació sobre poblacions indígenes i tribals, 1957;

Recordant els termes de la Declaració Universal de Drets Humans, del Pacte Internacional de Drets Econòmics, Socials i Culturals, del Pacte Internacional de Drets Civils i Polítics, i dels nombrosos instruments internacionals sobre la prevenció de la discriminació;

Considerant que l'evolució del dret internacional des de 1957 i els canvis sobrevinguts en la situació dels pobles indígenes i tribals en totes les regions del món fan aconsellable adoptar noves normes internacionals en la matèria, a fi d'eliminar l'orientació cap a l'assimilació de les normes anteriors;

Reconeixent les aspiracions d'aquests pobles d'assumir el control de les seves pròpies institucions i formes de vida i del seu desenvolupament econòmic i de mantenir i enfortir les seves identitats, llengües i religions, dins del marc dels estats on viuen.

Observant que en moltes parts del món aquests pobles no poden gaudir dels drets humans fonamentals en el mateix grau que la resta de la població dels estats on viuen i que les seves lleis, valors, costums i perspectives han patit sovint una erosió;

Recordant la particular contribució dels pobles indígenes i tribals a la diversitat cultural, a l'harmonia social i ecològica de la humanitat i a la cooperació i comprensió internacionals;

Observant que les disposicions que segueixen han estat establertes amb la col·laboració de les Nacions Unides, de l'Organització de les Nacions Unides per a l'Agricultura i l'Alimentació, de l'Organització de les Nacions Unides per a l'Educació, la Ciència i la Cultura i de l'Organització Mundial de la Salut, així com de l'Institut Indigenista Interamericà, en els nivells apropiats i en les seves esferes respectives, i que es té el propòsit de continuar

aquesta col·laboració a fi de promoure i assegurar l'aplicació d'aquestes disposicions;

Després d'haver decidit adoptar diverses proposicions sobre la revisió parcial del Conveni sobre poblacions indígenes i tribals, 1957 (núm. 107), qüestió que constitueix el quart punt de l'ordre del dia de la reunió, i

Després d'haver decidit que les proposicions esmentades revesteixin la forma d'un conveni internacional que revisi el Conveni sobre poblacions indígenes i tribals, 1957, adopta, amb data de vint-i-set de juny de mil noucents vuitanta-nou, el Conveni següent, que pot ser esmentat com el Conveni sobre pobles indígenes i tribals, 1989:

Part I. Política General

Article 1

1. El present Conveni s'aplica:

a) als pobles tribals en països independents les condicions socials, culturals i econòmiques dels quals els distingeixin d'altres sectors de la col·lectivitat nacional, i que estiguin regits totalment o parcialment pels seus propis costums o tradicions o per una legislació especial;

b) als pobles en països independents considerats indígenes pel fet de descendir de poblacions que habitaven en el país o en una regió geogràfica a què pertany el país en l'època de la conquesta o la colonització o de l'establiment de les actuals fronteres estatals i que, sigui quina sigui la seva situació jurídica, conserven totes les seves pròpies institucions socials, econòmiques, culturals i polítiques, o alguna part d'aquestes institucions.

2. La consciència de la seva identitat indígena o tribal es considera un criteri fonamental per determinar els grups als quals s'apliquen les disposicions del present Conveni.

3. La utilització del terme pobles en aquest Conveni no s'ha d'interpretar en el sentit que tingui cap implicació en el que afecta els drets que es puguin conferir a aquest terme en el dret internacional.

Article 2

1. Els governs han d'assumir la responsabilitat de desenvolupar, amb la participació dels pobles interessats, una acció coordinada i sistemàtica amb vista a protegir els drets d'aquests pobles i a garantir el respecte de la seva integritat.

2. Aquesta acció ha d'incloure mesures:

- a) que assegurin als membres dels esmentats pobles, en condicions d'igualtat, el gaudiment dels drets i oportunitats que la legislació nacional atorga als altres membres de la població;
- b) que promoguin la plena efectivitat dels drets socials, econòmics i culturals d'aquests pobles, respectant la seva identitat social i cultural, els seus costums i tradicions, i les seves institucions;
- c) que ajudin els membres dels pobles interessats a eliminar les diferències socioeconòmiques que pugui haver-hi entre els membres indígenes i els altres membres de la comunitat nacional, d'una manera compatible amb les seves aspiracions i formes de vida.

Article 3

1. Els pobles indígenes i tribals han de gaudir plenament dels drets humans i llibertats fonamentals, sense obstacles ni discriminació. Les disposicions d'aquest Conveni s'han d'aplicar sense discriminació als homes i les dones d'aquests pobles.
2. No es pot fer servir cap forma de força o de coerció que violi els drets humans i les llibertats fonamentals dels pobles interessats, inclosos els drets que conté el present Conveni.

Article 4

1. S'han d'adoptar les mesures especials que calguin per salvaguardar les persones, les institucions, els béns, el treball, les cultures i el medi ambient dels pobles interessats.
2. Aquestes mesures especials no han de ser contràries als desitjos expressats lliurement pels pobles interessats.
3. El gaudi sense discriminació dels drets generals de ciutadania no ha de patir cap menyscapte com a conseqüència d'aquestes mesures especials.

Article 5

En aplicar les disposicions del present Conveni:

- a) s'han de reconèixer i protegir els valors i les pràctiques socials, culturals, religiosos i espirituals pròpies d'aquests pobles i s'ha de prendre degudament en consideració l'índole dels problemes que se'ls plantegen tant col·lectivament com individualment;
- b) s'ha de respectar la integritat dels valors, pràctiques i institucions d'aquests pobles;
- c) s'han d'adoptar, amb la participació i cooperació dels pobles interessats, mesures encaminades a aplanar les dificultats que experimentin aquests pobles quan afrontin noves condicions de vida i de treball.

Article 6

1. En aplicar les disposicions del present Conveni, els governs han de:

a) consultar els pobles interessats, mitjançant procediments apropiats i en particular a través de les seves institucions representatives, cada vegada que es prevegin mesures legislatives o administratives susceptibles d'afectar-los directament;

b) establir els mitjans a través dels quals els pobles interessats puguin participar lliurement, almenys en la mateixa mesura que altres sectors de la població, i a tots els nivells en l'adopció de decisions en institucions electives i organismes administratius i d'una altra índole responsables de polítiques i programes que els concerneixin;

c) establir els mitjans per al ple desenvolupament de les institucions i iniciatives d'aquests pobles, i en els casos apropiats proporcionar els recursos necessaris per a aquesta finalitat.

2. Les consultes portades a terme en aplicació d'aquest Conveni s'han d'efectuar de bona fe i d'una manera apropiada a les circumstàncies, amb la finalitat d'arribar a un acord o aconseguir el consentiment sobre les mesures proposades.

Article 7

1. Els pobles interessats han de tenir el dret de decidir les seves pròpies prioritats en el que concerneix el procés de desenvolupament, en la mesura que aquest afecti les seves vides, creences, institucions i benestar espiritual i les terres que ocupen o utilitzen d'alguna manera, i de controlar, en la mesura que sigui possible, el seu propi desenvolupament econòmic, social i cultural. A més, aquests pobles han de participar en la formulació, aplicació i avaluació dels plans i programes de desenvolupament nacional i regional susceptibles d'afectar-los directament.

2. La millora de les condicions de vida i de treball i del nivell de salut i educació dels pobles interessats, amb la seva participació i cooperació, ha de ser prioritària en els plans de desenvolupament econòmic global de les regions on habiten. Els projectes especials de desenvolupament per a aquestes regions també s'han d'elaborar de manera que promoguin la millora esmentada.

3. Els governs han de vetllar perquè, sempre que sigui possible, s'efectuïn estudis, en cooperació amb els pobles interessats, a fi d'avaluar la incidència social, espiritual i cultural i sobre el medi ambient que les activitats de desenvolupament previstes puguin tenir sobre aquests pobles. Els resultats d'aquests estudis han de ser considerats com a criteris fonamentals per a l'execució de les activitats esmentades.

4. Els governs han de prendre mesures, en cooperació amb els pobles interessats, per protegir i preservar el medi ambient dels territoris que habiten.

Article 8

1. En aplicar la legislació nacional als pobles interessats s'han de prendre degudament en consideració els seus costums o el seu dret consuetudinari.

2. Aquests pobles han de tenir el dret de conservar els seus costums i institucions pròpies, sempre que no siguin incompatibles amb els drets fonamentals definits pel sistema jurídic nacional ni amb els drets humans internacionalment reconeguts. Sempre que sigui necessari, s'han d'establir procediments per solucionar els conflictes que puguin sorgir en l'aplicació d'aquest principi.

3. L'aplicació dels paràgrafs 1 i 2 d'aquest article no ha d'impedir als membres d'aquests pobles exercir els drets reconeguts a tots els ciutadans del país i assumir les obligacions corresponents.

Article 9

1. En la mesura que sigui compatible amb el sistema jurídic nacional i amb els drets humans internacionalment reconeguts, s'han de respectar els mètodes als quals els pobles interessats recorren tradicionalment per a la repressió dels delictes comesos pels seus membres.

2. Les autoritats i els tribunals cridats a pronunciar-se sobre qüestions penals han de tenir en compte els costums en la matèria dels pobles esmentats.

Article 10

1. Quan s'imposin sancions penals previstes per la legislació general a membres d'aquests pobles s'han de tenir en compte les seves característiques econòmiques, socials i culturals.

2. S'ha de donar la preferència a tipus de sanció diferents de l'empresonament.

Article 11

La llei ha de prohibir i sancionar la imposició als membres dels pobles interessats de serveis personals obligatoris de qualsevol índole, remunerats o no, excepte en els casos que preveu la llei per a tots els ciutadans.

Article 12

Els pobles interessats han de tenir protecció contra la violació dels seus drets, i han de poder iniciar procediments legals, sigui personalment o bé a través dels seus organismes representatius, per assegurar el respecte efectiu d'aquests drets. S'han de prendre mesures per garantir que els membres d'aquests pobles puguin comprendre i fer-se comprendre en procediments legals, i facilitar-los, si cal, intèrprets o altres mitjans eficaços.

Part II. Terres

Article 13

1. En aplicar les disposicions d'aquesta part del Conveni, els governs han de respectar la importància especial que revesteix per a les cultures i valors espirituals dels pobles interessats la seva relació amb les terres o territoris, o amb tots dos, segons els casos, que ocupen o utilitzen d'alguna altra manera, i en particular els aspectes col·lectius d'aquesta relació.

2. La utilització del terme «terres» en els articles 15 i 16 ha d'incloure el concepte de territoris, el qual cobreix la totalitat de l'hàbitat de les regions que els pobles interessats ocupen o utilitzen d'alguna altra manera.

Article 14

1. S'ha de reconèixer als pobles interessats el dret de propietat i de possessió sobre les terres que tradicionalment ocupen. A més, en els casos apropiats, s'han de prendre mesures per salvaguardar el dret dels pobles interessats a utilitzar terres que no estiguin exclusivament ocupades per ells, però a les quals tradicionalment hagin tingut accés per a les seves activitats tradicionals i de subsistència. Pel que fa a aquests aspectes, cal presentar una particular atenció a la situació dels pobles nòmades i dels agricultors itinerants.

2. Els governs han de prendre les mesures que siguin necessàries per determinar les terres que els pobles interessats ocupen tradicionalment i garantir la protecció efectiva dels seus drets de propietat i possessió.

3. S'han d'instituir procediments adequats en el marc del sistema jurídic nacional per solucionar les reivindicacions de terres formulades pels pobles interessats.

Article 15

1. Els drets dels pobles interessats als recursos naturals existents en les seves terres s'han de protegir especialment. Aquests drets comprenen el dret d'aquests pobles a participar en la utilització, administració i conservació dels recursos esmentats.

2. En cas que pertanyi a l'Estat la propietat dels minerals o dels recursos del subsòl, o que tingui drets sobre altres recursos existents a les terres, els governs han d'establir o mantenir procediments amb vista a consultar els pobles interessats, a fi de determinar si els interessos d'aquests pobles serien perjudicats, i en quina mesura, abans d'emprendre o autoritzar qualsevol programa de prospecció o explotació dels recursos existents en les seves terres. Els pobles interessats han de participar sempre que sigui possible en els beneficis que reportin aquestes activitats, i percebre una indemnització equitativa per qualsevol dany que puguin patir com a resultat d'aquestes activitats.

Article 16

1. A reserva del que disposen els paràgrafs següents d'aquest article, els pobles interessats no han de ser traslladats de les terres que ocupen.
2. Quan excepcionalment el trasllat i la re ubicació d'aquests pobles es considerin necessaris, només es poden efectuar amb el seu consentiment, donat lliurement i amb ple coneixement de causa. Quan no es pugui obtenir el seu consentiment, el trasllat i la reubicació només ha de tenir lloc al final de procediments adequats establerts per la legislació nacional, incloses les enquestes públiques, quan escaigui, en què els pobles interessats tinguin la possibilitat d'estar efectivament representats.
3. Sempre que sigui possible, aquests pobles han de tenir el dret de tornar a les seves terres tradicionals així que deixin d'existir les causes que van motivar-ne el trasllat i reubicació.
4. Quan el retorn no sigui possible, tal com es determini per acord o, en absència de tals acords, per mitjà de procediments adequats, aquests pobles han de rebre, en tots els casos possibles, terres la qualitat i estatut jurídic de les quals siguin almenys iguals que els de les terres que ocupaven anteriorment, i que els permetin subvenir a les seves necessitats i garantir el seu desenvolupament futur. Quan els pobles interessats prefereixin rebre una indemnització en diners o en espècie, se'ls ha de concedir la indemnització esmentada, amb les garanties apropiades.
5. S'han d'indemnitzar plenament les persones traslladades i re ubicades per qualsevol pèrdua o dany que hagin patit com a conseqüència del seu desplaçament.

Article 17

1. S'han de respectar les modalitats de transmissió dels drets sobre la terra entre els membres dels pobles interessats establertes per aquests pobles.
2. S'han de consultar els pobles interessats sempre que es consideri la seva capacitat d'alienar les seves terres o de transmetre d'una altra manera els seus drets sobre aquestes terres fora de la seva comunitat.
3. S'ha d'impedir que persones estranyes a aquests pobles puguin aprofitar-se dels seus costums o del desconeixement de les lleis per part dels seus membres per arrogar-se la propietat, la possessió o l'ús de les terres que els pertanyen.

Article 18

La llei ha de preveure sancions apropiades contra qualsevol intrusió no autoritzada a les terres dels pobles interessats o qualsevol ús no autoritzat de les terres per persones que els siguin alienes, i els governs han de prendre mesures per impedir tals infraccions.

Article 19

Els programes agraris nacionals han de garantir als pobles interessats condicions equivalents a les que gaudeixin altres sectors de la població, als efectes de:

- a) l'assignació de terres addicionals a aquests pobles quan les terres de què disposin siguin insuficients per garantir-los els elements d'una existència normal o per fer front al seu possible creixement numèric;
- b) l'atorgament dels mitjans necessaris per al desenvolupament de les terres que aquests pobles ja posseeixen.

Part III. Contratació i condicions d'ocupació

Article 20

1. Els governs han d'adoptar, en el marc de la seva legislació nacional i en cooperació amb els pobles interessats, mesures especials per garantir als treballadors pertanyents a aquests pobles una protecció eficaç en matèria de contractació i condicions d'ocupació, en la mesura que no estiguin protegits eficaçment per la legislació aplicable als treballadors en general.

2. Els governs han de fer tot el que estigui al seu abast per evitar qualsevol discriminació entre els treballadors pertanyents als pobles interessats i els altres treballadors, especialment pel que fa a:

- a) l'accés a l'ocupació, incloses les ocupacions qualificades i les mesures de promoció i d'ascens;
- b) la mateixa remuneració per treball del mateix valor;
- c) l'assistència mèdica i social, seguretat i higiene en el treball, totes les prestacions de seguretat social i altres prestacions derivades de l'ocupació, així com l'habitatge;
- d) dret d'associació, dret a dedicar-se lliurement a totes les activitats sindicals per a fins lícits, i dret a concloure convenis col·lectius amb ocupadors o amb organitzacions d'ocupadors.

3. Les mesures adoptades en particular han de garantir que:

- a) els treballadors pertanyents als pobles interessats, inclosos els treballadors estacionals, eventuais i migrants ocupats en l'agricultura o en altres activitats, així com els ocupats per contractistes de mà d'obra, gaudeixin de la protecció que confereixen la legislació i la pràctica nacionals a altres treballadors d'aquestes categories en els mateixos sectors, i que

siguin plenament informats dels seus drets d'acord amb la legislació laboral i dels recursos de què disposen;

b) els treballadors pertanyents a aquests pobles no estiguin sotmesos a condicions de treball perilloses per a la seva salut, en particular com a conseqüència de la seva exposició a plaguicides o a altres substàncies tòxiques;

c) els treballadors pertanyents a aquests pobles no estiguin subjectes a sistemes de contractació coercitius, incloses totes les formes de servitud per deutes;

d) els treballadors pertanyents a aquests pobles gaudeixin d'igualtat d'oportunitats i de tracte per a homes i dones en l'ocupació i de protecció contra l'assetjament sexual.

4. S'ha de prestar una especial atenció a la creació de serveis adequats d'inspecció del treball en les regions on exerceixin activitats assalariades treballadors pertanyents als pobles interessats, a fi de garantir el compliment de les disposicions d'aquesta part del present Conveni.

Part IV. Formació professional, artesanía i indústries rurals

Article 21

Els membres dels pobles interessats han poder disposar de mitjans de formació professional com a mínim iguals als dels altres ciutadans.

Article 22

1. S'han de prendre mesures per promoure la participació voluntària de membres dels pobles interessats en programes de formació professional d'aplicació general.

2. Quan els programes de formació professional d'aplicació general existents no responguin a les necessitats especials dels pobles interessats, els governs han d'assegurar, amb la participació d'aquests pobles, que es posin a la seva disposició programes i mitjans especials de formació.

3. Aquests programes especials de formació s'han de basar en l'entorn econòmic, les condicions socials i culturals i les necessitats concretes dels pobles interessats. Qualsevol estudi sobre això s'ha de fer en cooperació amb aquests pobles, els quals han de ser consultats sobre l'organització i el funcionament dels programes. Quan sigui possible, aquests pobles han d'assumir progressivament la responsabilitat de l'organització i el funcionament d'aquests programes especials de formació, si així ho decideixen.

Article 23

1. L'artesanía, les indústries rurals i comunitàries i les activitats tradicionals i relacionades amb l'economía de subsistència dels pobles interessats, com la caça, la pesca, la caça amb trampes i la recol·lecció, s'han de reconèixer com a factors importants del manteniment de la seva cultura i de la seva autosuficiència i desenvolupament econòmics. Amb la participació d'aquests pobles, i sempre que sigui possible, els governs han de vetllar perquè s'enforteixin i fomentin les activitats esmentades.

2. A petició dels pobles interessats, se'ls ha de facilitar, quan sigui possible, una assistència tècnica i financera apropiada que tinguí en compte les seves tècniques tradicionals i les característiques culturals i la importància d'un desenvolupament sostingut i equitatiu.

Part V. Seguretat social i salut

Article 24

Els règims de seguretat social s'han d'estendre progressivament als pobles interessats i aplicar-los sense cap discriminació.

Article 25

1. Els governs han de vetllar perquè es posin a disposició dels pobles interessats serveis de salut adequats o proporcionar-los els mitjans que els permetin organitzar i prestar tals serveis sota la seva pròpia responsabilitat i control, a fi que puguin gaudir del màxim nivell possible de salut física i mental.

2. Els serveis de salut s'han d'organitzar, en la mesura que sigui possible, a nivell comunitari. Aquests serveis s'han de planejar i administrar en cooperació amb els pobles interessats i tenir en compte les seves condicions econòmiques, geogràfiques, socials i culturals, així com els seus mètodes de prevenció, pràctiques curatives i medicaments tradicionals.

3. El sistema d'assistència sanitària ha de donar la preferència a la formació i a l'ocupació de personal sanitari de la comunitat local i centrar-se en les atencions primaris de salut i, alhora, mantenir estrets vincles amb els altres nivells d'assistència sanitària.

4. La prestació d'aquests serveis de salut s'ha de coordinar amb les altres mesures socials, econòmiques i culturals que es prenguin en el país.

Part VI. Educació i mitjans de comunicació

Article 26

S'han d'adoptar mesures per garantir als membres dels pobles interessats la possibilitat d'adquirir una educació a tots els nivells, almenys en condicions d'igualtat amb la resta de la comunitat nacional.

Article 27

1. Els programes i els serveis d'educació destinats als pobles interessats s'han de desenvolupar i aplicar en cooperació amb aquests pobles a fi de respondre a les seves necessitats particulars, i han d'abraçar la seva història, els seus coneixements i tècniques, els seus sistemes de valors i totes les seves altres aspiracions socials, econòmiques i culturals.

2. L'autoritat competent ha d'assegurar la formació de membres d'aquests pobles i la seva participació en la formulació i execució de programes d'educació, amb vista a transferir-los progressivament la responsabilitat de la realització d'aquests programes, quan escaigui.

3. A més, els governs han de reconèixer el dret d'aquests pobles a crear les seves pròpies institucions i mitjans d'educació, sempre que tals institucions satisfacin les normes mínimes establertes per l'autoritat competent en consulta amb aquests pobles. Cal facilitar-los recursos apropiats amb tal fi.

Article 28

1. Sempre que sigui viable, s'ha d'ensenyar els nens dels pobles interessats a llegir i a escriure en la seva pròpia llengua indígena o en la llengua que més comunament es parli en el grup a què pertanyin. Quan això no sigui viable, les autoritats competents han d'establir consultes amb aquests pobles amb vista a adoptar mesures que permetin assolir aquest objectiu.

2. S'han de prendre mesures adequades per assegurar que aquests pobles tinguin l'oportunitat d'arribar a dominar la llengua nacional o una de les llengües oficials del país.

3. S'han d'adoptar disposicions per preservar les llengües indígenes dels pobles interessats i promoure'n el desenvolupament i la pràctica.

Article 29

Un objectiu de l'educació dels nens dels pobles interessats ha de ser impartir-los coneixements generals i aptituds que els ajudin a participar plenament i en condicions d'igualtat en la vida de la seva pròpia comunitat i en la de la comunitat nacional.

Article 30

1. Els governs han d'adoptar mesures concordes amb les tradicions i cultures dels pobles interessats, a fi de donar-los a conèixer els seus drets i obligacions, especialment pel que fa al treball, a les possibilitats econòmiques, a les qüestions d'educació i salut, als serveis socials i als drets dimanants del present Conveni.

2. Amb aquesta finalitat, cal recórrer, si és necessari, a traduccions escrites i a la utilització dels mitjans de comunicació de masses en les llengües d'aquests pobles.

Article 31

S'han d'adoptar mesures de caràcter educatiu en tots els sectors de la comunitat nacional, i especialment en els que estiguin en contacte més directe amb els pobles interessats, per tal d'eliminar els prejudicis que puguin tenir respecte a aquests pobles. Amb aquesta finalitat, s'han de fer esforços per assegurar que els llibres d'història i altre material didàctic ofereixin una descripció equitativa, exacta i instructiva de les societats i cultures dels pobles interessats.

Part VII. Contactes i cooperació a través de les fronteres

Article 32

Els governs han de prendre mesures apropiades, fins i tot per mitjà d'acords internacionals, per facilitar els contactes i la cooperació entre pobles indígenes i tribals a través de les fronteres, incloses les activitats en les esferes econòmica, social, cultural, espiritual i del medi ambient.

Part VIII. Administració

Article 33

1. L'autoritat governamental responsable de les qüestions que abraça el present Conveni s'ha d'assegurar que hi ha institucions o altres mecanismes apropiats per administrar els programes que afectin els pobles interessats, i que tals institucions o mecanismes disposen dels mitjans necessaris per al total desenvolupament de les seves funcions.

2. Aquests programes han d'incloure:

a) la planificació, coordinació, execució i avaluació, en cooperació amb els pobles interessats, de les mesures que preveu el present Conveni;

b) la proposició de mesures legislatives i d'una altra índole a les autoritats competents i el control de l'aplicació de les mesures adoptades en cooperació amb els pobles interessats.

Part IX. Disposicions generals

Article 34

La naturalesa i l'abast de les mesures que s'adoptin per donar efecte al present Conveni s'han de determinar amb flexibilitat, tenint en compte les condicions pròpies de cada país.

Article 35

L'aplicació de les disposicions del present Conveni no ha de menyscar els drets i els avantatges garantits als pobles interessats en virtut d'altres convenis i recomanacions, instruments internacionals, tractats, o lleis, laudes, costums o acords nacionals.

Part X. Disposicions finals

Article 36

Aquest Conveni revisa el Conveni sobre poblacions indígenes i tribals, 1957.

Article 37

Les ratificacions formals del present Conveni s'han de comunicar, perquè siguin registrades, al director general de l'Oficina Internacional del Treball.

Article 38

1. Aquest Conveni obliga únicament els membres de l'Organització Internacional del Treball les ratificacions dels quals hagi registrat el director general.
2. Entra en vigor dotze mesos després de la data en què les ratificacions de dos membres hagin estat registrades pel director general.
3. Des d'aquest moment, aquest Conveni entra en vigor, per a cada membre, dotze mesos després de la data en què hagi estat registrada la seva ratificació.

Article 39

1. Qualsevol membre que hagi ratificat aquest Conveni el pot denunciar quan expiri un període de deu anys, a partir de la data en què s'hagi posat inicialment en vigor, mitjançant una acta comunicada, perquè sigui registrada, al director general de l'Oficina Internacional del Treball. La denúncia no té efecte fins a un any després de la data en què s'hagi registrat.
2. Qualsevol membre que hagi ratificat aquest Conveni i que, en el termini d'un any després de l'expiració del període de deu anys esmentat en el paràgraf precedent, no faci ús del dret de denúncia que preveu aquest article està obligat durant un nou període de deu anys, i d'ara endavant pot denunciar aquest Conveni a l'expiració de cada període de

deu anys, en les condicions que preveu aquest article.

Article 40

1. El director general de l'Oficina Internacional del Treball ha de notificar a tots els membres de l'Organització Internacional del Treball el registre de totes les ratificacions, declaracions i denúncies que li comuniquin els membres de l'Organització.

2. Quan notifiqui als membres de l'Organització el registre de la segona ratificació que li hagi estat comunicada, el director general ha de cridar l'atenció dels membres de l'organització sobre la data en què entrarà en vigor el present Conveni.

Article 41

El director general de l'Oficina Internacional del Treball ha de comunicar al secretari general de les Nacions Unides, als efectes del registre i de conformitat amb l'article 102 de la Carta de les Nacions Unides, una informació completa sobre totes les ratificacions, declaracions i actes de denúncia que hagi registrat d'acord amb els articles precedents.

Article 42

Cada vegada que ho consideri necessari, el Consell d'Administració de l'Oficina Internacional del Treball ha de presentar a la Conferència una memòria sobre l'aplicació del Conveni, i ha de considerar la conveniència d'incloure a l'ordre del dia de la Conferència la qüestió de la seva revisió total o parcial.

Article 43

1. En cas que la Conferència adopti un nou conveni que impliqui una revisió total o parcial del present Conveni, i llevat que el nou conveni contingui disposicions en contra:

a) la ratificació, per part d'un membre, del nou conveni revisor implica, «ipso jure», la denúncia immediata d'aquest Conveni, no obstant les disposicions que conté l'article 39, sempre que el nou conveni revisor hagi entrat en vigor;

b) a partir de la data en què entri en vigor el nou conveni revisor, el present Conveni cessa d'estar obert a la ratificació pels membres.

2. Aquest Conveni continua en vigor en tot cas, en la seva forma i contingut actuals, per als membres que l'hagin ratificat i no ratifiquin el conveni revisor.

Article 44

Les versions anglesa i francesa del text d'aquest Conveni són igualment autèntiques.

Aurkezpena

Herri indigenen eskubideen aitortze eta gauzatzearen aldeko konpromezuak orain dela urte batzuk Mugarik Gabe, ACSUD Las Segovias País Valencia, alterNativa Intercambio con Pueblos Indígenas eta Almáciga erakundeak eragina, lankidetzeta, kontzientiazio eta sentsibilizazio ekintza bateratuak aurrera eramatea bultzatu zituen.

Lan bateratu horren azkeneko ekimenetako bat “Herri indigenen eskubideen defentsarako sareak, kontzientzia eta tresnak sortzen” proiektua izan da. Berau Garapenerako Nazioarteko Lankidetzako Espainiako Agentziak ko-finantzatua izan da. Bere helburua, Estatuako aktore politiko eta sozial desberdinekin koordinaturik ondorengo bi tresnen inguruan lan egitea: herrialde independenteetako herri indigena eta tribalen LANEko 169. hitzarmena eta Nazio Batuen Herri Indigenen Eskubideen inguruko Adierazpena. Taldeetako bakoitzean (administrazio publikoa, akademia, sindikatuak, alderdi politikoak eta gizarte zibila) ardazturiko ekintzen bitartez, bi tresnen ahalmenean sakondu eta herri indigenen bizitzan eragina duten aktore horien inplikazioa beharrezkoa dela erakutsi nahi da.

Nazio Batuen Herri Indigenen Eskubideen inguruko Adierazpena, NBE-ko Asanblada Orokorrak 2007ko irailean onartu zen. Berau NBE-a osatzen duten Estatuak eta NBA-ak berak herri indigenen eskubideen alde duten konpromezuaren erakusle da eta borrokan emandako bi hamarkaden emaitza. Izan ere, bere 3. artikulua herri indigenek beren izaera aske aukeratzeko duten eskubidea argi azpimarratzen du. Era berean, Adierazpenak, beste batzuen artean, herri indigenek beren lur, lurralde, baliabide, kultura, nortasun, hizkuntza, osasuna, hezkuntza eta enpleguaren gainean dituzten eskubideak aitortzen ditu. Baita ere aitortzen du badutela eskubidea beren bizitza baldintzatzen duten neurri eta ekintzen inguruan Estatuengandik galdetuak izateko.

169. Hitzarmena LANEk (Lanaren Nazioarteko Erakundea) bere egin zuen 1989an. Gaur egun arte, 20 bat Estatuak berretsi dute, gehienak Latinoamerikarrak. Hitzarmenak eskubide kolektiboak aitortzen ditu eta, besteak beste, honako gaiak ere jorratzen ditu: euren lurraldeekiko eskubideak, euren kultura eta balioen sustapena, euren hizkuntza propioan eginiko hezkuntza edota kontsultatuak izateko eta parte hartzeko eskubidea. Nahiz eta gutxik egin zuten bat, 169. hitzarmena tresna aparta da neurri handi batean herri indigenekin erlacionatutako arau, politika eta programen osaketan eragin handia izan duelako; bai nazioarteko mailan eta bai kontestu lokalean. Horrez gain, betebeharrak

sortzen ditu berretsi zuten Estatuaren artean, Espainia esaterako.

Bartolomé Clavero Salvador doktorearen sarrerarekin, oso baliagarria bai Adierazpena eta bai Hitzarmenaren esanahia eta nondik norakoak ulertzeko, guretzat ohore bat da argitalpen hirueledun hau aurkeztea. Bertan, aipaturiko bi tresnen testuak osorik jaso ditugu. Badugu itzaropena hemengo edukiak egunen batean diskurtso maila izateari utzi eta, euren interes politiko edo ekonomikoak direnak direla, herri indigenekin era batera edo bestera erlazionatzen diren aktore guztiek errespetatzen dituzten printzipioetan bilakatzeko.

HERRI INDIGENEN ESKUBIDEEI BURUZKO TRESNAK: NAZIO BATUEN DEKLARAZIOA ETA LANAREN NAZIOARTEKO ERAKUNDEAREN HITZARMENA

Bartolomé Clavero*

2007ko irailaren 13an, Nazio Batuen Informazio Publikorako Sailak indar handiz hasitako albistea iragarri zuen: «Biltzar Nagusiak aho batez bermatu du herri indigenen giza eskubideen babesa, mugarría ezarri duen eta 25 urtez iraun duten negoziazio gogorren emaitza den deklarazioaren bidez», Herri Indigenen Eskubideei buruzko Deklarazioa, hain zuzen ere. Arrazoi soil horrengatik, enfasia justifikatuta dago. Puntuz puntu, goitik behera, talde interesdunarekin eta ordezkari indigenekin negoziatutako lehen giza eskubide tresna da. Ordezkari indigenak Estatuz osatutako erakundea den Nazio Batuetan mugitzen hasi ziren, besteak beste, euren eskubideen deklarazioa lortzeko. Hori onartu ondoren, Biltzar Nagusiko Presidentetzaren zorientze hitzaldiak ideia hori nabarmentzen zuen: «Oso ondo dakit deklarazioa hogeí urte baino gehiago iraun duten negoziazioen emaitza dela». Funtsezko puntua da, zalantzarik gabe; izan ere, Herri Indigenen Eskubideei buruzko Nazio Batuen Deklarazioa aurrekaririk gabeko nazioarteko tresna bihurtzen du.

Orain arte, mundu mailako giza eskubideen nazioarteko arauak deklarazioak edo hitzarmenak ziren. Lehenengoak Nazio Batuen Biltzar Nagusiaren bidez hartzen dira, Giza Eskubideen Deklarazio Unibertsalak balio globala izateko duen helburu berarekin. Itunak edo konbentzioak deitzen diren giza eskubideen hitzarmenak Nazio Batuen Biltzar Nagusiak helburu berarekin hartutako Deklarazio Unibertsalaren emaitzak dira, baina gehigarri garrantzitsuarekin. Estatuen berrespenera irekitzen dira, eta nazioarteko mekanismoak ezartzen dira, berresten duten Estatuak horren betearazpena ikuskatu dezaten. Itunek eta konbentzioek indar maila bikoitza dute ia. Arau orokor gisa, bere balioa deklarazioen balioakidea da. Tresna bakoitza berresten duten Estatuaren arteko hitzarmen aldeaniztun gisa, lotura gaitasun handiagoa dute.

Itunaren produktu gisa (izan ere, hori da ordezkari indigenen eta Estatuaren ordezkarien arteko negoziazio luzeekin eta gogorrekin Nazio Batuetan lortu dena), Herri Indigenen Eskubideen Deklarazioa ez da deklarazio hutsa. Hala izendatzen dugu (eta ez ituna edo

---

* NBE-ko Gai indigenen Foro Iraunkorreko partaidea eta Zuzenbidearen Historiako Katedraduna Sevillako Unibertsitatean, (*clavero@us.es*).

konbentzioa) ez delako Estatu berrespenetara irekitzen, eta bere balioasuna ez delako nazioarteko erakunde arabera ikuskatzen, berretsi zuten Estatu artean ikuskatzen da soilik. Bere balioa orokorra da. Eta ikuskapen mekanismoak ditu garrantzi orok bereko Estatu guztiei dagokienez. Horregatik esan daiteke aurrekaririk gabeko arau dela, izen egokirik ere ez du. Esan daiteke Estatu kideen eta munduko herri indigenen arteko itunaren edukia duen Nazio Batuen deklarazioa dela. Horrek bere garrantzia azaltzen du bere balioari dagokionez, bai eta aztertzen dituen eskubideei ere, forman zein funtsean.

Euren eskubideak aitortzea lortzeko, indigenak Nazio Batuetan bertaratu zirenetik egindako etengabeko proposamenei erantzuten die edukiak. Jadanik existitzen ez den erakunde, Diskriminazioen Prebentziorako eta Gutxiengoen Babeserako Azpibatzerdean, munduko herri indigenei dagokienez, nazioarteko zuzenbidean dagoen hutsa aitortu zen. Herri indigenak konstituzioaren aurrekoak dira eta, euren lurraldean eta baimenik gabe, kolonialismoa jasan zuten kultura arrotzeko Estatu aldetik; herri horien eskubideak ez dira aurreikusita eta estatuak ere ez ditu guztiz behar bezala bermatzen, edota, egoeraren arabera, inola ere bermatzen. Ziurtasun hori zela-eta, 1982an, Azpibatzerde horren erakunde subsidiario gisa ezarri zuten Herri Indigenei buruzko Lantaldea, munduan bizi duten egoera aztertzeko eta dagozkien nazioarteko eskubideen estandarren bilakera bultzatzeko helburuak dituen bost adituz osatutako taldea, hain zuzen ere.

Taldeak ordezkarri indigenen laguntza bilatzeko ideia ona izan zuen, eta Nazio Batuek eman egin zien. Indigenek Lantalde sinple horretan zuen presentziarekin, herriak berdintasunez eratzeko errebindikazioa iritsi zen, bereziki, erabaki politiko, ekonomiko, sozial eta kultural askearen eskubidea giza eskubideen nazioarteko tresnen aldetik aitortuta zutenekin, bai eta erabaki askearen printzipioaren arabera eskubideen deklarazioa prestatzeko proposamena ere. Hor hasi ziren negoziazio luzeak, lehenik eta behi adituen taldearekin eta, ondoren, 1994tik aurrera, fase gogorrean, Estatuekin. Testuak nekez egin zuen aurrera giza eskubideen arauen prestaketan parte hartzen duten eta zehatzagoak ere badiren Nazio Batuen hainbat instantzien bidez. Herrien arteko berdintasun printzipioa eztabaida amaiezinen frogaharria zen. Kontuan izan behar da herri indigenak gainontzeko herriak bezala existitzen zirela aitortzearen berritasuna, Herri Indigenen Eskubideei buruzko Deklaraziora daraman prozesu osoak behar izan duen denbora eta ahalegina ulertzeko.

1948an, Nazio Batuen erakundeak Giza Eskubideen Deklarazio Unibertsala hartu zuenean, suposizio bikoitz inplizituarekin egin zuen: Estatu eskumena izan behar zela zenbait bermeren estaldura eta, horretarako, horiek herritarren arteko berdintasunerako zenbait politika jarraitu behar zituztela. Ez zegoen populazio homogenea zuten Estaturik

eta, gehienez, kultura materialak eta immaterialak zituzten Estatu gisa sortu aurretiko populazioak zeuden; hau da, Estatuak bere gain hartzen zituzten eta ezartzen saiatzen ziren lurralde eta baliabide erabilpenarekin zerikusirik ez zutenak. Giza eskubideak guztiok gozatzeko, herritarren arteko berdintasuna arrazoitzen zen inposizioaren oinarri gisa. Aldi berea, inposatze horrek lurraldeaz eta baliabideetatik jabetzeko aukera ematen zion Estatu bakoitzari. Estatu berriak sortzeko, kolonien mugak errespetatzen zituen nazioarteko deskolonizazio politika problema errepikatu zuen, baita larritu ere. Kolonien ondoko garaian, Estatu berriek eta zaharrek ez zuten herri indigenentzat eta, ondorioz, indigenentzat hain kaltegarria zen herritarren berdintasun paradigma berrikusi. Badakigu indigena izenak duen esanahia.

Berrikuspen hori hasi zuten 80. hamarkadan Herri Indigenei buruzko Nazio Batuen Lantaldean. Nazio Batuen erakundeak ez zuen berez egin, baina bultzatu egin zuen. Indigenek talde horretan zuten presentziak eragin eta bultzatu zuen mutur kolonialaren jatorrizko paradigmaren berrikusketa. Nabarmenezkoa da datu hori; izan ere, zentzua eta garrantzia ematen dio Herri Indigenen Eskubideen Deklarazioari, eta aurrekaririk gabeko araua da hori. Ez da Giza Eskubideen Deklarazio Unibertsalaren beste garapen bat; izan ere, hori nagusitu zuen paradigmaren berrikuspen sakona daroma.

Bestela esanda, Herri Indigenen Eskubideei buruzko Deklarazioak Deklarazio Unibertsala salbatzen du, izan ez dena bihur dadin, unibertsala. Lehenengoa interesgarria da bigarrenarentzat eta, horrela, gizaki guztiarentzat. Herri Indigenen Eskubideei buruzko Deklarazioari esker, gizaki guztiok izan ditzakegu eskubide berak eta, horrela, birtualki bermatuta izan. Birtualki, hain zuzen ere, Deklarazioa istorio osoaren hasiera delako, praktikan jartzearen istorioa, eta ez amaiera, prestakuntzarena.

Indigenen Deklarazioaren lehen artikuluek hasiera berria adierazten dute. Irakurri eta ikusi. Eskubideei dagokienez, indigenak gainontzeko pertsonen berdinak dira, eta gauza bera aldarrikatzen dute herri indigenetan: erabaki politiko, ekonomiko, sozial eta kultural askearen eskubidea dute, indigenak ez diren herriak bezala. Helburua ez da indigenenak soilik diren eskubideak ezartzea, aurkakoa baizik: helburua gizadi osorako eskubide berdintasun hori ezartzea da. Horregatik Deklarazioaren eskubide erakustaldia; erakustaldi hori unitate gisa interpretatu behar da printzipio berekin, eta ez arautuko duten printzipiorik gabeko alboratze sinplearen emaitza bezala. Eskubide multzoari zentzua ematen dion funtsezko printzipioa pertsonen zein herrien askatasuna da, ondo ulertutako eta lehen mailako herri indigenen erabaki askea, hain zuzen.

Azken horren eraginkortasunari dagokionez, nabarmenezkoa da Deklarazioak muga ezartzen duela. Herri indigenen erabaki politiko askearen eskubideak ez du berezko Estatuaren ezarpenaren aukera barne hartzen. Oso argi uzten du 46. artikuluen lehen paragrafoak existitzen diren «Estatuen lurralde osotasuna edo unitate politikoa» bermatzen

dituenean. Horrek ez du esan nahi erabaki politiko askearen eskubidea desagertzen denik. Hori herri indigenari bere kontuak behar bezala, hau da, berdintasunean konpontzeko aukera emango dion autonomia eskubidearekin bermatzen da. Are gehiago. Erabaki politiko askearen eskubideak ere honako hau zehazten du: Estatuak ezin du herri indigenari eragiten dion erabakirik hartu edo jarduerarik hasi, bere «aurretiko baimen askea eta informatua» izan gabe. Arau hori etengabe aplikatzen da Deklarazioan.

Arau hori nabarmentzen da, herri indigenak erabaki ekonomiko, sozial eta kultural askearen eskubidea ere baduelako. Eskubide horren zentzu orokorra bere dimentsio guztietan Deklarazioaren sarreraren edo arrazoi azalpenaren bidez adierazten da. Horrek esaten du herri indigenek «beraiei eta euren lurrei, lurraldeei eta baliabideei eragiten dieten gertaerak kontrolatu behar dituztela», «euren erakundeak, kulturak eta ohiturak gorde eta indartu» ahal izan behar dituztela, eta «horien garapena bultzatu ahal izan behar dutela, euren nahien eta beharren arabera», euren «lehetasunen eta estrategien arabera», Deklarazioak dioenez.

Sarreran bertan nabarmentzen da guzti hori gainontzeko herrietan bezala egin behar dela, Estatu eratzeko eskubidea nazioartean aitortuta duten herrietan bezala, hain zuzen. Herri indigenen erabaki politiko askearen muga berak ezin du desberdintasunik eragin, beste herri batzuei dagokienez. Izan ere, eskubide hori nazioartean aitortuta eta autonomia gisa praktikan jarrita, herri indigenak dagokien Estatu sortuko dute, oraingoan guztion artean erabakitakoak eta diskriminaziorik gabeak diren baldintzetan. Ez da Estatu arrotza izango.

Nazio Batuetan Deklarazioa bideratu duen ituna indigenak eta ez indigenak diren herrien artean izan dela esan daiteke, batzuk Estatuak sor ditzaketela kontuan izan gabe. Guztiak itunari lotzen zaizkio, Nazio Batuen ikuskapenaren menpe. Hauteman 38. artikulua garrantzitsuen edukia. Horren arabera, Estatuak «Deklarazio honen helburuak lortzeko (...) neurri egokiak hartuko dituzte», eta «herri indigenei galdetuta eta haien laguntzarekin» egin beharko dute. Ez dago beste aukerarik, benetako ituna bada. Deklarazioaren helburuak onartzeko betekizuna izateaz gain, Estatuak hori bete behar dute herri indigenen erabaki askearekin, laguntzarekin eta euren «aurretiko baimen askearekin eta informatuarekin».

Bitartekoa izateaz gain, Nazio Batuen Erakundea Estatuak osatzen duten erakunde edo erakunde multzoa da eta, ondorioz, konpromisoaren alderdietako bat da eta Deklarazioaren bidez herri indigenekin sinatutako itunaren menpe dago. Nazio Batuen erakunde eta agentzia guztiek hartzen dute konpromisoa maila guztietan, baita Estatuak ere, nazioarteko erakundearen kide eratzaille gisa. Halaber, aipatzekoa da besteak bezain

garrantzitsua den 42. artikulua. Honako hau dio horrek: «Nazio Batuen Erakundeak, horren erakundeek (Gai Indigenetarako Foro Iraunkorra barne), erakunde espezializatuek (baita tokian bertan ere) eta Estatuak Deklarazioaren xedapenekiko errespetua eta horien aplikazio osoa bultzatuko dute, eta horren eraginkortasuna zainduko dute». Azalpenik behar al du halako adierazpen kategorikoak?

Pentsa liteke ez dela beharrezkoa Nazio Batuak zehazki konprometitzea araua bertatik badator, Biltzar Nagusitik hain zuzen ere. Baina, gaur egun, Nazio Batuak eratzen dituzten erakundeek ez diete arreta automatikoa jartzen giza eskubideen tresnei. Azken urteetan, Nazio Batuen Erakundea instantzia guztiak zein Estatuak kide eratzaille gisa ere giza eskubideen nazioarteko zuzenbidera lotzen ahalegindu da. Nazio Batuetako zenbait agentzia larrialdi humanitarioetaz arduratzen dira giza eskubideei arreta handiegirik jarri gabe, eta horien urratzeak eragiten ditu larrialdiak, hain zuzen ere. Eraginkortasunaren bila, beste batzuk euren ekintzak hitzartzen dituzte giza eskubideak gehiegi errespetatzen ez dituzten politiken gobernuekin, horrela, maila berean kokatzeko. Beraz, gauza ona da Deklarazioak Nazio Batuen agintearen inperatiboak zuzentzea.

Ituna serio bezala, Herri Indigenen Eskubideen Deklarazioak ikuskapen mekanismoak ezagutzen ditu, Nazio Batuetarako zein Estatueterako. Hein handi batean, giza eskubideen tresnaren balio eraginkorra Estatuaren ahamenak edota herritarren zein sektore sozial interesatuaren bultzadak erabakitzen du baina, bereziki, aipatutako balorea Nazio Batuen Erakundeak ezarritako kontrol mekanismoen menpe dago. Jarraian, komeni da horiek lantzea, Deklarazio zehatz eta berezi honen balorea hauteman ahal izateko.

2007ko irailaren 13aren ondoren, Deklarazio honen izaera ez loteslea zabaldu zen Estatuaren artean eta Nazio Batuetan; izan ere, ez da hitzarmena eta, ondorioz, ez da berretsi behar. Ikusi bezala, ez du zerikusirik bere baldintzekin. Erresistentzia izatea eta horiek handiak izatea beste kontu bat da, baina horretarako ezartzen dira nazioarteko ikuskapen mekanismoak.

Ikusi dugu 42. artikulua aipatutako mekanismoetako bat aipatzen duela: Gai Indigenetarako Foro Iraunkorra. Hamasei pertonek osatzen duten erakundea da; erdia erakunde indigenek proposatzen dute, eta beste erdia gobernuek, aditu independente gisa. Batzorde Ekonomiko eta Sozialaren erakunde subsidiarioa da, Nazio Batuen sistema osorako aholkularitza-, informazio eta sentsibilizazio zereginekin, Estatu guztiak barne, horren kide eratzaille gisa.

Batzordearen osoko bilkurak gobernua proposatutako kideak hautatzen ditu, eta Presidentetzak aukeratzen ditu erakunde indigenek proposatutakoak. Munduko

makroeskualdeen ordezkaritza orekatua izan behar da bi alderdietarako. Baina erakundea ez da inola ere adierazgarria. 2000 urtean sortu zuen Batzordearen ebazpenaren arabera, «kide guztiek pertsonalki jardungo dute gai indigenetarako aditu independente gisa». Horrek ere esan nahi du bere kabuz jardun dezaketela, euren ardura adituaren arabera. Erakunde kolegiatuari dagokionez, bere jarduera adostua izan behar da, eta gehiengoak ez du balio izango funtsezko hitzarmenetan.

Batzorde Ekonomiko eta Sozialetik jasotzen duen agintearen arabera, Gai Indigenetarako Foro Iraunkorra indigenen garapen ekonomikoaz eta sozialaz, kulturaz, ingurumenaz, hezkuntzaz, osasunaz eta giza eskubideetaz arduratu behar da, «Batzordearen atribuzioen esparruan». Aipatutako Batzordearen ardura ziren gai horiek guztiak, baina 2006an Giza Eskubideen Batzordea sortu zen, Ekonomiko eta Sozialari eskumena kenduta. Nazio Batuetako erakunde guztiak giza eskubideei lotuta daude, baina horien sustapena eta ikuskapena Giza Eskubideen Batzordeari dagokio orain. Nolanahi ere, Gai Indigenetarako Foro Iraunkorraren eskumena ez da txikitu, handitu baizik, Herri Indigenen Eskubideen Deklarazioaren 42. artikuluari jarraiki.

Gai indigenetarako betekizun zehatzak dituzten beste bi mekanismo daude Nazio Batuetan. Giza Eskubideen Batzordeak bere kontsulta erakunde egonkorra ezarri zuen 2007an: Herri Indigenen Eskubideei buruzko Adituen Mekanismoa, adituak betiere. Horren batzordeak bezala, Adituen Mekanismoa Genevan dago kokatuta; Foro Iraunkorra, aldiz, New Yorken dago.

Batzordeak hautatutako bost pertsonak osatzen dute Adituen Mekanismoa, eta lehentasuna emango zaio indigenen izendapenari. Aditu horiek «herri indigenen giza eskubideei» buruzko «ikerkuntzan oinarritutako» ezagutza espezializatua eman beharko diote Giza Eskubideen Batzordeari, Batzordeak eskatutako gaien inguruan. Adituen Mekanismoak proposamenak aurkeztu ditzake, Batzordeak aztertu eta onartu ditzan. Horrek esan nahi du giza eskubideetarako tresna berriak bultzatu ahal izango dituela, Herri Indigenen Eskubideei buruzko Deklarazioaren garapenean. Aditu independenteak direnez, Mekanismoko kideek ere indibidualki jardun dezakete, Forokoek egin bezala.

2007ko irailaren 13an, Nazio Batuen Biltzar Nagusiak Herri Indigenen Eskubideen Deklarazioa onartu zuenean, Foro Iraunkorra existitzen zen dagoeneko eta, ondorioz, 42. artikuluan aipatu ahal izan da. Aldiz, Adituen Mekanismoa ez zen existitzen oraindik eta ezin izan zuten aipatu. Helburu praktikoetarako, bigarrenak onartu du 42. artikulua ere oso zehazki dagokiola. Ezin da beste era batera ulertu. Giza Eskubideen Batzordeak Adituen Mekanismoari eskatzen badio «herri indigenen giza eskubideei» buruzko ikerkuntza tematikoaz arduratzeko, agindu horren bidez esan nahi dio Herri Indigenen Eskubideen Deklarazioaren ikerketaz eta garapenez arduratzeko. Batzordeari egindako balizko proposamen berak formulatu beharko dira, Deklarazioan oinarrituta eta hori

garatuz.

Deklarazioa onartu zutenean, jadanik existitzen zen gai indigenen eskumen zehatza zuen hirugarren erakunde bat Nazio Batuetan; izan ere, 2001ean sortu zen, baina ez da bertan aipatutakoa, Foroa eta Mekanismoa ez bezala, ez baita iraunkorra. Indigenen funtsezko giza eskubideen eta askatasunen egoerari buruzko kontalari berezia da. Pertsona bakarreko erakundea da, prozedura berezia da Nazio Batuen bidezko giza eskubideen sustapenaren eta ikuskapenaren esparruan. 2007an, Deklarazioa onartu ondoren, Giza Eskubideen Batzordeak indigenen eskubideei eta askatasunei buruzko kontalari bereziaren irudia gordetzea erabaki zuen, gainera, horren agintea berrituta.

Kontalari bereziak indigenen funtsezko giza eskubideak eta askatasunak gauzatzea oztopatzen duten arrazoiak aztertu behar ditu, eta horiek gainditzeko moduak proposatu behar ditu; aipatutako eskubideen hausteei buruzko informazioa bildu eta gobernuekin zein erakunde eta komunitate indigenekin partekatu; urratze horiek saihesteko eta konpontzeko proposamenak egin; jardunbide egokiei buruz informatu eta elkarrizketa konstruktibo iraunkorra ezarri alderdi guztiekin eta maila guztietan; eta indigenen arloan politikak hobetzeko prest dauden gobernuetarako laguntza tekniko zehatza bildu.

Kontalariak arreta jarri behar dio tresnen zein Nazio Batuen Erakundeko organoetatik eta hitzaldietatik ateratako gomendioen nazioarteko multzo osoari. Zehazki, «dagokionean», Herri Indigenen Eskubideen Deklarazioa bultzatu behar du. Etena Estaturen batek Deklarazioaren aipamen zehatz horri buruz duen zalantzarik dagokio; hori kontalariaren aginterako soilik egiten da baina, ikus bezala, sustatzeko konpromisoa Foro Iraunkorrean eta Adituen Mekanismoan ere berdin eragiten du. Mandatuaren estaldurarako, kontalari bereziaren lana alor gaineko bisita ofizialen bidez garatzen da, informazio trukearen eta alderdi guztien arteko (bereziki, erakunde indigenak eta gobernuak) elkarrizketaren garapenaren aukera zabala irekita.

Giza Eskubideen Batzordek kontalari berezia ere trebatzen du, Foro Iraunkorrarekin «lankidetzan estuan» lan egin dezan. Handik gutxira Adituen Mekanismoa ezartzen denean, gauza bera esango da. Azken finean, hiru mekanismoen arteko lankidetzaren aurreikuspena egiten da, lanaren bikoizketarik ez dela gertatzen zainduta. Harremanen mantentze-lana kontalari bereziari dagokio, bereziki. Helburu horrekin, hori Foro Iraunkorraren zein Adituen Mekanismoaren osoko bilkuren urteko bileretara joan behar da, New Yorken eta Genevan. Halaber, Foro Iraunkorra Mekanismoaren saioretan egon behar da ordezkaturik, eta lehenengoak bigarrena gonbidatuko du bere bileretan izatera. Dударik gabe, hiru mekanismoek ulertu dute elkarren artean bultzatuko dituen hiru alderdien arteko harremana izateak guztien interesari eta erantzukizunari erantzuten dioela.

Alderdi negatibotik ikusita, mekanismo horiek ez dira hitzarmen batzordeak; hau da, ez dute babesten dituzten Estatuena aldetik itunen eta konbentzioen betearazpena ikuskatzen duten erakunde independenteen moduko berezko boterarik. Berrespenarekin, horiek dagokien batzordearen aurrean kontuak ematera behartzen dute euren burua. Badakigu Herri Indigenen Eskubideen Deklarazioa ez dela konbentzioa eta, ondorioz, ez duela aurreikusten azterketa- eta kontrol boterea duen batzordea sortzea. Foroaren eta Mekanismoaren bileretara joanda eta kontalariaren lana erraztuta, txostenak aurkeztuta, informazio trukea eta elkarrizketa erraztuta eta abar, hiru horiekin lan egiten duten Estatuak boluntarioki egiten dute. Interesgarriena da mekanismo horiekin lan egiten duten estatuena kopurua nabarmena eta gero eta handiagoa dela da.

Ondorioz, Foroaren, Mekanismoaren eta kontalariaren erakargarritasun eta gogatzeko gaitasuna elementu nabarmena da; horrek esan nahi du erakunde horien eraketa pertsonalak garrantzi handia duela. Erakundeak eratzeko pertsonen hautaketan asmatzea garrantzitsua da beti, baina mekanismo hauen kasuan, benetan funtsezkoa da. Hautaketamodua funtsezkoa da. Aipatzekoa da aurreikusitako prozedurak desberdinak direla, oraingoz, emaitzak diren bezala. Konparatuta, kontingente problematikoena Foroan jatorri indigena duen erdia da. Horren hautaketarako, erakunde indigenek proposamenen aurkezpen prozesua garatzen dute, baina azken erabaki Batzorde Ekonomiko eta Sozialaren Presidentetzaren esku hutsetan gelditzen da, aurretiko kontsulta pribatuekin eta, ondorioz, garapen opakuarekin.

Nolanahi ere, ez dirudi horrek gehiegi eragiten dionik indigenen konfiantzari beraiek eraginkorrak izan ahal izateko behar dituzten mekanismoetan. Hori da, hain zuzen ere, gakoena gako. Aurreikusita dago foroaren zein Mekanismoaren urteko osoko bilkuretara ordezkari indigenak bertaratzea, eta hala gertatzen da. New Yorkeko Foroaren saioak Nazio Batuen bilera jendetsuenak dira Biltzar Nagusiaren ondoren, eta hori ordezkari indigenen bertaratzearen eta parte-hartzearen ondorioz gertatzen da, batez ere. Foroaren osoko bilkurek euren garapenean laguntzeko gai zerrendari buruzko hauteskunde indigena globalak edo erregionalak egiteko aukera ematen dute. Foroaren zein Mekanismoaren saio formala ez dira ulertzen indigenak bertan izan gabe. Biak daude irekita gizarte zibileko ordezkarien parte-hartzera, bai eta gai indigenetan aritzen diren gobernu kanpoko erakundeenarenera.

Beti larbatua izan ez den gaizki-ulertze uneak izan dira, baita alderdi indigenaren eta Foroaren arteko gatazka irekia ere, baina hori saioetan eta indigenentzako garrantzitsuak diren zenbait lanetan duten presentziaren bizitasunaren frogara da. Interes hori egongo ez balitz, Foroak, Mekanismoak eta kontulariak ez lukete behar bezala funtzionatuko. Prozedurari eta ez pertsoneri dagokienez, eta alderdi indigenaren ahultasun erlatibo

eta ez direna bihurtzearekiko erresistentzia (erakunde indigenen erakunde ordezkaria) direla-eta, Foroari sinesgarritasuna kentzeko zenbait saiakerek ez dute inongo oihartzunik izan. Kontulariak era lasaiagoan lortzen du konfiantza indigena. Mekanismoa lanean hasi berri da. Bere osaketa indigenak aurretiazko konfiantza-marjina handia irabazi du. Uneko kontalaria ere indigena da.

Deklarazioa konbentzioa ez denez eta, ondorioz, hitzarmen batzordeak ez direnez, Estatuaren lankidetzak eta indigenen konfiantzak mekanismo horiei hasiera batean falta zaien boterea ordezkatzan dute? Esan al daiteke Herri Indigenen Eskubideei buruzko Deklarazioak konbentzioaren antza handiagoa duela, deklarazio hutsarena baino? Bai, esan daiteke, baina nahasketa saihestea komeni da. Gauza ezberdinak dira. Eta horren botere eraginkorra ziurtatu gabeko faktoreen menpe dago; hala nola, Estatuaren lankidetzak, alderdi indigenaren konfiantza eta erakunde bakoitza, Foroa, Mekanismoa eta Kontularitza eratzen duten pertsonen nortasuna.

2007ko irailaren 13a baino lehen, Herri Indigenen Eskubideei buruzko Deklarazioaren aurretik, ez zegoen gaiari buruzko nazioarteko arau globalik, herri indigenen eskubiderik. Ez zegoen Giza Eskubideen Deklarazio Unibertsalaren garapen arauak hartzeko bideak Nazio Batuen Erakundearen barnean jarraitu zituenik. Nolanahi ere, herri indigenen eskubideetat arduratzen den nazioarteko tresna dago, tresna hori giza eskubideen arauak sortzeko erabilitako bideak ez diren beste batzuetatik sortu da eta, zenbait urtez, pertsonen, komunitateen eta herri indigenen giza eskubideen gabezia ordezkatu du.

1989ko Herrialde Independentetako Herri Indigenen eta Tribalen Nazioarteko Erakundearen Hitzarmena 169. Konbentzioa izenarekin ezagutzen dute, aipatutako erakundeak bultzatuta, hitzarmen zerrendaren serie zenbakia dela-eta. Izenak berak dioen bezala, hori lan gaietarako Nazio Batuen agentzia espezializatua da. Normalean, egun, Nazio Batuen Erakundea osatzen duen erakundeen konstelazio handiko organismoak dagokien gaira mugatzen dira baina 169. Konbentzioa ez da lan eskubideetara soilik mugatzen. Herrirentzako, komunitateentzako eta pertsona indigenen aspektu sentikorrenetaz arduratzen da.

Aspalditik, Nazio Batuen eraketaren aurretik iritsitako istorioa du; izan ere, Lanaren Nazioarteko Erakundea aurreko mendeko 20. hamarkadatik iritsi da, eta laster mugitu zen kolonietako populazio indigenen lan ahulgunea. Kezka horiek zituela, Lanaren Nazioarteko Erakundea Nazio Batuetan sartu zen, 1945ean sortu zutenean. Nazio Batuen garai horretan, 1957an, Lanaren Nazioarteko Erakundeak indigenei buruzko lehen hitzarmena onartu zuen: Herri Indigenei eta Tribuei buruzko Hitzarmena, 107. Hitzarmena. Horrek ez zituen herri indigenen eskubideak kontuan hartzen, komunitateen eta pertsonen

behin-behineko eskubide bermeak bakarrik, zegokion Estatuaren populazio nagusian asimilatzen ez zen bitartean.

107. Hitzarmenaren ezaugarri definitzailea ezaguna gertatuko da. Giza Eskubideen Deklarazio Unibertsalaren Estatu bakoitzeko berdintasun sinplearen paradigmatik erantzuten dio eta, ondorioz, eskubide indigenei (ez herri indigenen eskubideei buruzko araua) buruzko lehen nazioarteko arauak hartzen du barne baldintzarik gabe. Badakigu paradigma hori oso kaltegarria izan daiteke eskubide indigententzat. Aurreko mendeko laurogeigarren hamarkadan, Herri Indigenen Lan Taldearen lanak hasi zituztenean, aipatutako paradigma indigenei dagokien zalantzan jarrita, Lanaren Nazioarteko Erakundeak 107. Hitzarmenaren aldaketa ere proposatu zuten. Horrek 169. Hitzarmen berria prestatzera bultzatu zuen, eta hitzarmenaren aldaketak paradigma-aldaketa eragin zuen.

Izenburuaren aldaketak jadanik sinbolismo garrantzitsua gordetzen du: jadanik ez dira Populazio Indigenak, Herri Indigenak baizik. Egia da lehen artikulua, eskubideen subjektua definitzen duen artikulua, adierazten duela «Hitzarmeneko herri terminoaren erabilpena ez dela interpretatuko nazioarteko zuzenbidean termino horri egotzi dakizkiokeen eskubideei dagokienez inolako inplikaziorik izango balu bezala». Funtsean, horrek erabaki askearen eskubidea ukatzen du. Nolanahi ere, herrien aipamen soilarekin Nazio Batuen Erakundeak oso errotuta dagoen joera gainditu da: Estatuoko herri nagusiarekin nahastera zuzendutako populazio indigenak bakarrik daudela ulertzearena, hain zuzen ere.

Herrien aipamen soilak jadanik desberdintzen du erreproduzitzeko eta ez beste batean disolbatzeko eskubidea duen erakundea. Eta, noski, 169. Hitzarmenean aurreikusitako eskubideak herrien eskubideak dira, eta ez komunitateenak eta pertsonenak bakarrik. Hasteko, herri indigena definitzen da erabakitzeko eskubidea ukatzeko, baina baita bere eskubideak bermatzeko ere. Eta zehaztapena oso grafikoa da. 169. Hitzarmenaren arabera, herri indigenak bereizgarriren bat dutenak edota kolonialismoaren zein Estatuaren sorreraren aurreko herrietatik datozenak dira. Berehala gehitzen zaio funtsezko zerbait: gainera, euren nortasun indigenaren kontzientzia izan behar dute. Auto-identifikazioa indigena izatearen oinarritzko elementua da.

Azken horri esker, hasiera batean harrigarria gerta daitekeen zerbait bultzatu du: Herri Indigenen Deklarazioan izaera indigena ez aipatzea, hain zuzen ere. Populazio Indigenei buruzko Lan Taldeko ahots indigenek guztiz baztertu zuten indigena ez zen norbaitek indigena definitzearen ideia. Inork ez: ez Nazio Batuek, ez Estatuak, ez adituek, ez gobernuko erakundeek, ez elizek, inork ez. Ez gaude deskolonizazio garaian; izan ere, orduan, oraindik kolonialak ziren herrien identifikazioari zegokionez. Auto-identifikazioa erabaki askearen eskubidearen lehen adierazpen gisa ulertzen da; 169. Hitzarmenak ez du eskubide hori aitortzen, baina Herri Indigenen Eskubideen Deklarazioak aldarrikatu egiten du.

Herri indigenen eskubideak aitortzen dituzenez eta giza eskubideen zuzenbidean hutsune bat izan denez, 169. Hitzarmenak hutsunea bete du hainbat urtez, eta herri, komunitate eta pertsona indigenen giza eskubideen arau gisa funtzionatu du, hitzarmen gisa, hasiera batean berretsi duten Estatuetan soilik aplika badaiteke ere. Orain arte (2009ko iraila) hogeita dirak; kronologikoki, berrespen ordena jarraituz: Norvegia, Mexiko, Kolonbia, Bolivia, Costa Rica, Paraguai, Peru, Honduras, Danimarka, Guatemala, Herbehereak, Fiji, Ekuador, Argentina, Venezuela, Dominica, Brasil, Espainia, Nepal eta Txile. Ikusi bezala, nagusi dira euren mugen barnean indigenak dituzten Latinoamerikako Estatuak. 169. Hitzarmena ere beste Estatu batzuk berretsi dezakete, kanpo politika lankidetzaren esparruan bideratzeko.

Aipatzekoa da Latinoamerikaren nagusitasuna; izan ere, Estatu sinatzaileak lotzeaz gain, 169. Hitzarmena Amerikako herrien arteko zuzenbidea, Latinoamerikako nazioarteko eskualde zuzenbidea, bihurtzen ari da. Giza Eskubideen Gorte Interamerikarraren jurisprudentziaren arabera, berrespenaren bidez lotzeaz gain, 169. Hitzarmenean aztertutako herri indigenen eskubideek horiek herriei tradizionalki edo ohituraz dagozkielako dira lotesleak, Estatuak edota arau konstituzionalen berrespen beharrik gabe. Aitorpenak eskubideen existentziari erantzunio lioke, eta ez alderantziz, eskubideak ez dira existitzen aitortu direlako. Horrela, Giza Eskubideen Gorte Interamerikarrak 169. Hitzarmenean jasotako eskubideak aplikatzen ditu, berretsi ez duten Estatuak aurrean ere. Horrela, gutxienez Amerikan, eta giza eskubideen hitzarmenekin gertatu bezala, Hitzarmenak maila bikoitzean funtzionatu dezake; hau da, arau orokor gisa, bai eta berresten duten Estatuak arteko arau partikular gisa ere.

Bigarren kasuan, Lanaren Nazioarteko Erakundearen kontrol mekanismo zehatzak sartzen dira funtzionamenduan. Lanaren Nazioarteko Erakundeak Estatu sinatzaileek hitzarmenak betetzen dituztela ikuskatzeko berezko mekanismoak ditu. Sistematikoa hitzarmen guztien (169.a barne) Hitzarmenen eta Gomendioen Aplikaziorako Adituen Batzordea da. Hogeik era dezakete Batzordea. Egun, hamazazpi dira, eta ez dago gai indigenetan aditua den inor. Ez da aurreikusten ordezkari indigenak bertaratzea, interesatzen zaizkien gaiak bereizteko. Edozer kasutan, Lanaren Nazioarteko Erakundearen Adituen Batzordeari berretsi duten Estatuak betearazpenari buruzko gaien inguruan irizpena ematen laguntza ematen dion 169. Hitzarmenerako mendekotasun berezia dago. Eta Batzordeak gobernua behartu ditzake txostenei erantzutera.

Indigenen eskubideekiko errespeturik gabeko paradigma duen 107. Hitzarmena indarrean dago oraindik hori berretsi zuten eta 169.era aldatu ez diren Estatuak. Alfabetikoki, honako hauek dira: Angola, Bangladesh, Belgika (Kongoa oraindik kolonia zuenean), Kuba, Dominikar Errepublikak, Egipto, El Salvador, Ghana, Ginea-Bissau, Haiti, India, Irak,

Malawi, Pakistan, Panama, Portugal (Mozambike, Angola eta Afrikako eta Asiako beste lurralde batzuk zituenean), Siria eta Tunis. Lanaren Nazioarteko Erakundeak jadanik ez du 107. Hitzarmena koloniei aplikatu nahi izatearen arazoa, horri dagokion paradigma asimilazionistarekin, baina herri indigenekin gauza bera egin nahi izatearen arazoa du. Saihesteko, 107. Hitzarmen 169. Hitzarmena kontuan hartuta interpretatzen saiatzen da, eta hori behartua bezain laudagarria da. Edozer kasutan, beste bide horren bitartez, 169. Hitzarmenak balio handiagoa lor dezake Estatu sinatzaileen esparruaren haraindian. Ez da hogei Estaturen mugen barnean gelditzen.

Kontuan izan behar da Herri Indigenen Eskubideei buruzko Nazio Batuen Deklarazioaren eta Herralde Independentetako Herri Indigenei eta Tribuei buruzko Lanaren Nazioarteko Hitzarmenaren arteko harremana. Lehenengoa giza eskubideen arau orokor gisa, beste Estaturen arteko alde anitzeko hitzarmen gisa, eta biak herri indigenen eskubideei buruz hizketan, osagarriak izan daitezke eta izan behar dira. Kontua da nola; hau da, zer printzipioen arabera eman daiteke eta eman beha da osagarritasun hori.

Zalantzarik gabe, printzipioak Deklarazioak ezartzen ditu. Printzipioa autonomiaren bidez gauzatzen den erabaki askeko eskubidea da, eta Deklarazioak jasotako eskubide guztietan zabaltzen da. Hori guztia nazioarteko zuzenbidearen gutxieneko estandarra markatzen ari da, herri indigenei dagokienez. 169. Hitzarmenaren inguruan, nazioarteko ordenaren arabera, herri indigenei dagozkien eskubideak eta, zehazki, erabaki askearen eskubidea ukatzea automatikoki ezeztatuta gelditzen da. Helburu praktikoetarako, 169. Hitzarmena sinatu duten Hitzarmenek ezin dute lehen artikulua goratu, herri indigenen eskubideak ezagutzen ez dituztela aldarrikatzeko. Badira hori egiten saiatzen ari direnak, baina ez dute babestuko dituzten nazioarteko oinarri juridikorik. Hasiera batean zalantzak zituela badirudi ere, Lanaren Nazioarteko Erakundeak 169. Hitzarmenaren zati baten baliogabetzea ulertu beharko du edo, beste era batera esanda, Deklarazioaren balio loteslearen arabera interpretazio osoa egin beharko du.

Hitzarmenak berak ezartzen du jarraibide hori. 35. artikulua arabera, berak ere ezin izango ditu «herri interesatuen eskubide eta abantaila bermatuak kaltetu, beste hitzarmenei eta gomendioei, nazioarteko tresnei, itunei edo legeei, laudo, ohitura edota hitzarmen nazionaleri jarraiki», aurrekoak edo etorkizunekoak badira ere. Hemen sartzen da, nazioarteko tresna bezala, Herri Indigenen Eskubideei buruzko Nazio Batuen Deklarazioa. 169. Hitzarmena ezin izango da legitimoki goratu bertan jasotzen diren xedapenen edo eskubideen aurrean. Alderantziz, Hitzarmena Deklarazioaren arabera interpretatu behar da. Beste kasu batean, herri indigenen erabakitzeko funtsezko erabakia ukatzen duen Nazio Batuetako agentzia espezializatuaren araua egongo litzateke, aldi berean, Nazio Batuetako

instantzia nuklearren giza eskubideen arauak aitortuko eta garatuko lukeen bitartean.

169. Hitzarmenaren gakoa da; izan ere, erregistratzen dituen eskubide multzoaren bermea da: Estatu sinatzaileen betebeharra da dagozkien kontuetan herri indigenei kontsulta egitea, kontsultatua izateko herriak duen eskubidearen arabera. Eskubideak zentzu zorrotza du; beraz, ezin da Estatuaren irizpidearen eta hautamenaren arabera gelditu. Hitzarmenaren seigarren artikulua baldintzak ezartzen ditu. Kontsultak «fede onez» egin behar dira, «prozedura egokien bitartez eta, bereziki, herri indigenen erakunde ordezkarien bidez», «baldintzen arabera eta proposatutako neurriei buruzko adostasuna lortzeko helburuarekin». Azken horri dagokionez, Deklarazioak adierazpen erabakigarria egiten du: herri indigenei eragiten dien ekintza guztietarako, «aurretiazko baimen askea eta informatua izan behar da». Deklarazioak behin eta berriro errepikatzen du arau hori. Izan ere, eskubidea da, eta enpresa transnazionalak, gobernuz kanpoko erakundeak eta eragile politikoak, zibilak, erlijiosoak, ekonomikoak edo bestelakoak behartzen ditu, ez Estatuak soilik.

Guztira, Hitzarmenari buruzko kontsultak Deklarazioaren baldintza zorrotzagoen arabera egin beharko dira. Jadanik ezin da Hitzarmena aplikatu Deklarazioa kontuan izan gabe. Bata eta bestearen artean, bi tresna horiek herri indigenen eskubideen egungo nazioarteko zuzenbidea eratzen dute. Egun ezin da lehena bigarrena gabe ulertu.

Deklarazioa giza eskubideen nazioarteko araua da, eta Hitzarmena Estatuaren arteko alde anitzeko ituna da, baina 169. Hitzarmena ez da orain bigarren hori izatera mugatu behar. Aldi batez hutsunea bete du eta giza eskubideen araua izan da, eta horrelako gauzek izaera ematen dute. Hitzarmena berretsita duten Estatuez gain, mundu osoko hainbat erakunde indigenek tresna baliagarritzat eta erabilgarritzat ematen dute. Ezin da esan guztiek egiten dutenik; izan ere, badira hasieratik ukatu zutenak, erabaki askearen eskubidea ez aitortzeagatik.

Deklarazioak hutsunea bete izanak ez du esan nahi Hitzarmenak balio erantsia galtzen duenik. Lanaren Nazioarteko Erakundeak 169. Hitzarmenaren sustapen politika indartu du eta, Deklarazioaren eraginkortasun parekatuaren bideak irekitzeaz gain, horrek Estatuak konprometitu ditzake kontsulta bezalako ekintzetan. Kontsulta berme ona da Deklarazioan behar bezala erregistratutako eskubideetarako.

Zalantzarik gabe, Deklarazioa nagusitu egiten da. Herri indigenen giza eskubideen araua da eta, horiek aitortzeaz gain, kolonialismo garaian eta paradigma kolonialista gordetzen zuen giza eskubideen nazioarteko zuzenbideak iraun zuen sei hamarkadetan haien aurka egindako urratze guztiak konpondu nahi ditu.

Azkenean, orain, Herri Indigenen Eskubideei buruzko Nazio Batuen Deklarazioari esker, kolonialismoen historia (bereziki Europakoa) luzean egokitutako tokiaren arabera, gizateria

personen eta herrien artean diskriminatzen ez duen nazioarteko zuzenbidearen atarian dago. Kolonialismoa ez zen deskolonizazioarekin amaitu. Esparru horretan, Deklarazioa balio osoa hartzen du herri indigenentzat, baina baita gainontzeko gizaki guztientzat ere.

Ez ditut zehaztu Herri Indigenen Eskubideei buruzko Nazio Batuen Deklarazioaren eta Herrialde Independenteteetako Herri Indigenen eta Tribuen Lanaren Nazioarteko Erakundearen eskubideak, baina horretarako daude testuak. Giza eskubideei buruzkoak izateagatik edo interesa sortzeagatik, testu horiek arauen produkzioan ahalik eta ulergarrienak izaten saiatzen dira eta, gainera, hizkuntza ezagunenetan bakarrik. Sarrera irakurri duenak probetxu handiz irakurri ahal izango ditu Deklarazioa eta Hitzarmena. Ez dut zalantzarik. Sarrera bultzatzeko besterik ez da.

Agian, irakurlea nazioarteko arau hauetan sartzen den lehen aldia ez bada, baliteke nire sarrerak talka egitea aurretik eraturako azpiko funtsezko entitatearekin eta nazioarteko zuzenbideko tresna hauen berriazko balio araugilearekin. Hala bada, egin dezakedan onena testua irakurtzea da, edozer ideia baztertuta, baita nik sarreran eskainitakoak ere. Testuek nahikoa adierazten duten euren balioa eta garrantzia. Poliki irakurri eta hausnartu. Barneko berritasunak eta eduki garrantzitsuak hauteman ahal izango dira.

Herri Indigenen Eskubideei buruzko Deklarazioa bezalako arauak gizateriaren berdintasunaren aukera bezalako berritasuna ekartzen duenean, aditu aintzatespena dutenek jokaera arraroa izan ohi dute. Ez dute iragana berritasunaren arabera ikusten; aldiz, berritasuna jadanik dakitenaren arabera ikusten dute. Orduan erabakitzen dute, adibidez, deklarazio gisa aurkezten dela eta, horrela, ez duela itun baliorik; ondorioz, tresna ez loteslea da. Ez al dute irakurri? Irakurri dute, baina aurreiritzi zaharkituen betaurrekoekin.

Ez ditut irakurleak gehiago entretenituko, tresna hauetara itzultzeko edo jotzeko irrikan egongo baitira. Irakurketa atsegina eta probetxua ateratzea opa diet. Ez gaitzezen gelditu giza eskubideen logikak gizateriaren barnean errotutako diskriminaziorik gabeko etorkizuna lortu dezakeela ikustearen asetasunarekin. Hainbat milioi pertsonak diskriminazioa jasaten jarraitzen dute indigenak izateagatik, kolonialismo arkaikoaren edota, baimenik gabe, euren lurraldeetan sortutako Estatu modernoan aurretiko garaiekin nolabaiteko jarraitutasuna duten herri horietako kideak izateagatik.

HERRI INDIGENEN ESKUBIDEEI BURUZKO NAZIO BATUEN ADIERAZPENA

Batzar Nagusiak,

Gidari dituela Nazio Batuen Gutuneko asmoak eta printzipioak eta Estatuak Gutun horren arabera beren gain hartutako betebeharrak betetzeko fede ona;

Baietsiz herri indigenak beste herri guztiak bezalakoak direla eta, aldi berean, aitortuz herri guztiak dutela desberdin izateko, beren burua desberdintzat hartzeko eta halakotzat errespetatuak izateko eskubidea;

Baietsiz, halaber, herri guztiak osatzen dutela zibilizazio eta kulturen aniztasuna eta aberastasuna eta horiek gizateria guztiaren ondasuna direla;

Baietsiz, halaber, herri edo pertsona jakin batzuen nagusitasunean oinarritutako doktrinak, politikak eta jardunbideak, edo jatorrian, arrazan, erlijioan, etnien edo kulturaren oinarrituta herri edo pertsona jakin batzuen nagusitasuna aldarrikatzen dutenak, arrazistak direla, zientifikoki faltsuak, juridikoki baliogabeak, moralki gaitzesgarriak eta sozialki bidegabeak;

Berretsiz, euren eskubideak baliatuz, herri indigenek bereizkeria mota orotatik libre egon behar dutela;

Kezkaturik herri indigenek hainbat bidegabekeria pairatu dutelako historian zehar, besteak beste, euren lur, lurralde eta baliabideen kolonizazioaren eta besterentzearen ondorioz, eta eragotzi zaielako euren beharrezanaren eta interesen arabera garatzeko eskubidea gauzatzea;

Onarturik herri indigenen berezko eskubideak, haien politika, ekonomia eta gizarte egituretatik, haien kulturatik, tradizio espiritualetatik, historiatik eta bizitzaren ikusmoldetik datozkienak, errespetatzeko eta sustatzeko behar larria dagoela, bereziki euren lurrak, lurraldeak eta baliabideak izateko eskubidea;

Onarturik, gainera, estatuekin egindako itunetan, hitzarmenetan eta gainerako akordioetan herri indigenei baietsitako eskubideak errespetatzeko eta sustatzeko behar

larria dagoela;

Pozturik herri indigenak antolatzen ari direlako politika, ekonomia, gizarte eta kultura arloetan garatzeko eta bereizkeria eta zapalkuntza era guztiak ezabatzeko edonondik ere;

Sinisturik herri indigenek eurak eta euren lurrak, lurraldeak eta baliabideak ukitzen dituzten gertakariak kontrolatuz gero, euren erakunde, kultura eta tradizioak mantentzeko eta indartzeko eta euren asmo eta beharrezan arabera garatzeko modua izango dutela;

Onarturik, halaber, indigenen jakintzak, kulturak eta ohiturak errespetatzea garapen iraunkor eta zuzenaren mesederako eta ingumenaren antolamendu egokiaren onerako dela;

Azpitarraturik herri indigenen lurrak eta lurraldeak desmilitarizatzeak bakea, ekonomiaren eta gizartearen aurrerabidea eta garapena, elkar ulertzea eta munduko nazio eta herrien arteko adiskidetasun harremanak lortzen laguntzen duela;

Onarturik bereziki familia eta komunitate indigenek euren seme-alabak hazteko, hezteko eta haien ongizatea lortzeko erantzukizuna partekatzen jarraitzeko eskubidea dutela, haurren eskubideak aintzat hartuz;

Pentsaturik estatuen eta herri indigenen arteko itunetan, hitzarmenetan eta akordioetan baietsitako eskubideak, egoera batzuetan, nazioarteko kezka, interes, ardura eta izaerakoak izaten direla;

Pentsaturik, halaber, itunak, hitzarmenak eta gainerako akordioak, eta halakoen atzean dauden harremanak, herri indigenen eta estatuen arteko elkargoa indartzeko oinarri direla;

Aitorturik Nazio Batuen Gutunak; Ekonomia, Gizarte eta Kultura Eskubideen Nazioarteko Itunak, eta Eskubide Zibil eta Politikoen Nazioarteko Itunak herri guztiek askatasunez erabakitzeko eskubidea dutela baiesten dutela, beren izaera politikoa eta ekonomia, gizartea eta kultura garatzeko bidea askatasunez erabakitzeko;

Kontuan harturik Adierazpen honetan ageri den ezer ezin izango dela erabili inongo herri askatasunez erabakitzeko eskubidea ukatzeko, eskubide hori nazioarteko zuzenbidearen arabera baliatuz gero;

Sinisturik Adierazpen honetan herrien eskubideak aitortzeak Estatuaren eta herri indigenen arteko harreman harmoniatsuak eta lankidetzakoak bultzatuko dituela, justizian, demokrazian, giza eskubideen errespetuan, bereizkeriarik ez egitean eta on usteen oinarrituta;

Estatuak bultzatuz nazioarteko tresnen arabera herri indigenekin dituzten betebeharrak guztiak eraginkortasunez bete eta aplikatu dituzten, bereziki giza eskubideekin zerikusia dutenak, herri interesdunei galdetu eta haiekin elkarlanean;

Azpitarratuz Nazio Batuek garrantzizko zeregina dutela herri indigenen eskubideen sustapenean eta babesean;

Pentsaturik Adierazpen hau aurrerapauso garrantzitsua dela herri indigenen eskubideak eta askatasunak onartzeko, sustatzeko eta babesteko eta Nazio Batuen sistemak arlo honetan egin beharreko ekintzen garapenean;

Onartuz eta berretsiz indigenek nazioarteko zuzenbidean aitortutako giza eskubide guztiak bereizkeriarik gabe gozatzeko eskubidea dutela, eta herri indigenek talde eskubideak dituztela, ezinbestekoak baitira herri gisa irauteko, ongizatea lortzeko eta osoki garatzeko;

Herri Indigenen Eskubideei buruzko Nazio Batuen Adierazpen hau aldarrikatzen du, elkartasuna eta elkarren errespetua goiburuko harturik, denok izan beharreko jomuga legez.

1. artikulua

Indigenek Nazio Batuen Gutunak, Giza Eskubideen Aldarrikapen Unibertsalak eta giza eskubideei buruzko nazioarteko arauak aitortutako oinarriko giza eskubide eta askatasun guztiak bete-betean gozatzeko eskubidea dute, herri legez eta pertsona legez.

2. artikulua

Herri eta pertsona indigenak askeak eta gainerako herriak eta pertsonak bezalakoak dira eta, euren eskubideez baliatzeko orduan, inolako bereizkeriarik ez pairatzeko eskubidea dute, bereziki, haien jatorrian edo izaera indigenan oinarritutako bereizkeriarik.

3. artikulua

Herri indigenek askatasunez erabakitze eskubidea dute. Eskubide hori dela medio, askatasunez erabakitzen dute euren izaera politikoa eta askatasunez bilatzen dute euren ekonomia, gizarte eta kultura garatzeko bidea.

4. artikulua

Herri indigenek, askatasunez erabakitze eskubidea erabiliz, autonomiarako edo autogobernurako eskubidea dute beren herrietako gaiei dagokienean, baita funtzio autonomoak finantzatzeko baliabideei dagokienean ere.

5. artikulua

Herri indigenek beren erakunde politiko, juridiko, ekonomiko, sozial eta kulturalak

mantentzeko eta indartzeko eskubidea dute, Estatuko bizitza politiko, ekonomiko, sozial eta kulturean bete-betean parte hartzeko eskubideari eutsiz, hala nahi izanez gero.

6. artikulua

Pertsona indigena orok nazionalitatea edukitzeko eskubidea du.

7. artikulua

1. Pertsona indigenek bizitzeko, osotasun fisiko eta mentalerako, aske izateko eta segurtasunerako eskubidea dute.

2. Herri indigenek askatasunean, bakean eta segurtasunean bizitzeko talde eskubidea dute, herri desberdinak izanik, eta ez zaie genozidio edo bestelako indarkeriazko ekintzarik egingo, ezta taldeko haurrak beste talde batera derrigorrez eramango ere.

8. artikulua

1. Herri eta pertsona indigenek euren kulturaren derrigorrezko asimilaziorik edo suntsipenik ez pairatzeko eskubidea dute.

2. Estatuak bide eraginkorrak ezarriko dituzte honelako egintzak prebenitzeko eta ordaintzeko:

a) Herri berezi izaeraz, kultur balioez edo nortasun etnikoaz gabetzea helburu edo ondorio duen edozein egintza;

b) Lurrak, lurraldeak edo baliabideak besterentzea helburu edo ondorio duen edozein egintza;

c) Biztanleen derrigorrezko edozein lekualdaketa, haien eskubideren bat urratzea edo galaraztea baldin badu helburu edo ondorio;

d) Bortzez asimilatzeko edo txertatzeko edozein era;

e) Haien kontrako arraza eta etnia bereizkeria sustatzea edo bultzatzea helburu duen edozein eratako propaganda;

9. artikulua

Herri eta pertsona indigenek komunitate edo nazio indigena bateko kide izateko eskubidea dute, komunitate edo nazio horren tradizio eta ohituren arabera. Ezin da inolako bereizkeriarik gertatu eskubide horretaz baliatzearen ondorioz.

10. artikulua

Herri indigenak ez dira haien lur edo lurraldeetatik lekualdatuko indarrez. Ez da lekualdaketarik egingo herri indigena interesdunen aurretiko baimen libre eta jakitunik

gabe, ezta kalte-ordain zuzen eta bidezkoa jasotzeko eta, ahal bada, itzultzeko aukeraren gaineko akordiorik gabe.

11. artikulua

1. Herri indigenek beren kultur tradizio eta ohiturak aurrera eramateko eta suspertzeko eskubidea dute. Horren barruan, beraz, eskubidea dute beren iraganeko, oraingo eta etorkizuneko kultur agerpideak mantentzeko, babesteko eta garatzeko, hala nola, leku arkeologiko eta historikoak, tresnak, diseinuak, zeremoniak, teknologiak, ikusteko arteak, interpretatzekoak eta literaturak.

2. Estatuek, herri indigenekin adostuta, kalteak konpontzeko edo ordaintzeko bide eraginkorrak ezarriko dituzte, kendutakoa itzultzea barne, indigenek aurretiko baimen libre eta jakitun eman gabe edo haien legeak, tradizioak eta ohiturak urratuz kendu zaizkien ondasun kultural, intelektual, erlijioso eta espiritualei dagokienez.

12. artikulua

1. Herri indigenek beren tradizioak, ohiturak eta zeremonia erlijioso eta espiritualak azaltzeko, egiteko, garatzeko eta erakusteko eskubidea dute; beren erlijio eta kultur lekuak mantentzeko eta babesteko eta haietan modu pribatuan sartzeko; beren gurgaiak erabiltzeko eta zaintzeko, eta beren giza hondakinak aberriratuak izan daitezen.

2. Estatuek euren esku dauden gurgaiak eta giza hondakinak eskuratzeko eta/edo aberriratzeko erraztasunak emango dituzte, herri indigena interesdunekin adostutako bide zuzen, garden eta eraginkorren bidez.

13. artikulua

1. Herri indigenek euren historiak, hizkuntzak, ahozko tradizioak, filosofiak, idazteko sistemak eta literaturak suspertzeko, erabiltzeko, garatzeko eta hurrengo belaunaldiei erakusteko eskubidea dute, baita euren komunitate, toki eta pertsonen izenak emateko eta izen horiei eusteko ere.

2. Estatuek neurri eraginkorrak hartuko dituzte eskubide horren babesa bermatzeko eta herri indigenek ekintza politiko, juridiko eta administratiboetan ulertuko dutela eta ulertuko zaiela ziurtatzeko, hala behar izanez gero, horretarako interpretazio zerbitzuak edo bestelako bitarteko egokiak jarri.

14. artikulua

1. Herri indigenek euren hezkuntza sistema eta erakundeak ezartzeko eta kudeatzeko eskubidea dute, irakaskuntza euren hizkuntzetan eman dadin, irakasteko eta ikasteko euren kultur metodoak erabiliz.

2. Pertsona indigenek, haur indigenek bereziki, Estatuko hezkuntza maila eta mota guztiak

bereizkeriarik gabe jasotzeko eskubidea dute.

3. Estatuak behar diren neurriak hartuko dituzte, herri indigenekin batera, pertsona indigenek, haurrek bereziki, baita euren komunitateetatik kanpo bizi direnek ere, hezkuntza euren kulturaren eta hizkuntzan jasotzeko, ahal dela.

15. artikulua

1. Herri indigenek euren kulturen, tradizioen, historien eta igurikapenen duintasunerako eta aniztasunerako eskubidea dute eta horiek denak behar den moduan agertu beharko dira hezkuntzan eta informazio publikoan.

2. Estatuak neurri eraginkorrak hartuko dituzte, herri indigena interesdunei galdetuta eta haiekin lankidetzan, aurreiritzien kontra borrokatzeko, bereizkeria ezabatzeko, eta herri indigenen eta gizarteko gainerako sektoreen arteko tolerantzia, elkar ulertzea eta harreman onak sustatzeko.

16. artikulua

1. Herri indigenek euren informatzeko bideak euren hizkuntzan sortzeko eskubidea dute, baita indigenak ez diren informazio bide guztiak bereizkeriarik gabe eskura izateko eskubidea ere.

2. Estatuak neurri eraginkorrak hartuko dituzte Estatuak informazio bideak indigenen kultur aniztasuna modu egokian islatu dezaten. Estatuak, adierazpen askatasuna ziurtatzeko duten betebeharrak eragotzi gabe, indigenen kultur aniztasuna modu egokian islatzera bultzatuko dituzte komunikabide pribatuak.

17. artikulua

1. Pertsona eta herri indigenek nazioarteko eta estatuko lan zuzenbidean ezarritako eskubide guztiak bete-betean gozatzeko eskubidea dute.

2. Estatuak, herri indigenei galdetuta eta haiekin lankidetzan, berariazko neurriak hartuko dituzte haur indigenak esplotazio ekonomikotik babesteko, baita haurrentzat arriskutsu izan daitezkeen, haien hezkuntza eragotz dezaketen, haien osasunerako edo garapen fisiko, mental, espiritual, moral zein sozialerako kaltegarri izan daitezkeen lanetatik babesteko, kontuan izanik haurrak ahulagoak direla eta hezkuntza guztiz garrantzitsua dela eskubideez bete-betean baliatzeko.

3. Pertsona indigenek bereizkeriazko lan egoerak ez pairatzeko eskubidea dute, bestek beste, enpleguari eta soldadari dagokienez.

18. artikulua

Herri indigenek euren eskubideekin zerikusia duten erabakietan parte hartzeko eskubidea

dute, haiek euren prozeduren bidez hautatutako ordezkarien bitartez, baita erabakiak hartzeko euren erakundeak mantentzeko eta garatzeko eskubidea ere.

19. artikulua

Estatuek kontsultak egingo dizkiete herri indigenei eta haiekin elkarlanean arituko dira asmo onez, ordezkaritzazko erakundeen bitartez, indigenek aurretiko baimen libre eta jakitun eman dezaten haiengan eragina duten lege edo administrazio neurriak hartu eta aplikatu baino lehen.

20. artikulua

1. Herri indigenek euren sistema edo erakunde politikoak, ekonomikoak eta sozialak mantentzeko eta garatzeko eskubidea dute; euren bizitzeko baliabideak ziurtatuak edukitzeko, eta euren ohiko jarduera tradizioaletan eta bestelakoetan askatasunez jardutekoa.

2. Euren bizitzeko eta garatzeko baliabideez gabetuak izan diren herri indigenek kalte horren ordain zuzena hartzeko eskubidea dute.

21. artikulua

1. Herri indigenek haien baldintza ekonomiko eta sozialak hobetzeko eskubidea dute, inolako bereizkeriarik gabe, besteak beste, hezkuntzan, enpleguan, profesionalen prestakuntzan eta hobekuntzan, etxebizitzan, saneamenduan, osasunean eta gizarte segurantz.

2. Estatuek neurri eraginkorrak hartuko dituzte eta, beharrezkoa izanez gero, neurri bereziak, haien baldintza ekonomiko eta sozialen etengabeko hobekuntza ziurtatzeko. Aparteko arreta emango zaie zahar, emakume, gazte, haur eta ezgaitasunak dituzten pertsona indigenei.

22. artikulua

1. Aparteko arreta emango zaie zahar, emakume, gazte, haur eta ezgaitasunak dituzten pertsona indigenen eskubide eta beharrian bereziei, Adierazpen hau aplikatzerakoan.

2. Estatuek behar diren neurriak hartuko dituzte, herri indigenekin batera, emakume eta haur indigenek indarkeria eta bereizkeria mota guztien kontrako babes eta berme guztiak dituztela ziurtatzeko.

23. artikulua

Herri indigenek garatzeko eskubideaz baliatzeko lehentasunak eta estrategiak erabakitzeko eskubidea dute. Bereziki, herri indigenek haiekin zerikusia duten osasun, etxebizitza eta gainerako programa ekonomiko eta sozialetan aktiboki parte hartzeko eskubidea dute

eta, ahal delarik, programa horiek euren erakundeen bitartez kudeatzekoa ere bai.

24. artikulua

1. Herri indigenek euren ohiko sendabideak erabiltzeko eta osasun ohiturak mantentzeko eskubidea dute, osasunaren ikuspuntutik garrantzi handikoak diren landare, animalia eta mineralak mantentzekoa barne. Pertsona indigenek gizarte eta osasun zerbitzu guztiak bereizkeriarik gabe erabiltzeko eskubidea dute.

2. Pertsona indigenek ahalik eta osasun fisiko eta mentalik onena izateko eskubidea dute, bereizkeriarik gabe. Estatuak behar diren neurriak hartuko dituzte eskubide hori arian-arian guztiz gauzatu dadin.

25. artikulua

Herri indigenek tradizioz haien jabetzakoak edo bizileku izan diren eta beste era batera erabili dituzten lur, lurralde, ur, kostaldeko itsaso eta bestelako baliabideekin duten lotura espirituala mantentzeko eta indartzeko eskubidea dute, baita hori dela eta hurrengo belaunaldiekiko dituzten erantzukizunak beren gain hartzekoa ere.

26. artikulua

1. Herri indigenek tradizioz haien jabetzakoak edo bizileku izan diren edo beste era batera erabili edo eskuratu dituzten lurrak, lurraldeak eta bestelako baliabideak izateko eskubidea dute.

2. Herri indigenek tradiziozko jabetzaz, okupazio edo erabilera modu tradizionalen batez eta beste era batera eskuratuta dauzkaten lurrak, lurraldeak eta baliabideak edukitzeko, erabiltzeko, garatzeko eta kontrolatzeko eskubidea dute.

3. Estatuak lur, lurralde eta baliabide horiek aitormen eta babes juridikoak ziurtatuko dituzte. Aitormen horrek herri indigenek dituzten ohiturak, tradizioak eta lurra edukitzeko sistemak errespetatuko dituzte.

27. artikulua

Estatuak, herri indigena interesdunekin batera, prozesu zuzen, independente, inpartzial, ireki eta gardena ezarri eta aplikatuko dute, herri indigenek lurra edukitzeko dituzten legeak, tradizioak, ohiturak eta sistemak onartzeko eta, hartara, herri indigenek euren lur, lurralde eta baliabideen arloan dituzten eskubideak aitortzeko eta esleitzeko, tradizioz eduki, okupatu edo beste era batera erabili dituztenak barne direla. Herri indigenek prozesu horretan parte hartzeko eskubidea izango dute.

28. artikulua

1. Herri indigenek konponbiderako edo ordaina jasotzeko eskubidea dute, horren barne

direla kendutakoa itzultzea edo, hori ezina denean, kalte-ordain zuzen, inpartzial eta bidezkoa jasotzea, tradizioz haiek eduki, okupatu edo beste era batera erabili dituzten eta haien aurretiko baimen libre eta jakitunik gabe konfiskatu, hartu, okupatu, erabili edo kaltetu dizkieten lur, lurralde eta baliabideengatik.

2. Herri interesdunek besterik adostu ezean, kalte-ordaina kalitate, hedadura eta izaera juridiko bereko lur, lurralde eta baliabideetan emango da edo, bestela, dirutan edo bestelako ordain egoki baten bidez.

29. artikulua

1. Herri indigenek ingurumenaren eta haien lur, lurralde eta baliabideen produkzio ahalmenaren kontserbazio eta babeserako eskubidea dute. Estatuak herri indigenei laguntzeko programak ezarri eta bete beharko dituzte, kontserbazio eta babes hori ziurtatzeko, inolako bereizkeriarik gabe.

2. Estatuak neurri eraginkorrak hartuko dituzte herri indigenen lur edo lurraldeetan material arriskutsurik bildu edo deusezta ez dadin, haien aurretiko baimen libre eta jakitunik gabe.

3. Estatuak, era berean, neurri eraginkorrak hartuko dituzte halako materialek kaltetutako herri indigenen osasuna kontrolatzeko, zaintzeko eta onera ekartzeko programak behar bezala aplikatu daitezkeen, eta programa horiek herri indigenek sortu eta beteko dituzte.

30. artikulua

1. Ez da jarduera militarrik egingo herri indigenen lur edo lurraldeetan, herritarren interes orokarrerako arrazoi egokirik ez bada edo herri indigena interesdunek askatasunez onartu edo eskatu ez badute.

2. Estatuak kontsulta eraginkorrak egingo dizkiete herri indigena interesdunei, prozedura egokiak erabiliz eta, batez ere, ordezkarietazko erakundeen bitartez, haien lur edo lurraldeak jarduera militarretarako erabili aurretik.

31. artikulua

1. Herri indigenek euren kultur ondarea, jakintza tradizionala, ohiko kultur adierazpideak eta euren zientziak, teknologiak eta kulturak agertzeko moduak mantentzeko, kontrolatzeko, babesteko eta garatzeko eskubidea dute, hauek denak barne: giza baliabideak eta genetikoak, haziak, sendabideak, animalien eta landareen propietateen ezagutza, ahozko tradizioak, literaturak, diseinuak, kirol eta jolasak, eta ikusizko eta interpretazioko arteak. Era berean, kultur ondare, ezagutza tradizional eta kultur adierazpen tradizional horien jabetza intelektuala mantentzeko, kontrolatzeko, babesteko eta garatzeko eskubidea dute.

2. Herri indigenekin batera, estatuek neurri eraginkorrak hartuko dituzte eskubide horiek aitortu eta bete daitezzen.

32. artikulua

1. Herri indigenek euren lur, lurralde eta bestelako baliabideak garatzeko edo erabiltzeko lehentasunak eta estrategiak erabakitzeko eta zehazteko eskubidea dute.

2. Estatuek kontsultak egingo dizkiete herri indigenei eta haiekin elkarlanean arituko dira asmo onez, ordezkartzeko erakundeen bitartez, indigenek aurretiko baimen libre eta jakituna eman dezaten haien lur, lurralde eta bestelako baliabideetan eragina duen edozein proiektu onartu baino lehen, batez ere baliabide mineral, hidriko eta abarren garapenari edo esplotazioari dagokienez.

3. Estatuek bide eraginkorrak ezarriko dituzte halako jarduerak ordain zuzen eta bidezkoa izan dezaten, eta neurri egokiak hartuko dituzte halakoek ingurumenean, ekonomian, gizartean, kulturean edo arlo espiritualean dituzten ondorio kaltegarriak arintzeko.

33. artikulua

1. Herri indigenek euren identitatea eta kidegoa erabakitzeko eskubidea dute, euren ohitura eta tradizioekin bat. Horrek ez du deuseztatzen pertsona indigenek bizi diren estatuetako herritartasuna lortzeko duten eskubidea.

2. Herri indigenek euren prozeduren arabera euren egiturak erabakitzeko eta euren erakundeetako kideak hautatzeko eskubidea dute.

34. artikulua

Herri indigenek euren erakunde egiturak eta ohiturak, espiritualtasuna, tradizioak, prozedurak, jardunbideak eta, halakorik egonez gero, ohitura edo sistema juridikoak sustatzeko, garatzeko eta mantentzeko eskubidea dute, giza eskubideei buruzko nazioarteko araei jarraituz.

35. artikulua

Herri indigenek norbanakoek komunitateekin nolako erantzukizunak dituzten erabakitzeko eskubidea dute.

36. artikulua

1. Herri indigenek, nazioarteko mugek banatuta daudenen bereziki, mugaz beste aldeko kideekin, eta beste herri batzuekin, harremanak eta lankidetzak mantentzeko eta garatzeko eskubidea dute, espiritu, kultura, politika, ekonomia eta gizarte arloetako jarduerak barne.

2. Estatuek, herri indigenei galdetuta eta haiekin lankidetzan, neurri eraginkorrak hartuko dituzte eskubide hori gauzatu dadin errazteko eta aplikatu dadin bermatzeko.

37. artikulua

1. Herri indigenek eskubidea dute estatuekin edo haien ondorengoekin adostutako itunak, hitzarmenak eta gainerako akordioak onartu, bete eta aplika daitezen eta estatuek itun, hitzarmen eta bestelako akordio horiek onar eta errespetatu dituzten.

2. Adierazpen honetan jasotako ezertan ezingo da ulertu itunetan, hitzarmenetan eta akordioetan ageri diren herri indigeneen eskubideak murriztu edo deuseztatu direnik.

38. artikulua

Estatuek, herri indigenei galdetuta eta haiekin lankidetzan, neurri egokiak hartuko dituzte, baita lege arloko neurriak ere, Adierazpen honen helburuak lortzeko.

39. artikulua

Herri indigenek estatuen finantza laguntza eta laguntza teknikoa, eta nazioarteko lankidetzaren bitartezkoa, jasotzeko eskubidea dute, Adierazpen honetan aipatutako eskubideak gozatzeko.

40. artikulua

Herri indigenek estatuekin edo beste alde batzuekin dituzten eztabaidak ebazteko prozedura zuzenak erabil daitezen eskubidea dute, baita eztabaida horien gainean ebatzia arin har dadin eta norbanako eta talde eskubideen urraketa guztiak ordain dakizkien ere. Erabaki horietan kontuan hartuko dira herri indigena interesdunen ohiturak, tradizioak, arauak eta sistema juridikoak eta giza eskubideei buruzko nazioarteko arauak.

41. artikulua

Nazio Batuetako eta gobernu arteko beste erakunde batzuetako organo eta organismo espezializatuek Adierazpen honetako xedapenak guztiz bete daitezen lagunduko dute, besteak beste, finantza lankidetzan eta laguntza teknikoa bultzatuz. Herri indigenek dagozkien gaitan parte har dezaten ziurtatzeko bideak ezarriko dira.

42. artikulua

Nazio Batuek, beraren organoek, Gai Indigenetarako Foro Iraunkorra barne, eta organismo espezializatuek, toki mailakoek batez ere, baita estatuek ere, Adierazpen honetako xedapenak errespetatu eta guztiz aplikatu daitezen sustatuko dute eta Adierazpen hau eraginkorra izan dadin arduratuko dira.

43. artikulua

Adierazpen honetan aitortutako eskubideak munduko herri indigeneen biziraupenerako,

duintasunerako eta ongizaterako gutxieneko arauak dira.

44. artikulua

Adierazpen honetan aitortutako eskubide eta askatasun guztiak berdin bermatzen zaizkie gizonei eta emakumei.

45. artikulua

Adierazpen honetan jasotako ezertan ezingo da ulertu herri indigenek orain dituzten edo etorkizunean lor ditzaketen eskubideak murriztu edo deuseztatzen direnik.

46. artikulua

1. Aldarrikapen honetan jasotako ezertan ezingo da ulertu inongo estatu, herri, talde edo norbanakori Nazio Batuen Gutunaren aurkako ekintzetan parte hartzeko edo jardunak burutzeko eskubidea ematen zaionik, ezta estatu subirano eta burujabeen batasun politikoa edo lurralde osotasuna apurtze edo gutxitzearen aldeko ekintzak baimentzen edo adoretzen denik.

2. Adierazpen honetan aipatutako eskubideez baliatzeko orduan, denon oinarrizko giza eskubideak eta askatasunak errespetatuko dira. Adierazpen honetan ezarritako eskubideen gozamenak legeak, giza eskubideei buruzko nazioarteko betebeharren arabera, ezarritako mugak baino ez ditu izango Muga horiek ez dira bereizkeriazkoak izango eta besteen eskubide eta askatasunei zor zaizkien aitortpena eta errespetua bermatzeko eta gizarte demokratiko baten bidezko premia larriagoei erantzuteko behar direnak baino ez dira izango.

3. Adierazpen honetako xedapenak justiziaren, demokraziaren, giza eskubideen errespetuaren, berdintasunaren, diskriminaziorik ezaren, administrazio publiko egokiaren eta fede onaren printzipioen arabera interpretatuko dira.

C169. HERRI INDIGENA ETA TRIBALEI BURUZKO HITZARMENA HERRIALDE INDEPENDIENTEETAN

Lanaren Nazioarteko erakundearen konferentzia orokorra:

Genevan deitu zuen Laneko Nazioarteko bulegoaren Administrazio kontseiluak, eta 1989ko ekainaren 7an hiri horretan bildurik, bere hirurogeita seigarren bileran;

Herri indigenen eta tribalei buruzko hitzarmenean eta Gomendioan jasotako nazioarteko arauak ikusita, 1957;

Giza Eskubideen Adierazpen Unibertsala, Eskubide ekonomiko, sozial eta kulturalen Nazioarteko Hitzarmena, Eskubide Zibil eta Politikoaren Nazioarteko Hitzarmena, eta diskriminazioari aurre egiteko nazioarteko tresnak kontuan hartuta;

Kontuan hartuz 1957tik nazioarteko eskubideen garapena eta herri indigena eta tribalen egoerak munduko edozein eskualdetan izandako aldaketek gomendagarri egiten dute gai honetan nazioartean arau berriak onartzea, aurreko arauak onartzeko joera saihesteko;

Onartuz herri horiek euren erakundeen eta bizitzeko moduaren eta garapen ekonomikoaren kontrola izateko eta euren nortasuna, hizkuntza eta erlijioa mantendu eta indartzeko asmoa dutela, bizi diren Estaturen barruan;

Ikusirik munduko leku askotan herri horiek ezin dutela oinarritzko giza eskubideez gozatu bizi diren Estatuetakoko gainerako herritarren maila berean, eta euren lege, balore, ohitura eta perspektibek erosioa jasan izan dutela askotan;

Gogoan hartuz herri indigena eta tribalek aniztasun kulturalerako, armonia sozialerako eta gizateriaren ekologiarako eta nazioarteko kooperaziorako eta ulermenerako egin duten ekarpena;

Ikusirik jarraian aipatzen diren xedapenak honako erakundeekin elkarlanean ezarri direla: Nazio Batuak, Nekazaritza eta Elikadurarako Nazio Batuen Erakundea, Hezkuntzarako, Zientziarako eta Kulturarako Nazio Batuen Erakundea eta Osasunaren Mundu Erakundea. Baita Institutu Indigenista Interamerikarra, maila egokietan eta dagokien esferetan, eta elkarlan horrekin jarraitzeko asmoa dago, xedapen horien aplikazioa sustatu eta ziurtatzeko;

Herri indigenen eskubideak defentsan nazioarteko tresnak.

Herri Indigenei eta tribalei buruzko hitzarmenean, 1957 (107. zenbakia), berrikuste partzialei buruzko proposamen ezberdinak onartzea onartu ondoren, bileraren eguneko gai-zerrendaren laugarren puntua da, eta

Erabaki ondoren proposamen horiek 1957ko Herri Indigenei eta tribalei buruzko nazioarteko hitzarmenari forma emango diotela,

Mila bederatzehun eta laurogeita bederatziko ekainaren hogeita zazpian, jarraian doan hitzarmena adostu zen, 1989ko Herri Indigenei eta Tribalei buruzko hitzarmena deitu daitekeena.

I. Atala Politika Orokorra

1. artikulua

1. Hitzarmen honen aplikazioa:

a) Herrialde independenteetako herri tribalak, kolektibitate nazionaletik bereizten dituen baldintza sozial, kultural eta ekonomikoak dituztenak, eta erabat edo zati batean euren ohitura eta tradizio propioak dituztenak edo legedi berezia dutenak;

b) Herrialde independenteetako herriei, herrialdean bizi ziren herrietatik jaisteagatik indigenatzat jotzen direnak edo konkista edo kolonizazio garaian edo gaur egungo estatuaren mugak ezarri zirenean herrialdearen eskualde geografikoa batean bizi zirenak, eta, bere egoera juridikoa edozein dela ere, euren erakunde sozialak, ekonomikoak, kulturalak eta politikoak mantentzen dituztenak, edo horietako batzuk.

2. Bere nortasun indigena edo tribalaren kontzientzia oinarritzko irizpidetzat hartu beharko da hitzarmen honen xedapenak zein talderi aplikatzen zaizkion zehazteko.

3. Hitzarmen honetan egiten den herria hitzaren erabilera ez da ulertu behar nazioarteko eskubideetan hitz horri dagozkion eskubideei eragiten dien neurrian.

2. artikulua

1. Gubernuek erantzukizuna hartu beharko dute, interesa duten herrien parte hartzearekin, ekintza koordinatu eta sistematiko bat garatzeko, herri horien eskubideak babestu eta euren integritatearekiko errespetua bermatzeko.

2. Ekintza horrek zenbait neurri izan beharko ditu:

a) herri horietako kideei ziurtatu behar zaie legedi nazionalak gainerako herritarrei eskaintzen dizkien eskubide eta aukera berberetzeko aukera.

b) Herri horien eskubide sozial, ekonomiko eta kulturalen eskubideen erabateko eraginkortasun sustatu behar da, euren nortasun sozial eta kulturala errespetatuz, euren ohiturak eta tradizioak eta euren erakundeak;

c) Interesa duten herrietako kideei lagun diezaietela ezabatzen kide indigenen eta komunitate nazionalako gainerako kideen artean egon daitezkeen ezberdintasun sozioekonomikoak, euren aspirazio eta bizimoduarekin bat datorren moduan.

3. artikulua

1. Herri indigena eta tribalek giza eskubideak eta oinarrizko askatasunak izan beharko dituzte, oztoporik eta bazterketarik gabe. Hitzarmen honen xedapenak herri horietako gizon eta emakumeen artean bazterketarik egin gabe aplikatuko dira.

2. Ezingo da erabili giza eskubideak eta askatasuna, hitzarmen honetan jasotako eskubideak barne, urratzen duen indar edo hertsadurarik.

4. artikulua

1. Interesa duten herrietako pertsonak, erakundeak, ondasunak, lana, kultura eta ingurumena babesteko neurri bereziak hartu beharko dira.

2. Neurri berezi horiek ezingo dute interesa duten herriek libreki adierazitako nahien aurkakoak izan.

3. Herritarren eskubide orokorren neurririk gabeko gozamina ezingo da murriztu neurri berezi horien ondorioz.

5. artikulua

Hitzarmen honen xedapenak aplikatzean:

a) Herri horien baloreak eta praktika sozialak, kulturalak, erlijiosoak eta espiritualak onartu eta babestu beharko dira, eta kolektibo gisa zein indibidualki planteatzen diren arazoak kontuan hartu beharko dira;

b) herri horien balore, praktika eta erakundeen integritatea errespetatu beharko da;

c) Interesa duten herrien parte hartze eta kooperazioarekin herri hauek bizi eta lan baldintza berriei aurre egiteko aurkitzen dituzten zailtasunak errazteko neurriak hartu beharko dira.

6. artikulua

1. Hitzarmen honen xedapenak aplikatzean, Gobernuak:

a) Interesa duten herriei, prozedura egokien bidez eta bere erakunde ordezkarien bidez,

zuzenean eragingo dioten neurri legislatibo eta administratiboak aurreikustean kontsulta egin behar die;

b) bitartekoak jartzea interesa duten herriek, gutxienez herritarren beste sektoreen neurri berean, eta erabakiak hartzeko maila guztietan, bai erakundeak hautatzeko garaian bai erakunde administratiboetan, zein eragiten dien beste edozein ardura politiko eta programetan;

c) herri horien erakunde eta ekimenak guztiz gara daitezten bitartekoak jarri, eta egokia den kasuetan helburu horiek lortzeko beharrezkoak diren bitartekoak jarri.

2. Hitzarmen hau aplikatzearen ondorioz egiten diren galdeketak fede onez eta egoerara egokitzen diren modu egokiak erabiliz egin beharko dira, akordio bat lortzeko edo proposatutako neurriei buruzko oniritzia lortzeko.

7. artikulua

1. Interesa duten herriek eskubidea izango dute, garapen prozesuei dagokienez, euren lehentasunak erabakitzeko; euren bizitzei, sinesmenei, erakundeei eta ongizate ispiritualari eta okupatzen dituzten edo erabiltzen dituzten lurri dagokionez, eta, ahal duten neurrian, euren garapen ekonomiko, sozial eta kulturala kontrolatzeko. Gainera, herri horiek zuzenean eragingo dioten garapen nazionalerako zein eskualderako garapen plan eta programen formulazio, aplikazio eta ebaluazioan parte hartu beharko dute.

2. Interesa duten herrien bizitza- eta lan-baldintzak eta osasun- eta hezkuntza-maila hobetzea, bere parte hartze eta kooperazioarekin, bizi diren eskualdeen garapen ekonomiko globalerako planetan lehentasunezkoa izan beharko du. Eskualde hauetarako garapen-proiektu bereziak hobekuntza hori sustatzeko moduan egin beharko dira.

3. Gobernuak bermatu beharko dute, ahal den guztietan, azterketak egingo direla, interesa duten herriekin elkarlanean. Eragin soziala, espirituala eta kulturala aztertzeke eta aurreikusitako garapen jarduerak herri horien ingurumenean izan dezaketen eragina aztertzeke. Azterketa horien emaitzak oinarrizko irizpide izango dira aipatutako jarduerak burutzeko.

4. Gobernuek neurriak hartu beharko dituzte, interesa duten herriekin elkarlanean, bizi diren lurraldeetako ingurumena babestu eta mantentzeko.

8.artikulua

1. Legedi nazionala aplikatzean interesa duten herrien ohiturak edo ohiturazko zuzenbidea kontuan hartu beharko da.

2. Herri horiek euren ohiturak eta erakundeak mantentzeko eskubidea izango dute, beti

ere hauek sistema juridiko nazionalarekin edo nazioartean onartutako giza-eskubideekin bateragarriak badira. Beharrezkoa denean, printzipio hau aplikatzean sortu daitezkeen gatazkak konpontzeko prozedurak ezarri beharko dira.

3. Artikulu honen 1 eta 2 paragrafoan aplikazioak ezingo die herri horietako kideei ukatu herrialde osoko herritarrei onartzen zaizkien eskubideak eta dagozkien betebeharrak onartzea.

9. artikulua

1. Sistema juridiko nazionalarekin eta nazioartean onartutako giza-eskubideekin bateragarria den heinean, interesa duten herriek euren kideek egiten dituzten delituak zigortzeko tradizioz erabiltzen dituzten metodoak errespetatu beharko dira.

2. Gai penaletaz hitz egiteko deitutako agintari eta tribunalek herri horien ohiturak kontuan hartu beharko dituzte.

10. artikulua

1. Herri horietako kideei legedi orokorrean aurreikusitako zigorrak ezartzen zaizkienean ezaugarri ekonomiko, sozial eta kulturalak izan beharko dira kontuan.

2. Kartzelaratzea ez den beste zigor batzuei lehentasuna eman beharko zaie.

11. artikulua

Legeak debekatu eta zigortu beharko du interesa duten herrietako kideei derrigorrezko zerbitzu pertsonala ezartzea, ordaindutakoak izan edo ez, herritar guztientzako legean aurreikusitako kasuetan izan ezik.

12. artikulua

Interesa duten herriek euren eskubideak ez urratzeko babestu beharko dira, baita legezko prozedurak hasi ahal izateko ere, bai pertsonalki bai ordezkatzan duten erakundeen bidez, eskubide horiek behar bezala errespetatzen direla ziurtatzeko. Neurriak hartu beharko dira herri horietako kideak legezko prozedurak ulertzen dituztela eta ulertarazten dituztela ziurtatzeko, eta beharrezkoa balitz interpreteak edo beste bitarteko batzuk erraztu beharko zaizkie.

II. Atala. Lurrak

13. artikulua

1. Hitzarmenaren zati honen xedapenak aplikatzean, interesa duten herriek okupatzen duten edo erabiltzen duten lurrekin edo lurraldearekin edo biekin, kasuaren arabera,

duten harremanaren kultura eta horrek duen balore espirituala errespetatu beharko dute gobernuek, baita harreman horren alderdi kolektiboa ere.

2. 15 eta 16. artikuluetan lurra hitzaren erabilera lurraldeak kontzeptuaren barruan sartu beharko da, eta horrek interesa duten herriek okupatzen duten edo erabiltzen duten eskualdeen habitat osoa hartzen du.

14 artikulua

1. Interesa duten herriek tradizionalki okupatzen dituzten lurren jabetza-eskubidea eta edukitzeko eskubidea aitortu beharko zaie. Gainera, kasu egokietan, neurriak hartu beharko dira interesa duten herriek okupatu ez arren jarduera tradizionalerako edo bizirauteko erabili izan dituzten lurrekiko eskubidea zaintzeko. Hori dela eta, herri nomaden eta nekazari itineranteen egoerari arreta berezia jarri beharko zaio.

2. Gobernuek beharrezkoak diren neurriak hartu beharko dituzte interesa duten herriek tradizionalki okupatzen dituzten lurra zein diren zehazteko eta jabetza-eskubidea zein edukitzeko eskubidea babestea bermatzeko.

3. Sistema juridiko nazionalaren barruan prozedura egokiak burutu beharko dira interesa duten herriek lurren inguruan egindako aldarrikapenak konpontzeko.

15. artikulua

1. Interesa duten herriek eskubidea dute euren lurretako baliabide naturalak babesteko. Eskubide horien barruan dago baliabide horien erabilera administrazioa eta kontserbazioan parte hartu ahal izateko eskubidea.

2. Meatzen eta lurrazpiko baliabideen jabetza estatuarena den kasuetan, edo lurretan dauden baliabideen eskubidea duenean, gobernuek prozedurak ezarri edo mantendu beharko dituzte interesa duten herriek galdetzeko herri horren interesak kalteko ote liratekeen, eta zein neurritan, lur horietako baliabideen prospekzio edo ustiaketa programei ekin edo hauek baimendu aurretik. Interesa duten herriek jarduera horiek sortzen dituzten etekinetan parte hartu beharko dute beti, eta jarduera horien ondorioz jasan dezaketen edozein kalteren ordez kalte-ordainak jasotzeko.

16. artikulua

1. Artikulu honetako hurrengo paragrafoetan jasotakoa gordez, interesa duten herriak ezingo dira okupatzen dituzten lurretatik trasladatu.

2. Ez ohiko zerbait bezala herri horien lekualdaketa eta berkokapena beharrezko ikusten denean, euren baimenarekin bakarrik egin ahal izango da, libreki eta jakinaren gainean. Baimena lortu ezin denean, lekualdaketa eta berkokapena legedi nazionalak egokitzat jotzen dituen prozedurak amaitzen direnean soilik burutuko dira, galdeketa publikoak

barne, egoki denean, eta interesa duten herriak behar bezala ordezkaturata egoteko aukera duten tokietan.

3. Posible denean, herri horiek euren lur tradizioaletara itzultzeko eskubidea izan behar dute, lekualdaketa eta berkokapena eragin zuten arrazoiak amaitzen direnean.

4. Itzulera posible ez denean, akordio baten bidez zehazten denean, edo akordiorik ez dagoenean, prozedura egokien bidez herri horiek, kasu guztietan, lehen okupatzen zituzten lurren kalitate bera eta estatu juridiko bera izan beharko dute gutxienez, eta euren beharrak asetu eta etorkizuneko garapena bermatzeko aukera emango diena. Interesa duten herriek kalte-ordaina dirutan edo espezieetan jaso nahi badute kalte-ordain hori eman beharko zaie, berme egokiekin.

5. Lekuz aldatutako eta berkokatutako pertsonen kalte-ordaina eman beharko zaie lekualdaketaren ondorioz jasandako edozein galera edo kalterengatik.

17. artikulua

1. Interesa duten herrietako kideen artean herri horiek ezarritako luraren gaineko eskubideen transmisio modalitateak errespetatu beharko dira.

2. Interesa duten herriei galdetu beharko zaie euren komunitatetik kanpo euren lurren gaineko eskubideak besterendu edo transmititzeko duen gaitasuna kontuan hartzen denean.

3. Pertsona arrotzak herri horien ohiturez baliatzea oztopatu beharko da edo bertako kideek legeak ez ezagutzeagatik jabetzak beretzat hartu, eurenak diren lurak eduki edo erabiltzea.

18. artikulua

Legeak jaso beharko du interesa duten herrien lurretan baimendu gabeko edozein intrusio edo herri horietako kide ez diren pertsonen baimendu gabeko edozein erabilera, eta gobernuek neurriak hartu beharko dituzte urraketa horiek saihesteko.

19. artikulua

Nekazaritza programa nazionalak interesa duten herriei herritarren gainerako sektoreen baldintza berberak bermatu beharko dizkiete, honakoetan:

a) herri horiei lur gehigarriak izendatu dituzten lurak nahikoak ez direnean existentzia arrunt baterako edo hazkunde numerikoari aurre egin ahal izateko;

b) herri horiek dituzten lurren garapenerako beharrezko bitartekoak ematea.

III. Atala. Kontratazioa eta lan-baldintzak.

20. artikulua

1. Gobernuek, legedi nazionalaren barruan eta interesa duten herriekin elkarlanean, neurri bereziak hartu beharko dituzte herri horietako langileei babes eraginkorra bermatzeko kontratazio eta lan-baldintzen alorrean, langileen legedi orokorrak babesten ez dituen neurrian.

2. Gobernuek ahal duten guztia egin beharko dute interesa duten herrietako langileak eta gainerako langileak baztertuak izan ez daitezen, bereziki honakoari dagokionean:

a) enplegurako sarbidea, baita enplegu kalifikatuak ere, eta sustapen eta igoera neurriak;

b) balore bereko lanengatik ordainsari bera;

c) asistentzia mediku eta soziala, laneko segurtasuna eta higiena, gizarte segurantzako prestazio guztiak eta enplegutik eratorritako gainerako prestazioak, baita etxebizitza ere;

d) elkartzeko eskubidea, zilegizko helburuak dituzten jarduera sindikal guztietan aritzeko eskubidea, eta enpleatzaileekin edo enpleatzaile erakundeekin hitzarmen kolektiboak erabakitzeko eskubidea.

3. Hartutako neurriek honakoak bermatu beharko dituzte:

a) Interesa duten herrietakoak diren langileak, nekazaritzan edo beste jarduera batzuetan aritzen diren urtarorako langileak, behin behinekoak eta migranteak, baita eskulanerako kontratakoak ere; denek legediak eta praktika nazionalek beste langileei ematen dien babesa izan behar dute, eta laneko legediaren eta dituzten baliabideen arabera euren eskubideei buruzko informazioa jaso behar dute;

b) Herri horietako langileak ez daitezela egon osasunarentzat arriskutsuak diren lan-baldintzen menpe, zehazki, plagizidak edo substantzia toxikoen menpe egotearen ondorioz;

c) herri horietako langileak ez daitezela kontratazio sistema koerzitiboan menpe egon, zorrak eragindako zerbitzu modu guztiak barne;

d) herri horietako langileak aukera-berdintasuna izan dezatela, gizon eta emakumeentzako tratu bera enpleguan eta sexu-zirikatzearen aurkako babesa.

4. Arreta berezia jarri beharko zaio lana ikuskatzeko zerbitzu egokiak sortzeari herri horietako langileek soldatapeko jarduerak burutzen dituzten eskualdeetan, hitzarmen honen zati honetako xedapenak behar bezala betetzen direla ziurtatzeko.

IV. Atala Hezkuntza profesionala, Artisautza eta Landa-industriak

21. artikulua

Interesa duten herrietako kideek hezkuntza profesionalerako bitartekoak izan beharko dituzte, gutxienez gainerako herritarren maila berean.

22. artikulua

1. Hezkuntza profesionala aplikatzeko programetan interesa duten herrietako kideek euren borondatez parte har dezaten sustatzeko neurriak hartu beharko dira.

2. Aplikazio orokorreko hezkuntza profesionaleko programak interesa duten herrien behar bereziei erantzuten ez dietenean, gobernuek herri horien parte hartzea ziurtatu beharko dute, euren eskura formaziorako programak eta bitarteko bereziak jartzeko.

3. Formazio-programa berezi horiek ingurune ekonomikoan oinarritu beharko dira, baldintza sozial eta kulturaletan eta interesa duten herrien behar zehatzetan. Honen inguruko edozein azterketa herri horiekin elkarlanean egin beharko da, eta programa horien antolaketa eta funtzionamenduaz galdetu beharko zaie. Ahal denean, herri horiek, pixkanaka, euren ardura hartu beharko dute programa horien antolaketa eta funtzionamenduari dagokionez, hala erabakitzen badute.

23. artikulua

1. Artisautza, landa- eta komunitate-industriak eta ohiko jarduerak eta herri horien bizirauteko ekonomiarekin zerikusia dutenak, hala nola ehiza, arrantza, tranpekin egindako ehiza eta bilketa, kulturaren eta biziraupenaren eta garapen ekonomikoaren mantenturako faktore garrantzitsutzat hartu beharko dira. Herri horien parte hartzearekin, eta ahal den guztietan, gobernuek jarduera horiek indartu eta sustatzeko ahal duten guztia egin beharko dute.

2. Interesa duten herri horiek eskatuta, ahal denean asistentzia tekniko eta finantzario egokia eman beharko zaie, herri horien teknika tradizionalak eta ezaugarri kulturalak, eta garapen iraunkor eta orekatuaren garrantzia kontuan hartuta.

V. Atala Gizarte segurantzza eta Osasuna

24. artikulua

Gizarte Segurantzako erregimenak pixkanaka zabaldu beharko dira interesa duten herrietara eta inolako bazterketarik gabe aplikatu.

25. artikulua

1. Gobernuek ziurtatu beharko dute herri horien eskura osasun zerbitzu egokiak jartze

direla edo bitartekoak eman herri horiek euren ardura eta kontrolpean zerbitzu horiek antolatu eta eman ditzaten, ahalik eta osasun fisiko eta mentalik onena izan dezaten.

2. Osasun zerbitzuak, ahal den neurrian, maila komunitarioan antolatu behar dira. Zerbitzu hauek interesa duten herriekin antolatu eta administratu beharko dira, eta kontuan izan baldintza ekonomiko, geografiko, sozial eta kulturalak, baita bere prebentzio metodoak, sendatzeko praktikak eta sendagai tradizionalak ere.

3. Osasun asistentziarako sistemak formazioari eta tokian tokiko osasun langileen enpleguari eman beharko dio lehentasuna, eta osasun zainketa primarioetan arreta jarri, eta harreman estua izan gainerako osasun asistentziekin.

4. Osasun-zerbitzu horien prestazioa herrialdean hartzen diren gainerako neurri sozial, ekonomikoa eta kulturekin koordinatu beharko dira.

VI. Atala Hezkuntza eta Komunikabideak

26. artikulua

Neurriak hartu beharko dira interesa duten herrietako kideei maila guztietako hezkuntza izateko aukera bermatzeko, gutxienez gainerako komunitate nazionalarekin parekatuz.

27. artikulua

1. Interesa duten herriei bideratutako hezkuntza programa eta sistemak hauekin elkarlanean garatu eta aplikatu beharko dira behar partikularrei erantzuna emateko, eta euren historia, ezagutzak eta teknikak, balore-sistema eta bere aspirazio sozial, ekonomiko eta kulturalak hartu beharko ditu bere baitan.

2. Eskumena duten agintariak herri horietako kideen formazioa ziurtatu beharko dute eta hezkuntza programen formulazio eta exekuzioan parte hartu, pixkanaka herri horiei programa horiek egiteko ardurak emateko.

3. Gainera, gobernuek herri horiek euren erakunde propioak eta hezkuntza bitartekoak sortzeko duten eskubidea aitortu beharko diete, beti ere, erakunde horiek herriei galdeketak egiteko eskumena duen agintariak ezarritako gutxieneko arauak betetzen badituzte. Helburu hori lortzeko baliabide egokiak eman beharko zaizkie.

28. artikulua

1. Bideragarria denean, herri horietako haurrei euren hizkuntza indigenan edo taldeak erabili ohi duen hizkuntzan irakurtzen eta idazten erakutsi behar zaie. Hori bideragarria ez denean, eskumena duten agintariak galdeketak egin beharko dituzte euren herrietan helburu hori lortzen lagunduko duten neurriak hartzeko.

2. Neurri egokiak hartu beharko dira herri horiek hizkuntza nazionala edo herrialdeko hizkuntza ofizialetako bat menperatzeko aukera izan dezaten.

3. Xedapenak onartu beharko dira herri horien hizkuntza indigenak babesteko eta hizkuntza horien garapena eta praktika sustatzeko.

29. artikulua

Interesa duten herrietako haurren hezkuntzaren helburuetako bat ezagutza orokorrak eta jarrerak ematea izango da, euren komunitatearen eta komunitate nazionalaren bizitzan erabat eta berdintasunez parte hartzen lagunduko baitie.

30. artikulua

1. Gobernuek neurriak hartu beharko dituzte interesa duten herrien tradizio eta kulturarekin bat etorritz, euren eskubideak eta betebeharrak ezagutzera emateko, bereziki lanari, aukera ekonomikoari, hezkuntza gaiei eta osasunari dagokionez, gizarte zerbitzuei eta hitzarmen honetako eskubideei.

2. Horretarako, beharrezkoa balitz idatzizko itzulpenetara jo beharko da eta herri horien hizkuntzetan dauden komunikabideak erabili.

31. artikulua

Hezkuntzako neurriak hartu beharko dira komunitate nazionaleko sektore guztietan, eta bereziki herri horiekin harreman estua dutenetan, herri horiekiko egon daitezkeen aurriritziak ezabatzeko. Horretarako, ahaleginak egin beharko dira historia liburuek eta gainerako material didaktikoez deskripzio orekatua eskain dezaten, zehatza eta herri horien gizartearen eta kulturen instruktiboa.

VII. Atala Harremanak eta Mugen bidezko kooperazioa

32. artikulua

Gobernuek neurri egokiak hartu beharko dituzte, baita nazioarteko akordioen bidez ere, mugen bidezko herri indigena eta tribalen arteko harremanak eta kooperazioa errazteko, esfera ekonomikoko, sozialeko, kultureko, espiritualeko eta ingurumeneko jarduerak barne.

VIII. Atala Administrazioa

33. artikulua

1. Hitzarmen honek hartzen dituen gaien ardura duten gobernuako agintariek ziurtatu

beharko dute badirela erakundeak eta mekanismo egokiak interesa duten herriei eragiten dieten programak kudeatzeko, eta erakunde edo mekanismo horiek beharrezko bitartekoak dituztela euren funtzioak egoki burutu ahal izateko.

2. Programa horiek honakoak izan beharko dituzte:

a) Hitzarmen honetan aurreikusitako neurrien planifikazioa, koordinazioa, exekuzioa eta ebaluazioa, interesa duten herriein kooperazioan;

b) neurri legislatiboak eta beste mota batekoak eskumena duten agintariei proposatzea eta hartutako neurrien aplikazioaren kontrola interesa duten herriein batera.

IX. Atala Xedapen orokorrak

34. artikulua

Naturak eta hitzarmen honek eragina izan dezan hartutako neurriak malgutasunez zehaztu beharko dira, herrialde bakoitzaren baldintzak kontuan hartuta.

35. artikulua

Hitzarmen honen xedapenen aplikazioa ezingo da interesa duten herrien eskubide eta abantailen kaltetan egin, beste hitzarmen eta gomendioen arabera, nazioarteko tresnak, tratatuak, edo legeak, laudoak, ohiturak edo akordio nazionalak.

X. Atala Azken xedapenak

36. artikulua

Hitzarmen honek 1957ko herri indigenen eta tribalei buruzko hitzarmena berrikusten du.

37. artikulua

Hitzarmen honen berrespen formalak Laneko Nazioarteko bulegoaren zuzendaritza orokorrari jakinaraziko zaizkio erregistratu ditzan.

38. artikulua

1. Hitzarmen honek Zuzendari nagusiak erregistratutako berrespenen Laneko Nazioarteko Erakundeko kideak soilik beharko ditu.

2. Zuzendari orokorrak bi kideren erregistroen berrespenak egin eta hamabi hilabeteko epean sartuko da indarrean.

3. Une horretatik, hitzarmen hau indarrean sartuko da, kide bakoitzarentzat, bere berrespena erregistratu eta hamabi hilabetera.

39. artikulua

1. Hitzarmen hau berretsi duen edozein kidek hamar urteko espirazio epean salatu ahal izango du, indarrean sartzen den unetik kontatzen hasita. Erregistratzeko akta bat Laneko Nazioarteko Bulegoko zuzendaritza orokorrari jakinarazi beharko zaiolarik. Salaketak erregistratu eta urtebetera izango du eragina.

2. Hitzarmen hau berretsi duen edozein kidek, aurreko paragrafoan aipatutako hamar urteko epea bukatu eta urtebetera, artikulua honetan aurreikusitako salaketa eskubidea erabiltzen ez badu, hurrengo hamar urteetan, eta hurrengoetan, Hitzarmen hau salatu ahal izango du hamar urteko epealdietan, artikulua honetan aurreikusitako baldintzetan.

40. artikulua

1. Laneko nazioarteko bulegoko zuzendari nagusiak Laneko nazioarteko erakundeko kide guztiei jakinaraziko dizkie erakundeko kideei jakinarazten zaizkien berrespen, adierazpen eta salaketa guztiak.

2. Erakundeko kideei beraiei jakinarazitako bigarren berrespenaren erregistroa jakinaraztean, zuzendari nagusiek erakundeko kideei dei egingo die hitzarmen hau indarrean zein datatan sartuko den adierazteko.

41. artikulua

Laneko Nazioarteko Bulegoko zuzendari nagusiak Nazio Batuen idazkari nagusiari aurreko artikuluen arabera berrespen, adierazpen eta salaketa akta guztien informazio osoa emango dio, honek, Nazio Batuen kartako 102. artikuluari jarraiki erregistratu eta oniritzi eman diezaien.

42. artikulua

Beharrezkoa ikusten duen bakoitzean, Laneko Nazioarteko Bulegoko Administrazio Kontseiluak konferentziari memoria bat aurkeztuko dio, eta Konferentziaren gai-zerrendan berrikuspen partziala edo osoa egitea komeni den aztertuko du.

43. artikulua

1. Konferentziak hitzarmen berri bat onartzen badu eta hitzarmen honen berrikuspen osoa eta partziala egin behar bada, eta hitzarmen berriak aurkako xedapenik ez badu:

a) kide batek hitzarmen berrikusle berria berresten badu, esan nahiko du, ipso jure, hitzarmen hau salatzen dela; dena dela, 39. artikuluan jasotako xedapenak hitzarmen berrikusle berria indarrean sartu bada;

Herri indigenen eskubideak defentsan nazioarteko tresnak.

b) hitzarmen berrikusle berria indarrean sartzen den unetik, hitzarmen honek kideen berrespenerako irekita egoteari utziko dio.

2. Hitzarmen honek indarrean jarraituko du, egungo forman eta edukietan, berretsi duten kideentzat eta hitzarmen berrikuslea berresten ez dutenentzat.

44. artikulua

Hitzarmen honen bertsio ingelesa eta frantsesa ere baliozkoak dira.

Con la co-financiación de

